

Hodnotová orientace a životní styl českých rodin

Bc. Pavlína Labská

Diplomová práce



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií


INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Pavlína LABSKÁ
Osobní číslo: C12050
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:

Téma práce: Hodnotová orientace a životní styl českých rodin

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenského výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na hodnotovou orientaci a životní styl českých rodin,
- na faktory, které ovlivňují životní styl a hodnotovou orientaci českých rodin,
- na společenské změny, které v posledních letech působí i na změny v hodnotové orientaci a životní styl rodin.

Rozsah závěrečné práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování závěrečné práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Eyre, L. **Jak naučit děti hodnotám**. Praha: Portál, 2007.

Kast, V. **Otcové, dcery, matky, synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě**. Praha: Portál, 2004.

Kovařík, J., Smolka, P. **Současná rodina. Problémy, konstanty, proměny, naděje**. Praha: Print Produktion, 1996.

Langová, M., Vacínová, M. **Jak se to chováš?** Praha: Empatie, 1994.

Prudký, L. **Hodnoty a normy v české společnosti**. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí závěrečné práce:

PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání závěrečné práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání závěrečné práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012


prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu




doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

PAULINA LABZOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 1. 2. 2014

Paulina Labzová

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být iž nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3^o

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení občasných projevů jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z vydělku jin. dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši vydělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá hodnotami, hodnotovou orientací a životním stylem českých rodin. Práce mapuje základní vymezení hodnot a rodiny z hlediska historicky nejsilnějších myšlenkových proudů, které formovaly českou společnost, tj. křesťanství a židovství. Stejně tak mapuje postmoderní pojetí hodnot a jeho vývojový proces. Obě tyto linie stojí v dialektickém pojetí jako subjektivistické a objektivistické nahlížení hodnotové orientace. Neméně významnou část práce tvoří hodnotová orientace současné společnosti a také srovnání hodnotových preferencí období předrevolučního a porevolučního vývoje. Vše je doplněno průzkumem, který mapuje hodnotové preference v prostředí rodiny a školy z hlediska porevolučního vývoje.

Klíčová slova: hodnota, rodina, žena, společnost, žák, etika, náboženství, křesťanství, judaismus, strukturalismus, sociální pedagogika, pragmatická pedagogika.

ABSTRACT

The diploma focuses on values, value orientation and czech families life style. It maps the fundamental value and family specification from the point of view of those historically predominant streams of thoughts forming the czech society through ages, which means Christianity and Judaism. The work maps postmodern conception and interpretation and their evolutionary process as well. Both the streams stand in a dialectical way as subjectivistic and objectivistic views of value orientation. No less important part of the work is a value orientation of the present society and a value preference comparison of the pre-revolutionary and post-revolutionary development. All this is supplemented by a research mapping a value preference in family and school environments from the viewpoint of the post-revolutionary development.

Keywords: value, family, woman, society, pupil, ethics, religion, Christianity, Judaism, structuralism, social pedagogy, pragmatic pedagogy.

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr. za její odbornou metodickou pomoc, laskavý, oduševnělý přístup a cenné rady, které mi poskytla při zpracovávání mé diplomové práce.

Motto

Člověk, který má pevnou víru, je velmi bohatý.

Ať je člověk v jakémkoliv stádiu vývoje,

měl by stále hledat hodnocení vlastních činnů.

„Pamatuj, že na konci tvého života se Ti promítnou všechny Tvé filmy“.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. METODICKÉ VYMEZENÍ ZPRACOVÁVANÉHO TÉMATU	12
1.1 ŽENA V POJETÍ DĚJINNÉHO VÝVOJE	12
1.2 RODINA A JEJÍ HODNOTOVÁ ORIENTACE – DĚJINNÝ VÝVOJ NEBO USTÁLENÝ ŘÁD?	14
1.3 TERMINOLOGICKÁ VÝCHODISKA.....	16
2. ŽIDOVSKÁ A KŘEŠŤANSKÁ TRADICE	18
2.1 HODNOTOVÁ ORIENTACE V ŽIDOVSTVÍ.....	18
2.1.1 RODINA A JEJÍ MÍSTO V ŽIDOVSTVÍ.....	23
2.1.2 ŽENA A JEJÍ MÍSTO V ŽIDOVSTVÍ	24
2.2 HODNOTOVÁ ORIENTACE V KŘEŠŤANSTVÍ.....	26
2.2.1 RODINA A JEJÍ MÍSTO V KŘEŠŤANSTVÍ	29
2.2.2 ŽENA A JEJÍ MÍSTO V KŘEŠŤANSTVÍ	32
3. SOUČASNÁ TRADICE.....	34
3.1 ZÁPADNÍ FILOZOFICKÁ TRADICE	34
3.1.1 PLATÓN A ARISTOTELÉS	34
3.1.2 NOVOVĚK.....	35
3.1.3 FRIEDRICH HEGEL A FILOZOFIE VÝVOJE.....	36
3.1.4 FRANZ BRENTANO A FILOZOFIE INTENCIONALITY.....	37
3.1.5 POSTMODERNA JAKO VRCHOL FILOZOFICKÉHO VÝVOJE.....	37

4. VÝZNAM HODNOT PRO ČLOVĚKA	38
4.1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ HODNOT DLE HORÁKA	39
4.2 JOHN DEWEY A JEHO SPOJENÍ PEDAGOGIKY A ETIKY	40
4.3 POJETÍ HODNOT V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI	41
4.4 ZÁKLADNÍ ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ HODNOTY ČLOVĚKA	44
4.5 HODNOTY A SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA	46
4.6 DOKUMENTY JANA ŠPÁTY A OLGY SPÁTOVÉ	52
5. MOŽNOSTI ŠKOLY V SYSTÉMU ROZVÍJENÍ HODNOT	57
5.1 MOŽNOSTI PEDAGOGA V ROZVÍJENÍ HODNOT U ŽÁKU	58
II. PRAKTICKÁ ČÁST	59
6. POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY	60
6.1 CÍLE, ÚKOLY, HYPOTÉZY VÝZKUMU	65
6.2 CHARAKTERISTIKA SPORTOVNÍHO GYMNÁZIA	66
6.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	68
6.4 ANALÝZA A INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH ÚDAJŮ	68
6.5 VÝSLEDKY OVĚŘENÍ PLATNOSTI HYPOTÉZ	73
ZÁVĚR	74
SEZNAM PŘÍLOH	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	104

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila název *Hodnotová orientace a životní styl českých rodin*. Název obsahuje pravděpodobně dvě z nejvíc citovaných slov současné společnosti, a to nejen té české, ale pravděpodobně kterékoli na světě, totiž slov *rodina* a *hodnoty*. Když jsem zadala do internetového vyhledávače slovo *rodina*, objevilo se téměř sedmnáct a půl miliónu odkazů.¹ Pro slovo *láska* internetový vyhledávač registruje „pouhých“ devět a půl miliónu odkazů.² *Rodina* je tedy z více jak 63% diskutovanějším pojmem než pravděpodobně nejvíc očekávané slovo *láska*, minimálně v českých podmínkách. Slovo *hodnoty* je přítomno ve více jak třinácti miliónech odkazů, ale protože se toto slovo nachází v různých významech a konotacích, jako např. matematické hodnoty, kalorické hodnoty nebo daň z přidané hodnoty, nelze z této skutečnosti nic směřodatného vyvozovat. Jedno je však jisté, *rodina* je jedním z nejvíc diskutovaných témat společnosti a spojení tohoto slova s pojmem *hodnoty* stejně tak.

V diplomové práci se zamýšlím především nad pojetím hodnot, rodiny a ženy z hlediska tradičních a objektivisticky chápaných přístupů, konkrétně židovského a křesťanského náboženství, stejně tak z hlediska filozofické postmoderny. Co se týče židovského a křesťanského vymezení hodnot, dala jsem si tu práci, že jsem šla přímo do fundamentálních pramenů těchto náboženských směrů. Zajímalo mne, co říká židovská bible o hodnotách, rodině a ženě mnohem víc než jejich následné tradice jako talmud, midraš, mišna a gemara. Stejně tak jsem se zajímala v případě křesťanství mnohem víc o křesťanské biblické texty než encykliky, katechismy a církevní tradice. Pominula jsem dlouhověký vývoj a šla jsem přímo k těm pramenům, které jsou pro oba náboženské přístupy klíčové. Naproti tomu, nad postmoderním přístupem jsem se zamýšlela nejen z hlediska již existující skutečnosti, ale také z hlediska vývojového, tedy jaké myšlenkové směry a zlomové okamžiky v dějinách vedly k jeho vzniku. Proto má práce obsahuje také informace ze západní filozofické tradice. Platón, Aristotelés, Friedrich Hegel, Josef Brentano a John Dewey jsou jména, která ovlivnila způsob nazírání na svět a tím také způsob nazírání na nejdůležitější společenské hodnoty, včetně rodiny a role ženy v ní.

¹ <http://search.seznam.cz/?q=rodina&aq=&oq=&sourceid=szn-HP&thru=>

² <http://search.seznam.cz/?q=l%C3%A1ska&slid=zmHRGytowAphyKugOnON&sourceid=top&sgld=>

V případě Johna Deweyho nelze nezmínit jeho nesmírný význam pro moderní pedagogiku. V práci se snažím o vzájemnou reflexi obou přístupů, tedy tradičního a objektivisticky chápaného židovství a křesťanství a proti nim subjektivisticky orientované postmoderny.

V druhé části se zabývám hodnotovou orientací české společnosti a české rodiny. Vycházím ze sociologických studií a odborných příspěvků Blahoslava Krause, Libora Prudkého, Evy Klčovanské, Petra Ondrejkooviče a Jany Majerčíkové, které mapují vývoj hodnotových preferencí v porevolučním vývoji české společnosti (1990-2007). Jejich průzkumy jsem doplnila dokumenty Jana Špáty a Olgy Špátové, které obsahují velmi dobrý průřez hodnotové orientace české společnosti od počátku 60-tých let 20.stol. do roku 2012. Jak dokument, tak také průzkumy evidentně potvrzují jistý trend ve vývoji hodnotových preferencí české společnosti a české rodiny.

Diplomová práce je završena mým vlastním průzkumem. Průzkum jsem realizovala na jednom z brněnských gymnázií.

V průběhu svého magisterského studia jsem vnímala, jak silně a rozsáhle je téma, které v diplomové práci zpracovávám propojeno s oborem sociální pedagogika. Věřím, že se mi tuto problematiku podařilo srozumitelným způsobem zpracovat a poskytnout, ilustrovat alespoň určitým způsobem obraz hodnotové orientace současné společnosti, včetně jejího historického kontextu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. METODICKÉ VYMEZENÍ ZPRACOVÁVANÉHO TÉMATU

Jakou metodiku zvolit k tomu, aby téma bylo v „nekonečné“ záplavě příspěvků zmapováno a následně předloženo jako dostatečně přehledné a tedy srozumitelné? Přemýšlela jsem o tom dlouhou dobu a dospěla jsem k tomu, že ať chceme nebo nechceme, vývoj v kterémkoli oboru společenských a humanitních věd je vždy charakterizován reflexí tradic. Následně buď tradiční názory a hodnoty zachováme, upravíme nebo je zcela odmítneme. Tímto procesem dochází k vývoji jednotlivých společenských témat a kultury obecně. Symbolický antropolog Clifford Geertz definuje kulturu jako *historicky přenositelný vzorec významů vtělený do symbolů, jako systém zděděných koncepcí vyjádřených v symbolických formách, prostřednictvím kterých lidé sdělují, udržují a rozvíjejí svoje poznání o životě a své postoje k životu.*³ Tato skutečnost platí především pro ty vědy, které Wilhelm Dilthey nazval *Geisteswissenschaften*,⁴ tj. veškeré vědní obory, ve kterých hraje historicita (dějinnost) důležitou roli a ve kterých jde mnohem víc o pochopení individuálního fenoménu v jemu vlastním smyslu a v jemu vlastním významu. Naproti tomu exaktní vědy fungují na principu hledání souvislostí mezi jednotlivým fenoménem a obecně platnými zákonitostmi. Na téma *rodiny* nelze pohlížet jako na předmět exaktního bádání, ale jako na fenomén, ve kterém hledáme vztahy mezi prožitkem (*erlebnis*), způsobem vyjádření (*ausdruck*) a porozuměním samotným (*verstehen*), tedy jako na fenomén, ve kterém jde především právě o porozumění v jemu vlastním smyslu a v jemu vlastním významu.⁵

1.1 ŽENA V POJETÍ DĚJINNÉHO VÝVOJE

Abych přiblížila celou věc na konkrétním příkladu, rozhodla jsem se osvětlit pojem (fenomén) ženy. Žena byla na počátku 20. st. chápána na základě biologických odlišností, ze kterých se vyvozovalo také na odlišnosti psychologické. Žena byla chápána jako tvor emocionálnější, submisivnější a méně soutěživý. Proto nezaujímal žádnou významnou roli v politice nebo obchodě. Muž byl naproti tomu chápán jako tvor, který je ve srovnání

³ ANDERSON, Harlene. *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009, s. 163.

⁴ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá Fronta. 1993, s. 383.

⁵ OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 30-32.

s ženou racionálnější, nezávislejší, soutěživější a na sebe spoléhající. Pojetí ženy bylo chápáno, respektive odvozováno od toho jak byl chápán muž. V tomto smyslu se hovoří o *esencialistickém* pojetí.⁶

Během druhé světové války bojovali (američtí) muži na různých místech ve světě a ženy musely zaujmout jejich pracovní místa v továrnách. Po návratu mužů z války ženy uvolnily pracovní místa zpět mužům, avšak mnohé z nich se postavily proti návratu do tradičních rolí pečovatelek a vychovatelek v domácnosti. Rozdílnost ženského těla, která brání ženám v rovnoprávnosti je třeba odmítnout. Do popředí se dostává žena jako člověk a dochází k legislativním úpravám jednotlivých států, které zaručují rovnost žen v politice a obchodě. V tomto smyslu se hovoří o *egalitářském*,⁷ tedy rovnostářském pojetí.

V 70. letech dochází ke kritické reflexi filozofického myšlení. Problematizují se centrální pojmy filozofie jako je rozum a mysl a dochází k obratu, směrem k takovým pojmům jako jazyk, sémiotika, kultura a historie. Společnost snad ve všech směrech ovlivnili francouzští filozofové Jaques Derrida, Michel Foucault a Jean-Francois Lyotard. Díky jejich názorům došlo k posunu myšlení v oblasti psychologie, sociologie a sociálně vědních disciplín obecně. Již nejde o žádné „ženské“ otázky, protože životy mužů a žen jsou neoddělitelně spojené. Maskulinita a feminita jsou de facto dvě nezávislé veličiny. Každá z nich se vyvíjí a nelze s určitostí říci, kdo žena (muž) je, tedy co bychom měli od ženy (muže) očekávat. Dochází ke vzniku sociálního konstruktů genderu. Vrcholem by mohla být věta francouzské existenciální filozofky Simone de Beauvoir: *Žena se ženou nerodí, žena se ženou stává*.⁸

Lze tedy vidět, že během 20. st. došlo k poměrně rozmanitému vývoji v chápání, kdo žena vlastně je. Od esencialistického pojetí, přes egalitářské, až po chápání ženy ve smyslu nezávislé veličiny, ve smyslu sociálního konstruktů genderu (stejně tak muž). Byl to

⁶ TRÉZOVÁ, Lucia. *Vývoj televiznej reklamy z hľadiska jej vplyvu na formovanie gender roly - komparatívna analýza*. Praha. 2006. Rigorózná práca. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Psychologie. Vedoucí rigorózne práce Doc. PhDr. Milan Rymeš, CSc., s. 4-5.

⁷ TRÉZOVÁ, Lucia. *Vývoj televiznej reklamy z hľadiska jej vplyvu na formovanie gender roly - komparatívna analýza*. Praha. 2006. Rigorózná práca. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Psychologie. Vedoucí rigorózne práce Doc. PhDr. Milan Rymeš, CSc., s. 5-6.

⁸ TRÉZOVÁ, Lucia. *Vývoj televiznej reklamy z hľadiska jej vplyvu na formovanie gender roly - komparatívna analýza*. Praha. 2006. Rigorózná práca. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Psychologie. Vedoucí rigorózne práce Doc. PhDr. Milan Rymeš, CSc., s. 6-7.

Friedrich Hegel, kdo nastartoval tuto linii, tedy chápání dějin jako kontinuální vývoj, jako proces, děj, ba přímo zápas, ve kterém hledá duch cestu sám k sobě.⁹ Jeho filozofické pojetí se následně projevilo v dalších vědních oborech, jak v exaktních, tak také společenských. Mnozí další jako Johann Gustav Droysen nebo Wilhelm Dilthey dospěli k tomu, že chápání skutečnosti v sociálních a humanitních vědách je podmíněno vývojem mnohem víc než pojetí reality v exaktních vědeckých oborech.¹⁰ Lze to vidět na výše uvedeném příkladu, tj. v chápání skutečnosti, kdo žena vlastně je. Naproti tomu princip elektřiny, který byl objeven panem Luigi Galvanim či Alessandrem Voltou se nezměnil, platil v nezměněné podobě při svém objevení v 18. st. a platí i v 3. tisíciletí.

1.2 RODINA A JEJÍ HODNOTOVÁ ORIENTACE – DĚJINNÝ VÝVOJ NEBO USTÁLENÝ ŘÁD?

Mluvíme-li tedy o rodině, uvědomujeme si, že to, co za rodinu považujeme je dáno vývojem, stejně jako pojetí ženy či muže. Tímto vývojem je dáno také pojetí hodnot. Hodnotová orientace české rodiny se pravděpodobně bude lišit od hodnotové orientace „české“ rodiny v 19. st. Navzdory tomu, že nám mnozí moudří filozofové jako Hegel, Droysen, Dilthey, Wittgenstein, Derrida, případně Gadamer ukázali, že realita je dána vývojem, tedy konkrétním dějinným kontextem,¹¹ je zde stále jedna hlodající otázka, totiž *Je tomu opravdu tak?* Není nakonec rodina a její hodnotová orientace něco, co se až tolik nemění a co je víceméně trvalé a konzistentní? Nemá svět nakonec přece jen svůj neměnný řád? A v něm také neměnnou roli muže, roli ženy, instituci rodiny a její hodnotovou orientaci? Mnozí poukazují na to, že většina mladých lidí již není schopna orientovat se sama v sobě a nalézt vůbec nějakou identitu, protože tradiční pojetí mužské a ženské role bylo v důsledku vývojového pojetí „zcela“ rozbito. Není nakonec role muže, role ženy a instituce rodiny něco, co je v rámci světa a jeho dějin dáno a má tedy svůj nezpochybnitelný význam? S touto otázkou přichází většinou lidé, kteří ctí tradice, a to především náboženské. Jsou to lidé, kteří věří, že svět má svůj nezpochybnitelný řád,

⁹ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá Fronta, 1993, s. 128-132.

¹⁰ OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 30-32.

¹¹ ANDERSON, Harlene. *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009, s. 48, 51, 54, srov. FREEDMAN, Jill, COMBS, Gene. *Narativní terapie*. Praha: Portál, 2009, s. 67.

stejně tak je ustanovena role muže a ženy, instituce rodiny a v ní její hodnotový systém. Nelze tuto skutečnost šmahem smést ze stolu a říci, že tato tradice je dávno překonaná, zvláště když o této tradici mnozí dnes už vlastně nic neví (vzpomeňme každoroční vánoční svátky, jejichž skutečný význam byl v procesu vývoje nahrazen novým obsahem - vánočními dárky a tradicí o zlatém praseti). Ostatně desatero jako základní etický kodex platí ve společnosti stále a doufám, že bude platit i nadále. Jedná se přitom o odkaz, který hluboce souvisí s náboženským pojetím.

Cílem této práce není rozhodnout výše nastíněné dilema a obhájit jeden nebo druhý názor, tj. vývoj a změnu nebo stálost a řád, který se traduje z generace na generaci. Krásným příkladem tisícileté tradice a neměnného nahlížení na roli muže a ženy, stejně tak instituci rodiny a její hodnotovou orientaci je židovské pojetí. Rozhodla jsem se použít jako metodický přístup reflexi tradic rodiny a její hodnotové orientace a zároveň provést srovnání dvou základních linií, tedy linie vývojové a linie chápání reality jako neměnného principu a řádu. Tento metodický přístup se mi jeví pro porozumění jako nejlepší, protože obsahuje plné pochopení současného stavu a zároveň umožňuje porovnání, tedy základní myšlenkový princip v nacházení toho, co Aristotelés definuje jako *fronésis*.¹² V procesu hledání metodiky jsem se zároveň nechala inspirovat ekonomem Tomášem Sedláčkem, který téma ekonomie metodicky zpracoval právě jako reflexi tradic a díky tomuto zpracování se téma ekonomie stalo zajímavým také pro mě.¹³ Mým úmyslem v této práci není obhajoba jednoho nebo druhého názoru, tedy zda vývojové kontexty nebo neměnný řád. Spíše si kladu za úkol věci co nejlépe zmapovat, provést analýzu, nastínit určité možné konsekvence. Svému osobnímu názoru se však nevyhýbám a ani vyhýbat nechci. Navíc to není ani dost dobře možné, protože nelze věci interpretovat, aniž máme nějaké rozumění. Rozumění vychází z našich znalostí, hodnot, přání, motivací, postojů, které jsme získali v průběhu života a nelze se od nich nikdy dokonale odříznout a zůstat zcela objektivní ve smyslu naprosté neutrality.

¹² Termín *fronésis* pochází od Aristotela a ve 20. st byl rozšířen především díky teoložce, filozofce a filoložce Johanně Hannah Arendtové. Aristotelés definuje *fronésis* jako typ moudrosti, jako schopnost správně jednat. Tato schopnost je dána časem a zkušeností a nelze ji nijak uspíšit, na rozdíl od moudrosti typu *sofia*, která je definována jako schopnost správně nahlížet na povahu věcí tohoto světa a odpovídá spíše znalostem než schopnostem získaným prostřednictvím zkušenosti.

¹³ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

1.3 TERMINOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Hodnota¹⁴ je vědomá nebo nevědomá představa o tom, co je žádoucí. Pojem hodnota vystupuje ve významech: objekt, ceněné dobro, statek. Měřítka pro rozhodování a jednání. Pojem hodnota se rovněž mj. vyskytuje ve významu vyjádření stavu, kterého nabývá proměnná.

Etika¹⁵ je souhrn všech principů, podle kterých se ve společnosti posuzuje správnost jednání. Normativní filozofická nebo teologická disciplína, která se zabývá všeobecně platnými normami určujícími správné jednání. Etika u člověka předpokládá existenci svědomí, svobodu a odpovědnost. Etika má výrazný sociální aspekt, protože morální soud se týká vztahu vlastních zájmů a potřeb k zájmům a potřebám dalších osob.

Křesťanství¹⁶ je v Evropě a Americe nejrozšířenějším náboženstvím. Vzniklo kolem počátku našeho letopočtu na území dnešního Izraele. Jedná se o monoteistické náboženství, navazující na judaismus. Křesťané vyznávají svatou Trojici: Boha-Otce (Hospodina), Ježíše Krista (Mesiáše, Syna Božího) a Ducha Svatého. Základním spisem je Bible, skládající se ze Starého a Nového Zákona. Starý Zákon má křesťanství společné s judaismem. Nový Zákon hovoří především o životě a působení Ježíše Krista (ve čtyřech evangeliích).

Judaismus¹⁷ je židovské monoteistické náboženství, které vzniklo ve 2. tisíciletí př.n.l. Bůh-Hospodin dal židovskému národu Zákon, který by byl zapsán do Bible (Starý zákon). Jádrem posvátných textů je tzv. Pentateuch nebo-li pět knih Mojžíšových, tzv. Tóra. Na Bibli navazuje Talmud (s částmi Mišna a Gemara).

Náboženství¹⁸ je souhrn přesvědčení, postojů, symbolů a praktik založených na ideji posvátného a sjednocujících příslušníky náboženské komunity.

¹⁴ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 97.

¹⁵ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 74.

¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno: Didaktis, 2004, s. 219.

¹⁷ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno: Didaktis, 2004, s. 219.

¹⁸ Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 167.

Intencionalita¹⁹ je úsilí, intence, zaměřenost, označení sklonu vědomí zaměřovat se na nějaký objekt.

Strukturalismus²⁰ je souhrnné označení pro přístupy v sociologii, filozofii, antropologii, psychoanalýze a literární vědě, které vycházejí z teze, že předmětem sociálních věd je celek, který má smysl sám o sobě a jeho prvky mají smysl jen ve vzájemném vztahu a ve vztahu k němu.

Škola²¹ je instituce, která se zabývá vzděláním a výchovou jedinců, funguje podle zákonných norem, hodnotí podávané výkony a podle nich do značné míry směřuje další profesní dráhu jedince.

Rodina²² je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnujícím přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společenské příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva.

Sociální pedagogika²³ se zabývá výchovným působením na rizikové, marginální a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže i dospělých. Jde o takové problémy, jako je výchova a pomoc rodinám s problémovými dětmi, práce s rizikovými skupinami ohrožených drogami, jedinci propuštěnými z vazby apod.

Pragmatická pedagogika²⁴ označuje se jí výuková metoda, kterou propagoval americký filosof a pedagog John Dewey. Metoda vychází z pragmatismu, nejrozšířenějšího filozofického směru 19. století v USA. Dewey chápe cíl výchovy jako přípravu na život. Chce, jak říká, „*spojit školu se životem, učinit ji pro dítě místem pobytu, kde se učí přímo životem, místo toho aby byla pouze učebnou, v níž se mu zadávají úkoly*“ (1904, s.20)

¹⁹ Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 109.

²⁰ Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 241.

²¹ Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 247.

²² Srov. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 206.

²³ JŮVA, V ET AL. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, s. 20

²⁴ JŮVA, V ET AL. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001, s. 35

2. ŽIDOVSKÁ A KŘESŤANSKÁ TRADICE

2.1 HODNOTOVÁ ORIENTACE V ŽIDOVSTVÍ

Židovství ovlivnilo moderní evropskou kulturu velmi významnou měrou. Křesťanství na židovství navázalo a je jednou z jeho významných vývojových linií. Rodina a sociální spravedlnost stojí v samotném středu židovského i křesťanského přesvědčení. Pokud bych měla charakterizovat židovství, bylo by na místě použít dvou slov, totiž *zemitost a dobro*.²⁵ Židovství je vyznání o skutečném světě tady a teď, o světě, který byl stvořen pro člověka. Křesťanství zachovává ve svém středu pojem dobra, avšak pojetí skutečného života tady a teď se přece jen přesouvá do oblasti abstraktní transcendence.

Tomáš Sedláček ve své studii správně poukazuje na jednu zásadní skutečnost židovství a tou je existence řádu stvořeného světa: „*Stvořený svět má řád, a to poznatelný řád, což je pro metodologii vědy velice důležité, neboť ne-řád, chaos, se nedá příliš vědecky zkoumat*“.²⁶ V první knize židovské bible (dále jen bible) je popsáno jak Bůh dává stvoření řád.²⁷ Teprve po stvoření nebe a země odděluje Bůh světlo od tmy, vody od souše, den od noci a tak dává věcem tohoto světa řád: „... *oddělil světlo od tmy. Světlo nazval Bůh dnem a tmou nazval nocí (...)* Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. Klenbu nazval Bůh nebem (...) Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři.“²⁸ Z textu je patrné, že po každém stvořitelenském aktu následuje pojmenování, tj. každá věc v tomto světě má své místo, tedy má svůj smysl.²⁹ Řád světa je takto potvrzen. To, že každá věc v tomto světě má své místo a je součástí

²⁵ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2009, s. 41.

²⁶ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2009, s. 47.

²⁷ Židovská bible, zkráceně TaNaK obsahuje 3 základní části: *Tóru*, která je tvořena pěti Mojžíšovými knihami a která se překládá jako Zákon (Příkázání), *Návím*, což jsou knihy všech proroků a *Ketuvím*, což jsou knihy historické jako jsou např. příběhy krále Davida a Šalamouna. Počáteční písmena názvu hebrejských částí vytváří název pro celou židovskou bibli, tedy TaNaK. Židé nic jako Starý zákon neznají, protože Ježíše jako Spasitele a Božího Syna nepřijali. Tóra je pak nejvýznamnější knihou celé bible. V křesťanském pojetí je Starý zákon židovskou bibli, tedy TaNaKem a Nový zákon svědectvím o Ježíši Nazaretském, dohromady tvoří křesťanskou bibli.

²⁸ Genesis 1, 3-10.

²⁹ Hebr. *šém* (jméno) nebylo v židovství chápáno jen jako oslovení, ale jako vtělení identity. Jméno říkalo o člověku, kdo je, co je jeho podstatou.

smysluplně vytvořeného světa je základem židovského přesvědčení.³⁰ To platí také o instituci rodiny a jejich hodnotách.

Je zcela pochopitelné, že židé, především ti ortodoxní, se brání jinému pojetí než je to, které je zakotveno v Tóře, případně v dalších částech bible. Tóra je vůbec nejdůležitější částí posvátné knihy a opravdový žid je ten, který si zamiloval Tóru a neustále o ní přemýšlí: „*Tato má slova si vložte do srdce a do své duše, přivažte si je jako znamení na ruku, a ať jsou jako pásek mezi vašima očima.*“³¹ Také další části židovské bible mluví o důležitosti Tóry (Zákona): „*Jak jsem si tvůj zákon zamiloval! Každý den o něm přemýšlím. (...) Ano, miluji tvá přikázání víc než zlato, víc než zlato ryzí.*“ nebo „*Blaze muži, který (...) si oblíbil Hospodinův zákon, nad jeho zákonem rozjímá ve dne i v noci.*“³²

Židovství je směr, ve kterém je položen nesmírný důraz na spravedlnost a milosrdenství, třebaže na rozdíl od křesťanství je známo především výrokem „*oko za oko a zub za zub*“.³³ Obecně je vnímáno, že židovství je náboženství příkazů, zákazů a obecných ustanovení a křesťanství naproti tomu vykazuje znaky milosrdenství a odpuštění. První je vnímáno jako tvrdé, druhé jako měkké. Málokdo si však uvědomuje, že bible Židů mluví o milosrdenství v takovém rozsahu a v takové míře, že není ani v nejmenším pozadu za křesťanským novozákonním svědectvím. A naopak, o pekle a trestu se v Novém Zákoně hovoří 8x víc než ve Starém.³⁴ Navíc, žádný opravdový křesťan se nemůže dívat na Nový Zákon jinak než skrze čočku toho Starého, jelikož věří, že Mesiáš přišel Zákon nikoli zrušit, nýbrž naplnit.

³⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 440-443.

³¹ Deuteronomium 10, 6.

³² Žalm 119, 97, 127.

³³ Exodus 21, 24, Leviticus 24, 20, Deuteronomium 19, 21. Tato slova cituje Ježíš Nazaretský v kázání na hoře: „*Slyšeli jste, že bylo řečeno „oko za oko a zub za zub“, já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi...*“ (Matouš 5, 38-39).

³⁴ BEDNÁŘ, Dušan. *Svědění a vína*. Olomouc. 1999. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociální a teologická. Vedoucí absolventské práce ThDr. Jindřich Slabý, s. 54.

V Bibli je vyvinut pozoruhodný komplex sociálně-ekonomických ustanovení, který stěží najdeme v jiných náboženských či filozofických systémech té doby. Jedním z takových ustanovení je léto milosti. Celkem podrobný popis tohoto ustanovení najdeme ve třetí knize Tóry, v knize *Leviticus*.³⁵ Jedná se o ustanovení, podle kterého měla být jakákoli půda každý sedmý rok ponechána ladem.³⁶ Půda měla stejně tak svůj šabat, tedy odpočinek. Pokud na neobdělávané půdě přesto něco vyrostlo, mělo to být ponecháno nemajetným a zvěři. Ještě zajímavější ustanovení nalezneme ve stejné knize a stejné kapitole: *“Odpočítáš si pak sedm roků odpočinutí, sedm krát sedm let a vyjde ti období sedmi roků: odpočinutí: čtyřicet devět let... Padesátý rok posvětíte a vyhlásíte v zemi svobodu všem jejím obyvatelům”*.³⁷ V tomto jubilejním roce se měly odpouštět dluhy a Izraelci, kteří se kvůli zadluženosti dostali do otroctví, měli být propuštěni na svobodu. V tomto roce stejně tak odpadla daňová povinnost. Tomáš Sedláček jako špičkový ekonom k tomuto ustanovení píše následující: *“Na taková ustanovení lze pohlížet jako na dobové anti-monopolní a sociální opatření. Hospodářský systém měl zřejmě i tehdy tendenci konvergovat ke koncentraci majetku, a tudíž i moci. Zdá se, že ustanovení měla tomuto procesu bránit (bez potřeby regulačního orgánu). Období padesáti let zhruba odpovídalo tehdejšímu dožitému věku a mělo se zřejmě zároveň jednat o odstranění problému generační zadluženosti. Generace následující po zadluženém či chudém otci získala zpět svůj pozemek a měla šanci začít hospodařit nanovo. Prohřešky otců (špatné hospodaření) nedopadaly tak těžce na hlavy jejich synů a dcer. Stejně tak úspěchy se nedědily lineárně, jako za běžného ekonomického systému”*.³⁸ V základu šlo tedy o to, že kdykoli se měla půda „prodávat“, nebyl to ve skutečnosti prodej, ale pronájem. V tomto smyslu je reflektován židovský pohled na hospodaření, totiž silné uvědomění, že zemi můžeme obhospodařovat, ale v konečné instanci jsme jen a jen hosty, kterým je země na vyměřený čas pouze pronajata. Taková úcta k zemi a takové pojetí spravedlnosti stěží najdeme v nějakém historicky fungujícím systému, zvláště pak v tom současném.

³⁵ Leviticus 25. kap.

³⁶ Leviticus 25, 4.

³⁷ Leviticus 25, 8, 10.

³⁸ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2009, s. 65.

V současném světě existují lidé, kteří vlastní majetek odpovídající několika desítkám státních ekonomik a naproti tomu dvě miliardy lidí, kteří žijí na pokraji bídy.³⁹ Židé proti tomuto monopolnímu uspořádání postavili hranici, jelikož základem jejich smýšlení je přesvědčení, že svobody a dědictví nesmí být žádný žid zbaven trvale.

K dalším sociálním ustanovením patřilo právo paběrkovat, které zabezpečovalo nejchudším alespoň základní potravu: „*Až budete sklízet obilí ve své zemi, nepožneš své pole až do okraje ani nebudeš po žni paběrkovat. Zanecháš paběrky pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš Bůh.*“⁴⁰ Stejně tak si čteme o ustanovení, které pamatuje na sirotky a vdovy: „*Když budeš sklízet ze svého pole a zapomeneš na poli snop, nevrátíš se pro něj. Bude patřit bezdomovci, sirotku a vdově, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal při každé práci tvých rukou.*“⁴¹ Celá bible pamatuje na vdovy a sirotky. Stojí pod zvláštní Boží ochranou: „*... žádnou vdovu ani sirotka nebudete utiskovat. Jestliže je přece budeš utiskovat a oni budou ke mně úpět, jistě jejich upění vyslyším. Vzplanu hněvem a pobiji vás mečem...*“⁴²

Celá židovská bible je plná milosrdenství a spravedlnosti, navíc vše je chápáno jako trvalé uspořádání světa, který funguje jen tehdy, je-li uchováván Bohem stanovený řád. Ten je přítomen v samotném aktu stvoření. Udělám-li nějaký souhrn základních etických vymezení biblického židovství, lze přednést následující body:

- Židovství je vyznání o skutečném světě tady a teď, o světě, který byl stvořen pro člověka. Nemá v sobě víru v nějaký život po životě.
- V židovství je jednou ze základních myšlenek existence řádu stvořeného světa: „*Stvořený svět má řád, a to poznatelný řád, což je pro metodologii vědy velice důležité, neboť ne-řád, chaos, se nedá příliš vědecky zkoumat*“.

³⁹ Před několika lety proběhla na Univerzitě Palackého v Olomouci přednáška tří významných filozofů a sociologů. Jedním z nich byl prof. Kelner, který uvedl, že tři nejbohatší lidé na světě, konkrétně Bill Gates, Carlos Slim Helú a Warren Buffett vlastní majetek, který odpovídá třetině ekonomiky světa, byť té nejchudší. Je neuvěřitelné, že 3 lidé de facto vlastní třetinu světa.

⁴⁰ Leviticus 23, 22.

⁴¹ Deuteronomium 24, 19.

⁴² Exodus 22, 21-23.

- V oblasti morálky (etiky) platí tento řád stejně tak. Základem je Tóra, tedy Zákon (příkázání). „*Jak jsem si tvůj zákon zamiloval! Každý den o něm přemýšlím. (...) Ano, miluji tvá příkázání víc než zlato, víc než zlato ryzí.*“
- Židovství obsahuje pozoruhodný komplex sociálně-ekonomických ustanovení, který stěží najdeme v jiných náboženských či filozofických systémech té doby – zřetelně vydává svědectví o milosrdenství a spravedlnosti k lidem navzájem a k zemi, která nás živí.
- Židovství obsahuje anti-monopolní a sociální opatření. Staví hranici proti nárůstu exponenciálního bohatství na jedné straně a chudobě na druhé, tedy proti tomu, co v současném světě existuje jako samozřejmost.

Cílem této kapitoly bylo nastínit základní myšlenky židovství z hlediska etického, sociálního, sociálně-ekonomického, případně filozofického. Teologické hledisko jsem představila spíše v popisné rovině, než abych se k němu vyjadřovala osobně. Vracím se k tomu, co jsem napsala v úvodu, totiž „... *mým úmyslem v této práci není obhajoba jednoho nebo druhého názoru, tedy zda vývojové kontexty nebo neměnný řád. Spíše si kladu za úkol věci co nejlépe zmapovat, provést analýzu, nastínit určité možné konsekvence.*“ Jedno je však zcela zřejmé, totiž že židovství neexistuje jako filozofický koncept, ve všem obsahuje linii teologickou. Každopádně myšlenka stvořitelského řádu a smysluplnosti tohoto řádu napříč dějinami je zcela zásadní, nezpochybnitelná a osvědčená. To vidíme v židovství až dodnes. Co tedy říká Tóra, případně jiné části židovské bible o muži, ženě, rodině a v ní tradovaných hodnotách?

2.1.1 RODINA A JEJÍ MÍSTO V ŽIDOVSTVÍ

Zajímavé na židovském pojetí rodiny je to, že vymezení toho, co rodina opravdu je, není vztaženo jen na muže, ženu a děti. Pojetí rodiny je velmi široké a lze si jej představit jako kužel, jehož špičku bychom mohli nazvat tím, co chápeme ve smyslu současné rodiny, tj. muž, žena a děti. Rozšiřující části kužele reprezentují širší vymezení pojmu rodina. Nejběžnější slovo pro rodinu je hebr. *bajit*, které znamená *dům*.⁴³ Toto slovo označovalo společenství lidí žijících pod jednou střechou. Proto se toto slovo překládá také jako obydlí. Avšak v bibli lze tímto pojmem pojmenovat nejen společenství žijící pod jednou střechou, ale i mnohem větší skupiny, např. *dům izraelský*, tedy společenství, kde se jedná o celý národ.⁴⁴ Někdy se používal také termín *bet ab*, tedy *dům otce*, což je obdoba *bajit*,⁴⁵ s určitým důrazem na muže-otce, který stojí v čele rodiny ve všech aspektech, tedy i vlastnicky, ale stejně tak je volán k zodpovědnosti, co se týče zachování práva a spravedlnosti a to především (viz následující kapitola *Žena a její místo v židovství*). Hebr. *mišpacha* se blíží nejvíc tomu, co chápeme ve smyslu současné rodiny.⁴⁶ Nejčastěji se překládá jako (rodinný) klan, případně čeleď, tj. nejen muž, žena a děti, ale také další příbuzenstvo nebo přesněji okruh pokrevně příbuzných v širším smyslu.⁴⁷ Z toho je zřejmé, že židovské pojetí rodiny není chápáno tak úzce jako v dnešním moderním světě.

Velmi zvláštní případ v židovství tvoří tzv. levirátní zákon, který říká, že pokud zemře ženě její manžel, je povinností bratra zemřelého manžela přijmout tuto ženu za svou, včetně dětí a postarat se o ně.⁴⁸ V tomto smyslu se v židovství pojí smysl pro milosrdenství a spravedlnost (ve vztahu k ženě a dětem) a ono širší pojetí rodiny.

Pravděpodobně nejvíc diskutovaným tématem v rámci židovství je polygamie. Je známo, že ve starověkém židovství nebylo mnohoženství něco nenormálního. Na druhé straně mnoho lidí již neví nebo si plně neuvědomuje skutečný biblický pohled. Božím záměrem bylo jednoznačně monogamní uspořádání, což lze vidět v 1. knize Tóry, v knize

⁴³ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 113.

⁴⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 869.

⁴⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 869.

⁴⁶ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 113.

⁴⁷ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 113.

⁴⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 870.

Genesis: „*Bůh stvořil člověka (...), jako muže a ženu je stvořil*“ a následně „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“.⁴⁹ Žena pak představuje pro muže pomoc jemu rovnou.⁵⁰ Vyprávění o Adamovi a Evě zdůrazňuje tedy monogamii, protože Bůh stvořil pro Adama jen jednu ženu. Přesto polygamie existuje již od patriarchálního období, konkrétně od doby Lámecha.⁵¹ Bible polygamii nezakazuje, na druhé straně jde napříč Bibli poměrně zřetelná stopa o vyjímečnosti a ryzosti monogamního svazku a to právě na příkladech mnohých těžkostí polygamního manželství. „*Těžko můžeme vědět, jak dalece se polygamie praktikovala, ale z ekonomických důvodů se zřejmě vyskytovala spíše u zámožných lidí...*“⁵² Polygamie se dnes vyskytuje mezi Židy pouze v islámských zemích. „*Zdá se, že Bůh nechal na člověku, aby ze zkušenosti poznal, že původní instituce monogamie je nejlepší*“.⁵³

2.1.2 ŽENA A JEJÍ MÍSTO V ŽIDOVSTVÍ

Obecně zastávaným názorem je, že žena měla v židovství podřadnou roli. Tento názor vychází z povědomí o polygamii. Jak bylo napsáno již v předchozím odstavci, bible se o polygamii zmiňuje zcela otevřeně, ale neustále směřuje k monogamnímu uspořádání jako původnímu Božímu záměru. Z bible vyplývá, že žena jako matka se těšila úctě⁵⁴ a očekávalo se, že jí děti budou poslouchat.⁵⁵ Připisovat mužům významnější a ženám naopak podřadnější roli je spíše důsledek pozdějšího rabínského učení.

Krásným příkladem, navzdory polygamnímu uspořádání, je příběh z knihy Genesis, kde Sára apeluje ve svém sporu s otrokyní (služebnou) Hagarou na Abrahama slovy: „*...bezpráví, jež se mi stalo, spočívá na tobě*“, tj. jako pater familias jsi zodpovědný za odstranění bezpráví a nastolení práva.⁵⁶ V tomto příběhu vidíme, že muž sice disponoval vůdcovstvím, ale především v rovině zachování práva a spravedlnosti ve vztahu k jeho ženám (manželkám).

⁴⁹ Genesis 2, 24.

⁵⁰ Genesis 2, 20-22.

⁵¹ Lámech byl potomek Kaina, který byl synem Adama a Evy, viz Gn 4, 18n.

⁵² KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 580.

⁵³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 580.

⁵⁴ Exodus 20,12, Leviticus 19,3.

⁵⁵ Deuteronomium 21, 18nn.

⁵⁶ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 123.

Co se týče právní instance, zdá se, že *mišpacha*, tedy rodina v širším slova smyslu, měla právní kompetence zasahovat nad rámec jednotlivé rodiny. Těmito kompetencemi pravděpodobně disponovali starší, tj. představitelé jednotlivých rodin, kteří na společných shromážděních rodinný klan reprezentovali, avšak bible nám nezachovala žádné příklady toho, jak tento rodinný klan svou soudní pravomoc vykonával.⁵⁷ Zdá se však, že řád jednotlivých rodinných klanů se zrcadlí v instituci starších.⁵⁸ Rolf Rendtorff v této souvislosti poukazuje na případ v knize Deuteronomium,⁵⁹ kde se píše jak byl jeden případ předložen *starším města* (šlo o případ jednoho z otců rodiny, který tvořil radu starších daného města), aby jej rozhodli – zde se ukazuje, že za podmínek, které se mezitím změnily, neměl už otec rodiny žádnou právní moc nad svým vlastním synem.⁶⁰ „Podle rozšířeného, ne však nesporného mínění měli právo projevu a právo hlasovací nejen starší, ale všichni místní plnoprávní občané, tj. trvale v daném místě bydlící izraelští muži, ale ne ženy, děti, otroci a cizinci (*gerím*), tj. neplnoprávní dočasně se zdržující anebo přicestovalé osoby.“⁶¹ Nelze v tomto bodě nevidět, že ženám nebyla dána pravomoc se projevit a hlasovat, stejně tak se podílet na náboženském životě v chrámu nebo synagoze.

Udělám-li nějaký souhrn základních etických vymezení židovské rodiny, případně postavení ženy v židovství, tak jako jsem v předchozí kapitole rekapitulovala základní hodnotovou orientaci v židovství, lze přednést následující body:

- Žena na rozdíl od muže měla jisté omezené pravomoce. Neměla právo projevu a právo hlasovací. Na druhé straně, je potřeba připomenout, že muž byl volán k zodpovědnosti pro zanedbání práva a spravedlnosti (viz výše uvedený příklad Sáry, manželky Abrahama). V tomto bodě stojí za zamyšlení, zda většinu aktivit feministek za práva a spravedlnost žen není potřeba spíše korigovat směrem opačným, tedy volat k zodpovědnosti muže za porušování práv a nedodržování ustanovení, která jednoznačně vycházejí z mužské role.

⁵⁷ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 123.

⁵⁸ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 124.

⁵⁹ Deuteronomium 21, 18.

⁶⁰ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 124.

⁶¹ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996, s. 124.

- Žena jako matka se těšila úctě a očekávalo se, že jí děti budou poslouchat. Hlavním posláním je tedy úcta k matce a role dětí jako respektující svou matku.
- Bible polygámii nezakazuje, ale zároveň jakkoli neschvaluje. Spíše vydává svědectví o původním Božím záměru, tedy o monogamním uspořádání jako nejlepším a původním. Bible ukazuje na mnoha negativních příkladech, že polygamie vede spíše k problémům, které musí muž jako „spravedlivý soudce“ řešit (viz již zmiňovaný příklad Sary a služebné Hagar).

2.2 HODNOTOVÁ ORIENTACE V KŘESŤANSTVÍ

Základem křesťanství je svědectví o Ježíši z Nazareta jako Mesiáši, neboli Kristu. Kristus je česká forma řeckého *Christos*, což je zase forma hebrejského *Mašíač*. Kristus není jméno, ale titul - hebrejské *Mašíač* je odvozeno z hebrejského slovesa *m-š-ch*, které znamená *pomazat*. *Mašíač* tedy znamená pomazaný. Starověcí izraelští králové byli inaugurováni tak, že byli pomazáni vzácným olejem a takto ustanoveni (vyvoleni) pro svůj královský úřad. Židé tedy očekávali toho jediného a pravého pomazaného, neboli vyvoleného krále, který přijde a osvobodí Izrael z otroctví a přinese spásu (záchranu). Odtud také vánoční koleda „Narodil se nám, Kristus Pán“ nebo „Král králů a Pán pánů“. Křesťanství je tedy z pohledu těch, kteří uvěřili v Ježíše jako spasitele (zachránce) vrcholem židovské víry. Dříve než přistoupím k tomu, co říká Nový zákon o rodině a hodnotové orientaci, ráda bych přiblížila základní hodnotovou orientaci v křesťanském náboženství, tak jako jsem v předchozí kapitole přiblížila tuto orientaci v židovství.

Křesťanství není tedy nic jiného než židovství, které je završeno přijetím Ježíše Nazaretského jako Mesiáše (Krista), tedy vyvoleného krále, který přichází svůj lid vysvobodit z otroctví. Izrael je chápán ve smyslu vyvolení ne jako národ s privilegii, jak bychom snad pochopili slovo *vyvolený* my v dnešní době, ale jako národ, který má být příkladem (světlem) v dějinách všech národů. Takovéto vyvolení představuje reprezentativní složku práva, spravedlnosti, milosrdenství a úcty k Bohu a k lidem

navzájem, jelikož Bůh stvořil člověka k obrazu svému.⁶² Židé Ježíše jako Mesiáše odmítli. Očekávali krále po způsobu Mojžíše, tedy jako Mojžíš vyvedl izraelity z egyptského otroctví, tak také nový Mesiáš osvobodí Izrael od římské nadvlády. Ježíšova zvěst však směřovala k osvobození člověka od nadvlády hříchu, od toho, co židé nazývali termínem *chátá*, jehož základní význam je *minutí se cílem*, případně jinými konotativními pojmy jako např. *peša*, *avón*, *šagag*, *tah*.⁶³ Hřích je slovo, které v průběhu historie nabralo mnoho nesprávných významů, ale obecně je chápáno jako zlo.⁶⁴ Korektivem je pak svědomí a s ním související pocity viny. Židovská bible pojmy jako *vina* zná, stejně tak *svědomí*, avšak pojem *svědomí* se objevuje až v řeckém překladu židovské bible, v Septuagintě.⁶⁵ Etymologie tohoto slova spadá spíše do prostředí řeckého, kterým se překladatelé hebrejské bible nechali inspirovat.⁶⁶ Židovská biblická tradice se drží především toho, co jsem již zmínila v předchozích kapitolách, tedy Tóry jako základu života, pre-existentčního a nad-časového zákona, ustanovení (příkázání), která dal Bůh člověku jako normativ a korektiv života.

Napsala jsem, že Židé očekávali Krista (Mesiáše), s tím, že Ježíše Nazaretského jako očekávaného Krista nepřijali. Napsala jsem, že slovo hřích v biblické antropologii v obecném chápání znamená zlo, ale že hebrejské *chátá* znamená především *minutí cíle*.⁶⁷ Co je cílem, který člověk v základním určení své stvořené existence neustále míjí? Z pohledu židovství je to Tóra, tedy Zákon, základní ustanovení, v jehož středu stojí především pojem *práva* a *spravedlnosti*. Křesťanství, které je vlastně pokračováním židovství, na tuto tradici navazuje, tedy do středu staví Tóru. S příchodem Ježíše se však objevuje zcela nové chápání, totiž Tóru není schopen žádný člověk naplnit, tj. v každém okamžiku svého života ctít právo a být spravedlivý. V Ježíši je Tóra naplněna a tak je

⁶² Genesis 1, 27.

⁶³ Hebrejské termíny se překládají následovně: *peša* – *vzbouřit se* nebo *přestoupení*, *avón* – *špatnost* nebo *vina*, *šagag* – *chybovat* nebo *sejít z cesty jako zbloudilá ovce nebo opilec*, *tah* – *zbloudit* nebo *sejít z cesty*, viz RYRIE, C. Charles. *Základy teologie*. Třinec: Biblos, 1994, s. 239.

⁶⁴ Nejvýstižnějším hebrejským termínem je pravděpodobně *rášá*, které se překládá jako *zlý*, jako *opak spravedlivého*, viz RYRIE, C. Charles. *Základy teologie*. Třinec: Biblos, 1994, s. 240.

⁶⁵ BEDNÁŘ, Dušan. *Svědomí a vina*. Olomouc. 1999. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociální a teologická. Vedoucí absolventské práce ThDr. Jindřich Slabý, s. 64.

⁶⁶ BEDNÁŘ, Dušan. *Svědomí a vina*. Olomouc. 1999. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociální a teologická. Vedoucí absolventské práce ThDr. Jindřich Slabý, s. 64.

⁶⁷ Hebrejské *chátá* jako *minutí se cílem* je v metaforickém užívání často přirovnáváno k lukostřelci, který netrefuje terč.

jediným spravedlivým v celých lidských dějinách - je Kristem a Synem Božím, neboť jen Bůh je spravedlivý. V tomto smyslu se zlomily dějiny a začal nový věk.

Co je však zcela nové, je skutečnost, že Bůh prostřednictvím Ježíše odpouští všem lidem a očekává, že také lidé si budou navzájem odpouštět. Člověk je tedy ospravedlněn milostí a tuto milost má svému bližnímu poskytovat stejně tak, tedy odpouštět. Do středu se dostává nová hodnota, již ne spravedlnost, ta byla naplněna, ale láska. Apoštol Pavel apeluje na všechny právě láskou jako hodnotou, která stojí nad všemi ostatními: *Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon. Kdybych měl dar prorocství, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všecko poznání, ano kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem. A kdybych rozdal všecko, co mám, ano kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje. Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá. Láska nikdy nezanikne.*⁶⁸

Apoštol Pavel v šíření křesťanské zvěsti píše křesťanům do Korintu o lásce jako nejvyšší hodnotě a v této souvislosti se mluví o *velepísni lásky*.⁶⁹ Tato velepíseň lásky obsahuje dva základní bloky. První je 3 krát ustanoven úslovím „*Kdybych..., ale lásku bych neměl*“ a druhý obsahuje popis toho, co láska je. Vše je vztaženo k praktickému jednání, nikoli k teoretické úvaze. Nový zákon dokonce ztotožňuje lásku s Bohem samotným⁷⁰, což se v židovské bibli nikde nevyskytuje.

V křesťanství je tedy základem svědectví o životě Ježíše Nazaretského jako Krista (Mesiáše) prostřednictvím prvních apoštolů a odkaz jeho učení jako naplnění Zákona (Tóry) a židovské bible jako celku: „*Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon*“⁷¹ nebo

⁶⁸ 1. Korintským 13, 1-13.

⁶⁹ ORTKEMPER, Franz-Josef. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 7*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 114.

⁷⁰ „...*Bůh je láska*“, píše se v 1. listě Janově (1. Janův list 4, 8).

⁷¹ Ježíšova slova odkazují k Tóře jako základu TaNaKu, tedy k základu celé židovské bible.

Proroky⁷², nepřišel jsem zrušit, nýbrž naplnit. Amen, pravím vám: Dokud nepomine nebe a země, nepomine jediné písmenko, ani jediná čárka ze Zákona, dokud se všechno nestane.“⁷³ Ježíš Nazaretský se stal kamenem úhelným - pro mnohé kamenem základovým, pro mnohé však kamenem tříštivým.

Závěr této kapitoly lze vtělit do jednoho jediného bodu, který je z hlediska křesťanského hodnotového systému naprosto zásadní:

- Křesťanství koreluje se židovstvím v pojmech jako *dobro, právo, spravedlnost*, avšak objevuje se nesmírný důraz na pojmy jako *láska* a s ní související *odpuštění*.⁷⁴ Ty tvoří základ hodnotové orientace křesťanství.

2.2.1 RODINA A JEJÍ MÍSTO V KŘESŤANSTVÍ

Křesťanství navazuje na židovství v širším vymezení pojmu *rodina*. Tak jako židovská bible používá pro rodinu pojmy vyjadřující širší pojetí rodiny (*bajit* a *mišpacha*), také Nový Zákon zachovává tuto tradici. Používá pro rodinu řecké termíny *oikos* nebo *oikia*. Tyto termíny označují *domov* nebo *domácnost*.⁷⁵ a korespondují s hebrejským *bajit*. Naproti tomu řecké *patria* přejímá tradici hebrejského *mišpacha*, tedy pojetí rodiny v užším slova smyslu, jako (rodinný) klan, případně čeleď, tj. nejen muž, žena a děti, ale také další příbuzenstvo nebo přesněji okruh pokrevně příbuzných v širším smyslu. Termín *patria* se vyskytuje v Novém Zákoně jen 3 krát.⁷⁶ Naproti tomu v Novém Zákoně nacházíme velmi výstižný popis vztahu ženy a muže a stejně tak popis vztahu dětí k rodičům a naopak, tedy rodičů k dětem. Nejvýstižnější novozákonní pasáže o rodinných vztazích a hodnotách je 5. kapitola dopisu apoštola Pavla do křesťanské obce v Efezu. Ráda bych se u tohoto oddílu zastavila, protože pro křesťanské pojetí rodiny a jejího

⁷² Stejně tak Ježíš zmiňuje Proroky (*Návím*), tedy další důležitou část TaNaKu.

⁷³ Matouš 5, 17n.

⁷⁴ Nový Zákon nikde nehovoří o tom, co odpuštění je, jen konstatuje, že odpouštět máme. Je zajímavé, že mnoho lidí, bez ohledu na to, zda v Boha věří či nikoli, nejsou mnohdy schopni vysvětlit, co odpuštění vlastně je.

⁷⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 870.

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 870.

hodnotového systému se jedná o centrální výpověď vůbec. Celý oddíl jsem rozdělila do třech částí:

V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako je církev podřízena Kristu, tak také ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům.

Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval... Muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živí je a stará se o ně... A tak každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.

Děti, poslouchejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. „Cti otce svého i matku svou“ je přece jediné přikázání, které má zaslíbení, aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi. Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána...⁷⁷

Tento oddíl je velmi zajímavý, protože z pohledu současné společnosti se může jevit dost kontroverzně, především první část, která hovoří o podřízenosti ženy vůči muži. Bylo by to jistě na místě, nebýt části druhé, ve které se hovoří o tom, že muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Člověk má obecně tendenci říci A bez toho, že řekne B. Tato pasáž je krásným příkladem nejen ustanovené hierarchie, ale také příkladem zodpovědnosti z toho vyplývající. Současná společnost má obecně tendenci kritizovat jakékoli hierarchické uspořádání. A zodpovědnost je vůbec nedostatkovým zbožím současné společnosti.

V oddíle se zrcadlí stejný princip, který se vyskytuje také v biblickém židovství, tj. muž byl hierarchicky ustanoven nad ženou, ale zároveň byl ve vztahu k ní zodpovědný za udržování práva a spravedlnosti a v případě porušení tohoto práva a spravedlnosti byl volán k zodpovědnosti (viz již dříve citovaný příběh Abrahama, jeho ženy Sáry a služebné

⁷⁷ Efezským 5, 21 – 6, 4.

Hagar). Židovská rovina „*hierarchie - spravedlnost*“ je v křesťanství principiálně zachována, ale v zásadě posunuta do vyšší roviny, tj. „*hierarchie – láska*“. Napomenutí „*Muži, milujte své ženy*“ je doplněno přirovnáním „*jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval*“. Vynecháme-li teologickou výpověď a zamyslíme se pouze nad strukturou této věty, docházíme k tomu, že muž má být odhodlán obětovat se pro svou ženu. Věty „*Muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo*“, „*Kdo miluje svou ženu, miluje sebe*“, „*Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale žíví je a stará se o ně*“ demonstrují lásku k ženě se stejnou intenzitou jako lásku k sobě sama. Lásku k sobě sama známe všichni moc dobře, a není potřeba se o ní příliš rozepisovat, zvláště lásku ke svému tělu, o které se náležitě staráme a velmi dobře ho krmíme, vyzbrojeni kilometry regálů potravinářských řetězců.

Napomenutí muže, aby miloval ženu bylo přítomno v mnoha etických systémech tehdejší řecko-římské antiky⁷⁸ a zdá se, že apoštol Pavel velmi dobře spojuje tuto tradici s křesťanským pojetím.

Poslední oddíl hovoří o vztahu dětí k rodičům. Děti jsou zde nabádány k tomu, aby ctily své rodiče. Je zde vyjádřen základní a nejhlubší princip, který v současné společnosti znatelně chybí a to nejen úcta k rodičům, ale v širším pojetí také k učitelům a jiným autoritám. „*Cti otce svého i matku svou, aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ*“ je příkázání, které stojí v centru židovské bible, přímo samotné Tóře. Křesťanství zde navazuje na toto Boží ustanovení a zároveň nejhlubší vymezení vztahu dětí k rodičům.⁷⁹ Zajímavou výpovědí je věta „*Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána*“. Tak jako apoštol Pavel přejal z řecko-římské antiky napomenutí, aby muž miloval svou ženu, tak také zde přejímá z tehdejší antické etiky myšlenku o správné míře užití výchovných prostředků.⁸⁰ V antickém pojetí se však pravděpodobně více jednalo o pedagogickou taktiku, naproti tomu zde má pisatel na mysli

⁷⁸ HOPPE, Rudolf. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 10*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 68.

⁷⁹ Exodus 20, 12, Deuteronomium 5, 6.

⁸⁰ Antická výchova je obecně známa tvrdostí výchovných metod a etika tehdejší doby se snažila tuto tvrdost mírnit. Apoštol Pavel tento prvek antické etiky přejímá a implementuje do křesťanského pojetí, viz HOPPE, Rudolf. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 10*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 70.

mnohem víc než jen to, aby výchova nevedla k malomyslnosti, nýbrž má vést k hlubšímu pohledu na věc.⁸¹

2.2.2 ŽENA A JEJÍ MÍSTO V KŘESŤANSTVÍ

Z výše uvedeného odstavce je tedy zřejmé, že muž má milovat svou ženu jako sebe sama, jako své tělo. Vyjdeme-li z Maslowovy hierarchické pyramidy potřeb, uvědomíme si, že naplnění fyziologických potřeb, tedy starost o naše tělo je nejzákladnější potřeba ze všech. Muž má tedy milovat svou ženu právě tak samozřejmě a rád jako samozřejmě a rád naplňuje své nejzákladnější lidské potřeby. Křesťanský pohled na ženu v sobě kombinuje hierarchický pohled a pohled rovnocennosti, třebaže jsou tyto pohledy z hlediska našeho chápání protikladné. Je to zřejmé z evangelií, tedy z těch pramenů, které tvoří jádro Nového Zákona.⁸² Evangelia vypráví na mnoha místech o setkání Ježíše se ženami. Odpouštěl jim, uzdravoval je, učil je, zahrnoval je do svých podobností a tím dával najevo, že jeho poselství se týká všech, mužů i žen a nedělá mezi nimi rozdíly.⁸³ Touto úctou postavil ženu na roveň muži a požadoval stejné měřítko pro obě pohlaví. V tomto duchu píše také apoštol Pavel: *Není už rozdíl mezi Židem a Řekem, otrokem a svobodným, mužem a ženou. Všichni jsme si rovni v Kristu Ježíši.*⁸⁴ Ženy dokonce mohli převzít v církvi služby, stejně jako muži, což v židovské synagoze nebylo možné.⁸⁵ Teprve pozdějším vývojem v církvi došlo k neopodstatněnému zákazu služby žen.⁸⁶

⁸¹ HOPPE, Rudolf. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 10*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 70.

⁸² Jako je základem TaNaKu, tedy židovské bible Tóra, tak evangelia jako bezprostřední svědectví o osobě a životě Ježíše Nazaretského tvoří základ Nového Zákona.

⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996, s. 1172.

⁸⁴ Galatským 3, 28.

⁸⁵ RADL, Walter. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 9*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 53.

⁸⁶ RADL, Walter. *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 9*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 53.

Souhrn základních etických vymezení křesťanské rodiny, případně postavení ženy v křesťanství vede k následujícím bodům:

- Křesťanství přejímá z židovství širší pojetí rodiny, jedná se spíše o rodinný klan (čeleď), tj. nejen muž, žena a děti, ale v širším smyslu také okruh pokrevně příbuzných.
- V židovství byla přítomna hierarchie mezi mužem a ženou, nicméně muž byl povinen udržovat právo a spravedlnost vůči své ženě, případně svým ženám (v rámci polygamie). V křesťanství je hierarchie zachována (dle metaforického obrazu je muž hlavou své ženy jako je Kristus hlavou církve), nicméně muž je povinen milovat svou ženu jako sebe sama a starat se o ní jako se stará o své tělo. Židovská rovina „*hierarchie – spravedlnost*“ je transformována do křesťanské roviny „*hierarchie – láska*“.
- Hierarchie je svým způsobem zachována (dle metaforického obrazu je muž hlavou své ženy jako je Kristus hlavou církve), avšak zároveň žádná hierarchie neexistuje (není už rozdíl mezi mužem a ženou, všichni jsme si rovni v Kristu Ježíši).
- Děti mají ctít své rodiče, aby se jim dobře dařilo a dlouho byli živi na zemi. V tomto smyslu přejímá křesťanství základní židovské ustanovení.
- Stejně tak nemají otcové dráždit své děti, ale vychovávat je v kázni.

Ve svém prvním bloku diplomové práce jsem se soustředila na židovskou a křesťanskou tradici, přesněji na židovskou biblickou a křesťanskou biblickou tradici. Rozhodla jsem se jít *ad fontes*, tedy k pramenům samotným, což je TaNaK (židovská bible) a Nový Zákon (základ křesťanské bible). Pozdější rabínskou tradici v židovství a církevní tradici v křesťanství jsem ponechala stranou, protože to přesahuje rámec tohoto vstupního bloku. Rozhodla jsem se tak, protože mám-li psát o hodnotách současné rodiny je potřeba zjistit, z čeho tyto hodnoty vyrůstají. Zároveň však pozdějším rabínským a církevním vývojem došlo k propracovávání různých tradic samotných než k reflexi původních pramenů, tedy židovské a křesťanské bible.

3. SOUČASNÁ TRADICE

3.1 ZÁPADNÍ FILOZOFICKÁ TRADICE

Pokud odhlédneme od tradičního biblického pohledu, jak židovského, tak křesťanského, ve kterém jsou ukotveny základní objektivistické hodnoty jako je spravedlnost (především židovství) a láska (především křesťanství) a podíváme-li se na vývoj v evropském filozofickém myšlení, lze pochopit současný postmoderní přístup, jenž samozřejmě ovlivňuje také hodnotovou orientaci ve společnosti, včetně pojetí rodiny. Jak tedy došlo k tomu, že tradiční objektivistické hodnoty v židovsko-křesťanském pojetí začaly být víc a víc opomíjeny a nahrazovány hodnotami, které jsou výsledkem vývojového procesu?

3.1.1 PLATÓN A ARISTOTELÉS

Obecně se má za to, že původní antické myšlení je založeno na rozumu a nevíře v Boha: „*Antická filozofie se vyznačuje snahou pochopit podstatu bytí rozumem. Člověka proto považuje za bytost rozumovou a společenskou. Tento trend byl postupně nahrazen apriorně danou představou Boha, který je stvořitelem světa, člověka a také tvůrcem morálních hodnot. Člověk se stal bytostí věřící.*“⁸⁷ To, že se v antice lidé snažili pochopit podstatu bytí rozumem, je pravda. Tato linie je zřetelná především u Aristotela. Avšak, že tento trend byl nahrazen apriorně danou představou Boha, který je stvořitelem světa, člověka a také tvůrcem hodnot, je interpretace zcela nesprávná. Již Aristotelés mluvil o stvořiteli světa, kterého nazýval *pantokrator*,⁸⁸ tedy stvořitel všeho. V antice bylo přítomno mnoho filozofických směrů a proudů. Některé z nich byly ateistické, mnohé však měly svůj základ ve víře v absolutního stvořitele a udržovatele vesmíru.

Nejvíce ovlivnili antiku Platón a Aristotelés. V základu se lišil Platón od Aristotela v pojetí pravdy a poznání. Pravda a poznání má u Platóna povahu dialogickou - poznání se uskutečňuje prostřednictvím dialogu mezi dvěma filozofy. Aristotelés se naproti tomu

⁸⁷ BONISCH, Pavel. *Hodnoty a hodnotová orientace*. Zlín. 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí diplomová práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc., s. 12.

⁸⁸ Řec. *παντοκράτωρ* je složeno z řec. *παν* – vše a *κράτωρ* – stvořitel.

opírá o zkušenost, kterou interpretuje. Svět vnímá jako objektivní skutečnost, která je na našich smyslech nezávislá a my prostřednictvím smyslové zkušenosti (empirie) tento objektivní svět interpretujeme neboli odrážíme jako zrcadlo. Lze říci, že Aristotelés víc vysvětluje zkušenost, Platón naproti tomu nachází podstatu pravdy a poznání v dialogickém procesu. To je základní rozdíl, který se promítl do celého vývoje západního filozofického myšlení a v konečné fázi graduje v postmoderním přístupu.

3.1.2 NOVOVĚK

Velkým zlomem v novodobém chápání hodnot začíná obdobím novověku. Dochází k odklonu od víry v Boha, respektive tradičního pojetí židovsko-křesťanského náboženství: „*V novodobé filozofii hodnot, jež se plně rozvinula v 19. století můžeme především pozorovat postupný odklon od Boha jako nejvyšší objektivní hodnoty. Počátky tohoto trendu lze pozorovat již v 17. století u filozofů racionalismu (např. Spinoza)...*“⁸⁹. To, že k odklonu došlo, to je jistě pravda, nicméně citovat v této souvislosti Spinozu je poněkud nepřesné. Od Spinozy pochází slavný výrok „*Mimo Boha žádná substance nemůže být a ani být myšlena*“⁹⁰. Třebaže se do popředí dostává racionalismus, který společnost ovlivňuje významnou měrou, mnozí racionalisté jako nejvyšší hodnotu vyznávají Boha, jenž je absolutnem, stvořitelem a udržovatelem vesmíru. Sám Descartes jako jeden s nejvýznamnějších racionalistů novověku uvádí tzv. ontologický důkaz existence Boha: „*Idea Boha nemůže pocházet z vnímání vnějšího světa, ani si ji člověk nemohl vytvořit sám, neboť konečný a nedokonalý tvor si nemůže sám ze sebe vytvořit ideu nekonečné a dokonalé bytosti*“⁹¹.

⁸⁹ BONISCH, Pavel. *Hodnoty a hodnotová orientace*. Zlín. 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc., s. 15.

⁹⁰ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 374.

⁹¹ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 67.

3.1.3 FRIEDRICH HEGEL A FILOZOFIE VÝVOJE

Skutečným impulsem odklonu od víry v Boha a s tím spojeného chápání absolutních (objektivistických) hodnot je potřeba hledat někde jinde, totiž u Friedricha Hegela. Hegel přichází s myšlenkou, která byla přítomna již v antice, totiž že vše je v pohybu, vše se mění a podle známého výroku antického filozofa Herakleita z Efezu *nikdo nevstoupí dvakrát do téže řeky*.

Hegel chápe dějiny a vše uvnitř dějin jako děj, proces, ba přímo zápas. Stejně tak hodnoty jsou předmětem vývojového procesu. Na Hegelovo filozofické pojetí navázaly další vědní obory a disciplíny, např. kosmologie (Hoylova teorie velkého třesku),⁹² biologie (Darwinova evoluční teorie), později také psychologie. Tento trend byl následně posílen nejen větším odklonem od víry v Boha, ale také relativizací různých pohledů na věc a stejně tak hodnot. Je-li vše v procesu změny, v procesu vývoje, je logické, že nic není stacionární a tedy určité. Toto pojetí se nakonec dostává do jazyka, viz např. Wittgensteinův post-strukturalismus⁹³ a s ním související vznik lingvistické pragmatiky⁹⁴ nebo průnik tohoto pojetí do psychoterapie. Postmoderní terapie nestaví na tom, že terapeut poměřuje klienta nějakým konkrétním terapeutickým modelem, např. psychoanalytickým, ale staví na post-strukturalistickém (fektivním) užití jazyka a facilitaci terapeutického procesu.⁹⁵ Friedrich Hegel v 19. st. otevřel Evropě nové chápání dějin. Dějiny jsou procesem a tak vše v tomto světě nabývá proměnlivé a tedy neurčité hodnoty.

⁹² Jedním z důsledků velkého třesku je, že podmínky dnešního vesmíru jsou odlišné od podmínek v minulosti nebo v budoucnosti. Na základě tohoto modelu mohl George Gamow (americký fyzik) v roce 1948 předpovědět reliktní (elektromagnetické kosmické) záření, které bylo roku 1960 nakonec i objeveno a posloužilo jako důkaz potvrzující správnost teorie velkého třesku, vyvracející tak teorii stacionárního vesmíru.

⁹³ Základem poststrukturalismu je myšlenka, že věci nejsou dány pevnými a pravidelnými strukturami, ale vznikají v náhodném a nestrukturovaném procesu, v jazyce to znamená, že diskurz není řízen vnitřní strukturou objektů, ale určitými základními pravidly, které jsou budovány v jazyce samotném, viz ANDERSON, Harlene. *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009, s. 54.

⁹⁴ Lingvistická pragmatika stojí v protikladu k lexikálnímu pojetí jazyka, tedy význam slova není pevně stanoven, ale vzniká v daném kontextu, tj. jak je dané slovo užito konkrétním člověkem v konkrétní situaci. Význam slova je tedy něco neurčitého.

⁹⁵ Jedná se o systemické přístupy, které překonávají expertní modely. Léčba již není kauzálním děním a významným prvkem léčby je zahrnutí konkrétního kontextu.

3.1.4 FRANZ BRENTANO A FILOZOFIE INTENCIONALITY

Kromě Hegelovy filozofie dějin se ve filozofii odehrál ještě jeden významný krok a tím bylo překonání objektivismu, který podstatně ovlivnil západní filozofii již od dob Aristotelových. Imanuel Kant chápal svět ještě jako svět vnějších objektů, který by zde existoval i tehdy, pokud by na zemi nežil žádný člověk, který by tento objektivní svět byl schopen vnímat.⁹⁶ Rakouský filozof Franz Clemens Honoratus Hermann Josef Brentano však přichází s myšlenkou intencionálního pojetí, tj. svět existuje jen tehdy, existuje-li vědomí tohoto světa.⁹⁷ Prakticky to znamená, že pokud by nežil žádný člověk, nebyl by nikdo, kdo by mohl svět vnímat a tak by svět vlastně neexistoval. Svět existuje, protože je vnímán a vědomí může existovat jen tehdy, má-li co vnímat. Brentanovu myšlenku později rozpracoval filozof Edmund Husserl ve své fenomenologii.⁹⁸ Objektivistické pojetí reality je postupně nahrazováno pojetím subjektivistickým. Konsekvence v oblasti hodnot jsou zřejmé.

3.1.5 POSTMODERNA JAKO VRCHOL FILOZOFICKÉHO VÝVOJE

V postmoderním přístupu se spojily výše popisované linie a dosáhly svého vrcholu. Friedrich Hegel započal linii vývojovou a díky intencionálnímu chápání reality Franze Brentana se otevřel prostor pro nové chápání reality a tedy také hodnot. Realita je utvářena subjektem. Toto spojení vrcholí ve druhé polovině 20. st. v konstruktivismu. Tento přístup odmítá objektivistický názor, tedy že mysl člověka je jakýmsi zrcadlem objektivně existující reality. Právě naopak, skutečnost je utvářena lidmi, tak např. vývojový psycholog Jean Piaget nebo psycholog George Kelly, který přišel s pojetím osobních konstruktů.⁹⁹ Navíc, svět z pohledu konstruktivistů není nikdy dokončený, je v procesu neustálého vývoje. Konstruktivismus tak v sobě spojuje linii vývojovou a subjektivistickou. Dá se říci,

⁹⁶ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 52.

⁹⁷ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 52.

⁹⁸ NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 104-105.

⁹⁹ ANDERSON, Harlene. *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009, s. 48, 51, 54, srov. FREEDMAN, Jill, COMBS, Gene. *Narativní terapie*. Praha: Portál, 2009, s. 53.

že kolik lidí, tolik názorů. A navíc, každý z těchto názorů je v rámci sociálně konstruované reality stejně objektivní.¹⁰⁰

Postmoderna uvolnila stavidla tradičně uznávaných hodnot, které měly obvykle své kořeny v náboženské víře. Do popředí se dostává pluralita názorů a multiplicita přístupů k takových konceptům a hodnotám jako je poznání, pravda nebo jazyk.¹⁰¹ Historik Thomas Kuhn, který svým dílem *The structure of scientific revolutions* velmi významně přispěl k posílení postmoderní přístupu chápání reality píše následující: *Tím, že vstupujeme do postmoderního období a objektivní reality se ztrácí, uznávané organizující teorie vědy, v našem případě sociální vědy, už nyní nejsou považovány za pravdivější než jiné popisy nebo jiné příběhy.*¹⁰²

4. VÝZNAM HODNOT PRO ČLOVĚKA

Z každodenní praxe víme, že zboží, které nakupujeme, má užitnou hodnotu, totiž schopnost uspokojit nějakou naši potřebu, ať již je to pecen chleba, láhev mléka, kousek mýdla nebo žárovka či gramofonová deska. Směnná hodnota je vyjádřena v ceně zboží a cena na trhu kolísá podle poptávky a nabídky.

Slovo hodnota nemá však jen ekonomický význam. Jsou hodnoty, bez nichž není života, a přece se neprodávají a nekupují – příroda, voda, vzduch, sluneční světlo, sluneční tělo, aj. Nejen v přírodě, ale i v nejrozmanitějších sférách společenského a osobního života označujeme mnoho jevů termínem HODNOTA.

Nejvyššími hodnotami pro mnohé z nás jsou vlast, domov, rodina, rodná řeč. Dojímají nás i symboly těchto skutečností a významů, např. vlajka, hymna. Mnozí vysoce cení svědomí, čest, pracovitost, poctivost, pravdomluvnost. Někdo však - a to v nás nebudí

¹⁰⁰ „Společnost je výtvořem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvořem společnosti.“ je věta, kterou pronesli zakladatelé sociálního konstruktivismu Thomas Luckmann a Peter L. Berger. Oba tvrdí, že myšlenky, praktiky a přesvědčení získávají v procesu sociální interakce postupně status reality, viz LUCKMANN, Thomas, BERGER, Peter. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, 1999.

¹⁰¹ ANDERSON, Harlene. *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009, s. 48.

¹⁰² Kuhn, Samuel Thomas. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikumené, 1997, s. 205.

povznášející vědomí lidské ušlechtilosti dává přednost blahobytu, komfortu, kariéře, společenskému postavení, jiný chce dosáhnout vlivu a moci, chce vzbuzovat pocit obdivu a závisti. Když hovoříme o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co ctíme, i to, co milujeme, co je nám drahé, milé, blízké našemu srdci.¹⁰³

4.1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ HODNOT DLE HORÁKA

Horák hovoří o čtyřech základních vymezeních hodnot, která jsou výsledkem celých dějin filozofie. Jsou jimi následující: *objektivistické, subjektivistické, relacionistické a instrumentalistické*.¹⁰⁴

- **Objektivistické** vymezení hodnot pojímá hodnoty jako základní podstatu věcí a fenoménů tohoto světa. Věci a fenomény existují zcela nezávisle na existenci člověka.
- **Subjektivistické** vymezení hodnot se odvíjí od hodnocení člověka. Hodnoty existují pouze díky existenci člověka, tedy díky tomu, že člověk tyto věci a fenomény poznává, hodnotí, jednoduše vytváří k nim vztah.
- **Relacionistické** vymezení hodnot usiluje o nalezení konsenzu mezi objektivistickým a subjektivistickým pojetím.
- **Instrumentalistické** vymezení hodnot chápe hodnoty jako nástroje k uspokojení potřeb. Jedná se o pragmatické pojetí a proto se také dost často vyskytuje v různých pragmatických proudech. Toto účelové zaměření má za následek různé konsekvence.

¹⁰³ KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filozofie výchovy*. Prešov: vlastním nákladem, 1996, s. 45.

¹⁰⁴ HORÁK, Josef. *Kapitoly z teorie výchovy – Problematika hodnot a hodnotové orientace 2. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997, s. 15.

Z výše uvedeného Horákova vymezení hodnot je patrné, že zmiňuje dvě základní pojetí, kterým jsem se systematicky věnovala v předchozích kapitolách, a které v dějinách filozofie sehrály velmi významnou roli v chápání světa, člověka v něm a hodnot, které vyznává. Horákovu relacionistickému pojetí hodnot se nevěnuji, protože je přirozené, že lidé se obvykle snaží najít konsenzus mezi jakýmikoli dvěma póly. Ve filozofii je klasickým příkladem konceptualismus, konsezus mezi nominalismem a univerzalismem.¹⁰⁵ Co je však u Horáka zajímavé, je čtvrté vymezení. Instrumentalismus de facto opomíjí základní filozofickou otázku, tedy zda hodnoty existují nezávisle na člověku nebo zda jsou spolu-vytvářeny člověkem. Instrumentalismus se zabývá pragmatickou stránkou věci, tedy jaký praktický přínos mají konkrétní hodnoty pro člověka. Opomíjí dlouhodobý filozofický diskurz a míří k pojetí pozitivistickému¹⁰⁶ a především pragmatickému. Je pochopitelné, že pragmatickou stránkou hodnot se zabývají především filozofové pragmatismu.

4.2 JOHN DEWEY A JEHO SPOJENÍ PEDAGOGIKY A ETIKY

Mezi nejvýznamnější pragmatické filozofy patří John Dewey. „*Žádný moderní filosof neměl takový vliv a zároveň nebyl tolik skryt.*“¹⁰⁷ Dewey zdůrazňuje humanistický přístup, kterým chce proměňovat svět. To se projevuje především v novém pojetí vzdělávání a výchovy. Základem je důraz na propojenost školního vzdělávání s praktickým životem. Jeho reformní pedagogický přístup je vtělen pravděpodobně do jeho nejznámějšího díla *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. Toto dílo považují mnozí za jeho největší dar přítomnosti a nejznamenitější odkaz budoucnosti.¹⁰⁸ Dewey tedy není jen jedna z nejvýznamnějších postav filozofie,

¹⁰⁵ Nominalismus říká, že skutečné je jen to jednotlivé, konkrétní, to, co lze pojmenovat jménem (lat. nomen – jméno), to, čeho se lze dotknout, nikoli to, co je obecné (univerzální). Univerzalismus naproti tomu říká, že skutečné je jen to obecné, protože konkrétní (nominalistické) se proměňuje a pomíjí. Sókratés by nazval tento stav aporií, tj. dvě stejně dobře doložitelná stanoviska stojící v protikladu.

¹⁰⁶ Pozitivismus se nezabývá otázkou po podstatě, tedy proč se věci dějí, jak se dějí, ale všímá si věcí samotných. Pozitivistu nezajímá proč třením dvou dřev vzniká oheň, důležité pro něj je to, že vzniká. Tuhle skutečnost považuje za pozitivní (spolehlivou a ověřitelnou). Tento fakt lze prakticky využít, viz NEFF, Vladimír. *Filozofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 56-57.

¹⁰⁷ NOVOTNÁ, Kateřina. *K pojetí kategorie self v dílech amerických vybraných filozofů*. Brno. 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Psychologický ústav. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Tomáš Urbánek, Ph.D., s. 53.

¹⁰⁸ VOROVKA, Karel. *Americká filozofie*. Praha: Stinx, 1929, s. 197.

konkrétně filozofie pragmatismu, ale historicky sehrává také velmi významnou roli právě v pedagogice. Byl to on, kdo kladl silný důraz na etický rozměr v procesu učení. Jeho reformní pedagogika, konkrétně metoda projektového vyučování (tehdy zcela nová metoda vzdělávání a rozvoje žáků) klade důraz na upevňování základních hodnot mezi žáky navzájem. V procesu projektového učení nejde jen o získání nových poznatků a osvojení si praktických dovedností, ale také o posílení hodnot jako respekt, úcta a vědomí důležitosti vzájemné pomoci. Pragmatický a etický důraz reformní pedagogiky, především projektového vyučování umožňuje opustit dlouhověký filozofický diskurz na téma „*objektivismus versus subjektivismus*“ a soustředit se na to, co buduje lepší společnost, totiž na praktický užitek a posílení základních společenských hodnot.

4.3 POJETÍ HODNOT V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Slovo *hodnota* je nejčastěji chápáno v etickém smyslu slova. Záleží však také, kdo se pohybuje v jaké oblasti, např. pro ekonoma, obchodníka nebo podnikatele je slovo *hodnota* velmi často myšleno ve smyslu „*něco navíc*“, tak např. *očekávaná přidaná hodnota* nebo *daň z přidané hodnoty*. V prostředí firem a organizací se hovoří o *firemních hodnotách*. Zde je již význam chápán přece jen víc z hlediska etického. V gastronomii se často setkáváme s termínem *kalorická hodnota*. Objevují se také spojení *negativní hodnoty*, třebaže slovo *hodnota* v obecném pojetí konotuje spíše k pozitivnímu chápání. Prudký píše, že současná česká sociologie se zabývá hodnotami jen okrajově, třebaže se o hodnotách hromadí takové množství empirických údajů, že na jejich hluboké zpracování dokonce nezbývají síly a ani nejsou k dispozici ucelenější a v České republice ověřené koncepty pojetí takových výzkumů či výkladu analýzy hodnot.¹⁰⁹ Jak tedy v základu pojímat slovo *hodnota*?

V základu lze říci, že za všeobecně platnou je možné považovat skutečnost, že hodnoty patří k člověku, hodnoty během života vytváříme a podle hodnot žijeme.¹¹⁰ Rosenzweig píše, že *hodnota* je výsledkem aktu hodnocení, které je bytostnou součástí

¹⁰⁹ PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 8.

¹¹⁰ LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 132.

lidského myšlení a prožívání a jeho prostřednictvím vyjadřuje člověk svůj vztah ke světu.¹¹¹ Hodnoty tedy dle Rosenzweiga reflektují naše postoje, tj. jednáme a chováme se podle toho, jaké hodnoty vyznáváme. Je však možné se chovat nějak, aniž to koresponduje s našimi hodnotami.

Grác v této souvislosti píše, že v rodinném prostředí nelze ztotožňovat zájmy s hodnotami také proto, že zájmy jsou ze subjektivního hlediska vždy kladné a člověka tedy přitahují, na rozdíl od hodnot, které může člověk vyznávat, aniž ho osobně přitahují.¹¹² Z toho vyvozuje, že ne všechno, co označujeme jako postoje, vyjadřuje také hodnoty. Tak či onak, ať už člověk vyznává své hodnoty prostřednictvím postojů či nikoli, je zřejmé, že skutečná (vnitřně ztotožněná a osvojená) hodnota souvisí s našimi motivy (přesvědčeními).

Jako jeden z klíčových rysů v konceptuální definici hodnot uvádí izraelský teoretik hodnot prof. Shalom Schwartz právě motiv *přesvědčení*.¹¹³ Stejně tak staví přesvědčení do blízkého vztahu s pojmem *hodnota* také Prudký: „*Dalším pojmem je víra. I ta je velmi blízká pojmu hodnota. Jde ale o slovo, které je vždy spojeno s přijetím (uvěřením) – skoro bez ohledu na to, jaké jsou pro to důvody – a s tím, že je schopna zaplnit celou bytost, spojit či rozdělit skupiny lidí...*“¹¹⁴ To, že člověk nakonec nejedná v souladu s tím, v co věří (co ho motivuje) vysvětluje Schwartz prostřednictvím jiného rysu jeho konceptuálního vymezení pojmu *hodnota*, totiž že hodnoty náleží k žádoucímu stavu a k žádoucímu jednání.¹¹⁵ Schwartz zde vyjadřuje běžnou skutečnost lidských životů, totiž člověk někdy jedná jinak než je jeho skutečné přesvědčení, obvykle za účelem dosažení společensky nebo politicky žádoucího stavu. Stejně tak děti mohou vyznávat určité hodnoty, aniž mají tyto hodnoty zvnitřněné nebo s nimi ne zcela souhlasí. Tyto hodnoty potom vyznávají obvykle proto, že jsou součástí rodiny a na rodičích závislí.

¹¹¹ KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 59.

¹¹² LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 140.

¹¹³ LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 136.

¹¹⁴ PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 9.

¹¹⁵ LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 136.

Kromě výše dvou zmiňovaných rysů svého konceptuálního vymezení pojmu *hodnota*, tedy motivu přesvědčení a žádoucího jednání, považuje Kraus ve svém vymezení za důležité také to, že hodnoty jsou transsituační, usměrňují volbu a vývoj jednání a jsou uspořádané podle relativní důležitosti.¹¹⁶

Stejně jako Rosenzweig, dává pojem *hodnota* do souvislosti se vztahem také Pruner. Hodnota je podle něj vždy spojena s člověkem a jen člověk dává předmětům význam, a to tím způsobem, že si k předmětům vytváří vztah.¹¹⁷

Pokud bych měla vymežit pojem *hodnota* jednoduchým a výstižným způsobem, spojila bych Rosenzweigovo, případně Prunerovo vyjádření o vztahovém a hodnotícím aspektu pojmu *hodnota*, s dalšími důležitými aspekty jako je *přesvědčení* (tak Schwartz i Prudký), *ztotožnění a osvojení*. To, že se člověk s některými hodnotami ztotožní a tyto hodnoty si osvojí, neznamená, že si je nemůže v průběhu života zpochybnit, přesněji řečeno pozměnit kritéria svého hodnocení. Sociolog Strmiska uvádí ve velkém sociologickém slovníku jako jednu ze čtyř charakteristik hodnot právě kritérium: *Hodnoty jsou současně kritéria, podle nichž hodnotíme, a současně jsou to objekty, které mají hodnotu. Aby mohly být jedním i druhým musejí být přijímány jako platné významy.*¹¹⁸ Sama bych tedy hodnotu definovala následovně:

Hodnota se vytváří ve vztahu k vnějšímu objektu, kterým může být cokoli, včetně člověka samotného, je bytostnou součástí lidského myšlení a prožívání, přičemž základním kritériem je míra přesvědčení, ztotožnění a osvojení si tohoto vztahu. Hodnoty se v průběhu života mohou měnit, změna je pak dána třemi základními aspekty, totiž sociálními skupinami, ve kterých se člověk pohybuje, životními událostmi, které do jeho života vstupují a typologickým nastavením jeho osobnosti.

¹¹⁶ PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 9.

¹¹⁷ KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 59.

¹¹⁸ PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník 1 A-O*. Praha: Karolinum, 1996, s. 376.

Podle míry přesvědčení, ztotožnění a osvojení si vztahu k různým objektům se mění pořadí hodnot, neboli mění se hodnotová preference (žebříček hodnot). Se změnou hodnotové preference dochází k proměně hodnotové orientace neboli ke změně záměrů a výhledů v nově přijatých či posílených hodnotách.¹¹⁹ Hodnoty, se kterými se člověk ztotožňuje a vyznává, tvoří jeho vlastní hodnotový systém, jeho vlastní hodnotovou preferenci a jeho vlastní hodnotovou orientaci. Lze však zkoumat také systém, preferenci a orientaci různých sociálních skupin nebo celé společnosti.

4.4 ZÁKLADNÍ ASPEKTY OVLIVŇUJÍCÍ HODNOTY ČLOVĚKA

Jak jsem již uvedla, hodnoty jsou utvářeny třemi základními aspekty, totiž sociálními skupinami, ve kterých se člověk pohybuje, životními událostmi, které do jeho života vstupují a jeho typologickým nastavením. Rodinu si člověk vybrat nemůže, do té se rodí a ta člověka utváří především. Jiné sociální skupiny si již vybrat může. To stejné platí s událostmi, které do našeho života vstupují. Mnohé události člověk neovlivní, některé však svými konkrétními rozhodnutími ovlivnit může. Posledním aspektem, který ovlivňuje výběr, respektive „determinaci“ hodnot je typologický archetyp člověka. Otázka typologie je velmi diskutabilní téma. Existuje celá řada typologií. Nejznámější je typologie temperamentu, ze které je možno vyčíst zaměření na některé hodnoty. Sangvinik bývá např. tradičně považován za přátelského a dobrosrdečného, protože disponuje ve velké míře extroverzí a emoční stabilitou. Další typologií hodnotové orientace je koncepce, která se zaměřuje na *mít* a *být*. Tato typologie vychází z Frommova psychoanalytického předpokladu, že člověk není ani dobrý ani zlý, přičemž oba existenční způsoby života, tedy *mít* nebo *být* jsou pouze možnostmi lidské přirozenosti.¹²⁰ Lidé typu *mít* mají tendenci vlastnit a upřednostňovat svou vlastní existenci, naproti tomu lidé typu *být* mají tendenci obdarovávat a obětovat se pro druhé. Osobně se s touto typologií neztotožňuji, protože se

¹¹⁹ PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 8.

¹²⁰ BONISCH, Pavel. *Hodnoty a hodnotová orientace*. Zlín. 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc., s. 24.

mi jeví jako rozdělovat lidi na dobráky a lumpy. Zajímavá je však Sprangerova typologie hodnotové orientace, která vyjadřuje tendenci k základním hodnotám lidské existence.¹²¹

Tabulka 1: Sprangerova typologie hodnotové orientace

<i>typ osobnosti</i>	<i>zaměřenost na</i>	<i>uznávaná hodnota</i>
<i>teoretický</i>	<i>hledání pravdy</i>	<i>poznání</i>
<i>ekonomický</i>	<i>sebeuchování a pragmatismus</i>	<i>užitečnost</i>
<i>estetický</i>	<i>hledání harmonie</i>	<i>krása</i>
<i>sociální</i>	<i>konání dobra</i>	<i>láska</i>
<i>politický</i>	<i>ovládání druhých</i>	<i>moc</i>
<i>náboženský</i>	<i>sebetranscendenci</i>	<i>jednota s Bohem</i>

Spranger původně navrhl jen čtyři typy, později typologii doplnil o typ sociální a ekonomický. Pečlivé čtení jeho poměrně složité práce však odhalí blízkost s Jungovou psychologií, konkrétně s jeho propracovanou verzí MBTI.¹²² Navzdory tomu, že hodnotová typologie má své místo, má také svá omezení. Pokud je Česká republika jeden z nejateističtějších států na světě,¹²³ znamená to, že v českém národě je minimální přítomnost náboženského typu na úkor jiných hodnotových typů? Situace před několika stoletími však byla opačná, totiž absence ateismu na úkor náboženské víry. Zároveň je potřeba si uvědomit, že neexistuje žádný čistý typ, ale obvykle se jedná o mix výše uvedených typů.

¹²¹ BONISCH, Pavel. *Hodnoty a hodnotová orientace*. Zlín. 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc., s. 25.

¹²² KEIRSEY, David, BATES. Marilyn. *Jaký jste typ osobnosti*. Praha: Grada, 2006, s. 31.

¹²³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Sdílení naděje*. Praha: Návrat domů, 1997, s. 3. Třebaže se jedná o výpověď z roku 1995, tedy téměř 20 let starou, je výpověď stejně pravdivá, ba spíše pravdivější.

4.5 HODNOTY A SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA

V předchozích kapitolách jsem zmínila, že základními aspekty, které ovlivňují život člověka jsou sociální skupiny, ve kterých se člověk pohybuje, životní události, které do jeho života vstupují a jeho typologické nastavení. Hodnotová orientace je zrcadlem života nejen rodiny, ale také různých společenských komunit a prostředí, ve kterých se člověk pohybuje, je výsledkem přebírání, resp. interiorizace různých vztahů, interakcí a komunikací, které převažují v jeho bezprostředním okolí.¹²⁴ Ze sociálních skupin je rodina prvním prostředím, ve kterém se formují hodnoty člověka. Rodina je sociální skupina, která prošla od změny politického a ekonomického režimu v roce 1990 mnohými proměnami, přičemž některé z nich přispěly k velmi výrazné změně jejího uspořádání a zaměření. Vývoj rodiny byl v mnoha ohledech determinován událostmi, které se v průběhu posledního půlstoletí udály. Ondrejkovič a Majerčíková zmapovali tyto determinanty ve své společné studii *Vysvetlenie, porozumenie a interpretácia v spoločenskovednom výskume*.¹²⁵ Třebaže se jedná o výzkum, který byl proveden na Slovensku, lze tyto determinující vlivy vztáhnout také na společnost českou, která je demograficky a kulturně té slovenské velmi podobná. Jsou jimi následující:

- Demografické trendy;
- Změny v oblasti vzdělání a ve světě práce;
- Změny v sebehodnocení ženy;
- Průběh lidského života jako instituce změny;
- Rostoucí ekonomický standard a diferenciacie;
- Sociální stát a demokratické struktury;
- Technologický a sociální pokrok;
- Všeobecné tendence liberalizace.

¹²⁴ LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 145.

¹²⁵ ONDREJKOVIČ, Peter, MAJERČÍKOVÁ, Jana. *Vysvetlenie, porozumenie a interpretácia v spoločenskovednom výskume*. Bratislava: Veda, 2012.

Demografické trendy: Mladí lidé v dnešní době mají možnosti, které jejich rodiče a prarodiče neměli. Tyto možnosti ovlivňují a určují rozhodování o vstupu do manželského svazku. Je možné zároveň cestovat, studovat a vydělávat peníze. Zároveň upřednostňují budovat pracovní kariéru a z ní vyplývající finanční zabezpečení před vstupem do manželského svazku. Tyto možnosti determinují také rozvodovost, porodnost a potratovost. Zároveň dochází ke změně modelu rodiny, z tradičního na partnerský, tj. bez legalizovaného manželského svazku alias lidově řečeno „žít na psí knížku“.

Změny v oblasti vzdělání a ve světě práce: Dochází ke zvyšování úrovně vzdělávání, vyrovnávání možností vzdělávání a rozvoje mezi muži a ženami.

Změny v sebehodnocení ženy: Ženy si mnohem víc v oblasti hodnot uvědomují hodnotu svobody a nezávislosti. Vedle tradičních ženských hodnot jako je láska a mateřství začínají ženy upřednostňovat hodnoty jako vzdělání a pravda.

Průběh lidského života jako instituce změny: Pod vlivem sociálních změn se změnil průběh a také obsah životních fází a cyklů, např. délka studia, délka pracovního procesu, doba odchodu do důchodu a začátek rodinného života.

Rostoucí ekonomický standard a diferenciac: Rostoucí ekonomika a zrychlená dynamika pracovního trhu klade na lidi velké nároky. Na jedné straně dochází k prosperitě, na druhé straně vzniká propast mezi bohatými a chudými. Střední vrstva přestává de facto existovat.

Sociální stát a demokratické struktury: Stát dnes přebírá více funkcí, které v minulosti patřili rodině, jako např. zdravotnická péče, vzdělání, důchodové zabezpečení. Přebráním těchto hodnot došlo k institucionalizaci demokratických hodnot a vzniku sociálních norem.

Technologický a sociální pokrok: Masové šíření technologických výrobků v podobě elektroniky, internetových produktů a internetu jako média přispělo k rozvoji fenoménu informační a konzumní společnosti. Technologický pokrok přispěl také k liberalizaci sexuality a k možnosti plánovaného rodičovství

Všeobecné tendence liberalizace: Velmi významně se snížil rozsah tabuizovaných témat. Společnost se stala mnohem víc liberální v mnoha ohledech života, např. v oblasti sexuální orientace nebo vyznání.

Všechny výše uvedené vlivy podstatně změnilы hodnotovou orientaci rodiny. Navzdory faktu, že rodina je těmito vlivy ohrožena, je hodnota rodiny ve společnosti vnímána stále jako velmi vysoká, na Slovensku patří mezi tři nejpreferovanější hodnoty slovenské mládeže, před rodinou (76%) byla již jen láska (87%) a zdraví (86%).¹²⁶ Hodnoty peníze a úspěch dosáhly méně než 50% (peníze 45% a úspěch 39%), moudrost jako hodnota byla pak více ceněna než peníze, dosáhla hranice 46%. V české republice je situace obdobná. V první dekádě po sametové revoluci v roce 1989 došlo k velmi mírnému nárůstu egoistických hodnot jako „Žít příjemně, užívat si“, „Mít čas hlavně na své koníčky, a zájmy“ a „Pomáhat především své rodině a svým přátelům“. U těchto hodnot došlo během deseti let (měřené období 1990-1999), k nárůstu mezi 0,01 - 0,05 bodu na čtyřstupňové škále 1-4. Výzkum hodnotových preferencí prováděl Institut pro výzkum veřejného mínění a výsledky tohoto výzkumu zmiňuje Libor Prudký ve své studii *Hodnoty a normy v České společnosti – stav a vývoj v posledních letech*.¹²⁷ Je zajímavé podívat se na ty hodnoty, které zaznamenaly největší pokles. Jsou jimi následující (míra poklesu uvedena v závorce):

- Pomáhat rozvoji demokracie ve společnosti (0,45)
- Pracovat v kolektivu sympatických lidí (0,35)
- Být dobře informován o dění u nás i ve světě (0,33)
- Podávat perfektní pracovní výkon (0,33)
- Mít práci, která má smysl, která je užitečná (0,31)
- Prosazovat politiku své strany, hnutí (0,29)

¹²⁶ KLČOVANSKÁ, Eva. *Hodnotová orientácia súčasnej mládeže a jej význam v pedagogickom procese*. http://www.uski.sk/frames_files/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf, srovnej LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 153.

¹²⁷ PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 18

- Žít ve zdravém životním prostředí (0,28)
- Mít zajímavou práci, která by mně bavila (0,27)
- Pomáhat každému, kdo pomoc potřebuje (0,27)
- Mít práci, která umožňuje zakoušet nové věci (0,24)
- Žít v hezkém prostředí (0,20)

Z výše uvedených hodnot lze vyvodit některé základní okruhy poklesu hodnotového zaměření a předvídat trendy hodnotového vývoje do budoucna, což se v následujících letech (2000-2007) potvrdilo.¹²⁸ Základními okruhy poklesu hodnotového zaměření jsou následující:

- poměrně velký pokles těch hodnot, které souvisí s podílem účasti na veřejném životě a budování demokratické společnosti;
- poměrně velký pokles těch hodnot, které souvisí s prací, především s významem práce jako důležité části lidského života (práce jako seberealizace lidské existence);
- poměrně velký pokles těch hodnot, které jsou spojeny s nezištnou pomocí ostatním lidem.

¹²⁸ PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot – Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 237.

Pro ilustraci uvádím hodnotovou preferenci v ČR (1991-2007) podle procentuálního podílu odpovědí *zcela nedůležité*.¹²⁹

Tabulka2: *Výsledky sociologických výzkumů hodnot L. Prudkého v České republice*

	1991	1999	2003	2006	2007
Práce	0,8	1,1	3,6	5,5	8,5
Rodina	0,4	0,2	0,2	0,8	1,0
Přátelé	1,1	0,4	0,5	0,8	0,7
Volný čas	2,7	1,6	1,7	2,3	2,0
Politika	20,1	19,4	29,8	39,9	46,2
Náboženství	37,4	45,7	53,2	52,4	58,5

Z tabulky je zcela evidentní, že došlo k obrovskému nárůstu v nahlížení jako *zcela nedůležité* u hodnoty *práce*, stejně tak *politiky*, tedy věcí veřejných. Práce je víc a víc nahlížena jen jako zdroj obživy a zdroj pro naplnění volného času. Význam práce jako seberealizace klesl během porevolučních sedmnácti let až desetinásobně (z 0,8% na 8,5%), význam politiky jako věcí veřejných klesl víc jak dvojnásobně (z 20,1% na 46,2%). Z hodnot *rodina*, *přátelé* a *volný čas*, došlo k nárůstu jen u rodiny, ostatní dvě hodnoty vedly k poklesu. Význam rodiny tak ztratil na významu, naproti tomu lidé vnímají přátele a svůj volný čas jako důležitější. Posuny však nejsou tak markantní jako u již zmiňované práce a politiky. Co se týče rodiny, píše Prudký následující:¹³⁰ *Vysokou váhu životní hodnotě „rodina“ přiznávají především ženy, starší lidé (nad 55 let), vysokoškoláci (hodnota rodiny roste s výší vzdělání) a vdané/ženatí (v letech 2003 a 2007).*

¹²⁹ PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot – Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 237.

¹³⁰ PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot – Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 237.

K velmi podobným výsledkům hodnotové preference, k jakým dospěli Klčovanská na Slovensku a Prudký v České republice dospěl také Kraus ve své studii o hodnotové orientaci středoškolské mládeže.¹³¹ Největší pokles zaznamenal u hodnot *být užitečný druhým lidem, možnost ovlivňovat vývoj společnosti, veřejně prospěšná společnost a politická angažovanost*. Kraus navíc zdůrazňuje, že s přibývajícím věkem význam těchto hodnot ještě klesal. Jako vůbec poslední hodnoty se objevily *prospěšnost a blaho národa*. Velmi vysoce byly postaveny hodnoty *láska, přátelství, zájmy a koníčky, volný čas a cestování*.

Z hlediska vývoje hodnot v závislosti na životní fázi je zajímavé sledovat vztah mládeže k majetku. Právě mládež ve věku 15-18 let je na majetek nejvíc orientována. Kraus správně připomíná, že v této životní fázi je této hodnotě obvykle přisuzován větší význam než jiným hodnotám. Je potřeba mít na mysli, že hodnotové preference a orientace se v různém věku mění.

Stejně tak je však potřebné zmínit, že generační posun hodnot u mládeže lze charakterizovat jako pokles významu sociální orientace a pokles zájmu o hodnoty obecnější. Naopak vzrůstá význam orientace individualistické a hedónické.

Pocit hroucení hodnot našeho světa souvisí s popíráním těch hodnot, které se vyvíjely po staletí a byly přijaty a kodifikovány, např. desatero. Víra v desatero znamená respektování normy. *Předpoklad zdravého vývoje hodnot a hodnotových systémů je spjat s otázkou norem*.¹³² Když normy absentují, nastává vakuum a hodnoty se ocitají ve vzduchoprázdnu, nemají se k čemu vztahovat a s čím porovnávat.

¹³¹ KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 59.

¹³² KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 61.

*Pro novověkou západoevropskou civilizaci, kníž se hlásíme, jsou příznačné následující hodnoty:*¹³³

- Racionální chápání skutečnosti;
- Vysoká míra osobní svobody;
- Fungující společnost, řízená na základě racionálního poznání společenských zákonitostí;
- Mravní zdokonalování, poznání pravdy.

Závěrem lze říci, že v porevolučních letech je z průzkumů, ale i z běžného pozorování zřejmé, že dochází k poklesu hodnot obecných a nárůstu hodnot individualistických a tedy egoistických.¹³⁴ V období po roce 1990 evidentně vzrostl význam právě těchto hodnot, které představují pohodlný život jednotlivců v materiálním přebytku (mít především čas a prostor na své koníčky, maximálně si užívat, prožít zajímavý a vzrušující život) a zároveň poklesl význam hodnot společenských. To platí o populaci dospělých i mládeže.

4.6 DOKUMENTY JANA ŠPÁTY A OLGY ŠPÁTOVÉ

Do své práce jsem se rozhodla zahrnout dokumenty kameramana, režiséra a vysokoškolského pedagoga Jana Špáty a jeho dcery Olgy Špátové. Základním impulsem bylo najít nějaký průzkum, který mapuje hodnotovou orientaci mladých lidí napříč českou společností během dlouhého období. To se mi nakonec podařilo. Jan Špáta realizoval projekt, který nazval *Největší přání*. Tento projekt realizoval v roce 1964, ve kterém se ptal mladých lidí, vesměs studentů před maturitou na jejich největší životní přání. K tomuto projektu se vrátil v roce 1989. V tomto roce se stejně tak ptal mladých lidí na jejich

¹³³ KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 61.

¹³⁴ Spojení slov *hodnota* a *egoistický* zní možná trochu zvláště. Definujeme-li význam slova *hodnota* také z motivačního hlediska, potom na tomto spojení není nic až tak neobvyklého, viz LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 137.

největší životní přání. Dokument pojmenoval *Největší přání II*. Poslední den jeho natáčení byl osudný den studentských demonstrací, které vedly k sametové revoluci. Je velmi zajímavé sledovat posun v názorech a hodnotách v průběhu uplynulých 25-ti let. Téměř po dalších 25 letech, v roce 2012 navázala na oba dokumenty režisérka a dcera Jana Špáty Olga Špátová. Také ona se ptala mladých lidí na jejich největší životní přání. Svůj projekt pojmenovala *Největší přání III*. Díky těmto třem dokumentům dostáváme obraz toho, jak se vyvíjely hodnoty ve společnosti během téměř celého půlstoletí. Za velmi přínosné považují to, že dokumenty vznikaly ve velmi zajímavých obdobích, první dokument dlouhou dobu po gottwaldovském převratu (1948) a několik málo let před osudným rokem 1968, druhý v revolučním roce 1989, poslední pak po více jak následujících 20 letech. Dokument velmi dobře demonstruje některé skutečnosti, které zmiňují Klčovanská, Prudký a Kraus, totiž nárůst hodnot individualistických a tedy egoistických na úkor hodnot obecných, tedy těch hodnot, které jsou prospěšné pro společnost. Z jednotlivých dokumentů je také patrné, jak jsou v jednotlivých obdobích některé hodnoty opravdu aktuální. V prvním dokumentu je to touha po možnosti svobodně vyjádřit svůj názor, v druhém se tato touha mění do evidentní kritiky společnosti jako totalitní společnosti bez svobody a demokracie. Mnohé z odpovědí jsou řečeny způsobem, který jednoznačně potvrzuje totalitu tehdejšího režimu, např. odpověď „*To víš že jo, já ti to řeknu a oni mně zavřou*“. Odpovědi dokumentují především naštvanost tehdejších lidí na politický režim, na uzavřenost hranic, tedy nemožnost cestovat a na naprostou absenci demokracie, tedy nemožnost říci svůj názor svobodně. V odpovědích je přímo cítit revoluční atmosféra. Objevují se v nich některé idoly západní společnosti té doby jako Rambo, break dance nebo heavy metal.

Je patrné, že z tehdejší západní Evropy se do Československa dostávaly nežádoucí informace v mnohem větší míře než kdykoli předtím. Bylo to možné díky novinkám v technice (videorekordéry) a také v některých státech díky uvolnění cenzury v oblasti televizního vysílání, např. polská televize plnila svá vysílání západní kinematografií. V posledním dokumentu je změna hodnotové orientace pravděpodobně nejmarkantnější. Pojem svoboda se v odpovědích ztratil a slovo demokracie se vyskytuje spíše ve spojení s různými společenskými jevy - lze silně cítit naštvanost na stávající pořádky, respektive nepořádky současné společnosti jako je např. a především korupce. Jedna z odpovědí dokonce říká, že největším přáním dotyčného je, aby kradení a lhaní přišlo lidem

nenormální, nikoli normální. To, co bylo dříve z hlediska hodnot nedostatkovým zbožím současná společnost neřeší, spíše si s tím neví rady. Demokracie umožnila pluralitu a multiplicitu názorů v takové míře, že současný člověk působí až ztraceně a bezmocně, ne-li přímo apaticky. Tento pocit tak trochu vyvolává právě poslední dokument z celé trilogie.

Většinu výpovědí z jednotlivých reportáží uvádím v následující tabulce.

Tabulka 3: Jaké je Vaše největší životní přání?

<u>Odpovědi z roku 1964</u>	<u>Odpovědi z roku 1989</u>	<u>Odpovědi z roku 2012</u>
Nikdy neumřít	Svobodu pro tuhle republiku	Spokojenou, šťastnou a zdravou rodinu
Stát se motocyklovým závodníkem	Demokracii	Aby se lidé víc starali o věci kolem sebe
Nemám – já mám co chci a víc nepotřebuji	Překonat absolutní absenci demokracie	Být doma s rodinou (odpověď vězně)
Cestování (Francie, Itálie, Maďarsko)	Aby se konečně něco hlo a mohli se tady lidé cítit šťastní	Abych byla zdravá a všichni mne měli rádi (odpověď vozičkářky)
Cestování bez účasti Čedoku a ČSM	Svobodu a spravedlnost	Aby tahle země směřovala nějakým správným směrem
Koupit si motorku	Říkat svobodně své názory bez strachu z trestu	Zůstat spolu co nejdéle a především v kvalitním vztahu
Stát se krasobruslařkou	Hodně cestovat (Austrálie, Kanada)	Mít již splacenou hypotéku
Stát se učitelkou	Dobře létat	Stát se něčím lepším
Být neustále šťastná	Dostat se na vysokou	Tolerance a respekt všech lidí vůči sobě
Udělat zkoušku z fyziky	Nejít na vojnu	Aby přišlo lidem nenormální kradení a lhaní
Abych se uplatnila ve společnosti	Být úspěšný ve svém oboru	Mít v demokracii odvalu (lidi jen nadávají doma a v hospodě u piva)
Překonat strach, že když člověk řekne pravdu, bude nazván podvratným živlem	Vyučit se (5x)	Být nejlepší, být profík, udělat kariéru (herectví člověka nezklame, člověk ano)
Brzy se vdát, dostat se do velkého města, mít hezký moderní byt, chodit do divadel a tancovat, prostě užívat si	Abych mohl dobře žít a byl jsem u lidí oblíbený a aby mě měli všichni rádi	Odmaturovat, dostat se na vysokou školu, najít si práci, která mě bude bavit, založit rodinu a mít děti
	Mít dobré bydlení, hodnou ženu a mít dost peněz, abych si dobře žil	
	Dobrý život, krásný barák	
	Dobře se vdát/oženit	
	Chtěl bych se dobře oženit, mít hezkou holku, vydělat nějaké peníze, živit rodinu a chtěl bych, aby sem jezdily metalový kapely a konalo se víc koncertů	

	<p>Chtěl bych být jako Rambo</p> <p>Chtěl bych žít v USA a chodit do kroužků Break dance</p> <p>Aby dítě mohlo říct, své názory kdekoliv a nebylo za to potrestáno</p> <p>Plnit boží vůli</p> <p>Aby vyhrála Sparta</p> <p>Potlačit absenci víry v nějaké ideje, najít něco, co by člověka ke společnosti poutalo</p> <p>Je blbost se o tom bavit, nemohu si to teď dovolit, protože studuji vysokou školu</p> <p>Být svobodným člověkem</p> <p>Sjednotit se a zvítězit nad tímto zkurveným státem</p>	<p>Než zestárnu chci hodně věcí stihnout, abych z toho mohl čerpat a tak nějak završit svůj život</p> <p>Splnit si své cíle a stát se lepším</p> <p>Rodina, životní štěstí – nemá cenu hnát se za něčím, co nemá hodnotu (odpověď maturanta, jehož rodiče se rozvedli – uvědomuje si, že jeho odpověď reflektuje tuto skutečnost)</p> <p>Změna pasivity a egoismu všech lidí v aktivní přístup ke společnosti</p> <p>Aby si lidi navzájem nelhali a nepodváděli se</p> <p>Aby pravda láska zvítězila nad lží a nenávistí</p> <p>Starat se o demokracii, tím že nebudeme pasivní</p> <p>Překonání dvou základních stereotypů společnosti – pasivity a přesvědčení, že nic stejně nelze změnit</p> <p>Čestnost u politiků</p> <p>Nevím, je to pro mě zmatenost, protože těch možností je tolik, že si nemůžu vybrat a když si vyberu, ztratím ty ostatní</p> <p>Najít rovnováhu v životě</p> <p>Děti, ale je problém přežít s dvěma platy bez dítěte, natož s dítětem</p> <p>Návrat k hodnotám – kam až ta naše svoboda zajde? Tradiční hodnoty nejsou suché, ale krásné, hluboké a pěkné, chybí nám úcta (výpověď křesťanského kazatele)</p> <p>Aby lidé pochopili, že ovlivňováním přítomnosti můžou ovlivnit budoucnost – není nic krásnějšího než lidem dávat vizi, tím se tvoří hodnoty</p>
--	--	--

Základní linie hodnot (rok 1964)	Základní linie hodnot (rok 1989)	Základní linie hodnot (rok 2012)
cestování záliby	vzdělání rodina západní vzory (reakce na tehdejší cenzuru) svoboda	individualismus peníze

Tabulka 4: *Linie hodnot, které vychází z odpovědí na dotaz: Jaké je vaše největší přání?*

Třebaže Jan Špáta a stejně tak také jeho dcera Olga Špátová některé odpovědi pravděpodobně vypustili a ponechali ty nejzajímavější, je evidentní, že některé hodnoty se v jednotlivých obdobích objevují častěji a některé naopak zřídka. Dokument je zajímavý, protože mapuje tři velmi zajímavá období v průběhu téměř jednoho půlstoletí a to formou filmových reportáží, které pracují s jedním jediným konceptem, totiž *Jaké je vaše největší přání?* Tvoří zajímavý střípek v mozaice porevolučních sociologických analýz hodnotových preferencí a orientací. Je však na místě zmínit, že závěrečný dokument Olgy Špátové je přece jen již postaven trochu jinak. Stejně tak jako její otec klade otázku *Jaké je vaše největší přání*, avšak vzhledem k faktu, že dokument nevznikal v době totalitní společnosti, ale v době pluralitní demokracie, cílí na různě-názorové a mnohdy protinázorové skupiny. Tím vytváří plastický obraz, avšak zároveň vytváří pocit ztracenosti a bezmocnosti, ba přímo apatičnosti.

5. MOŽNOSTI ŠKOLY V SYSTÉMU ROZVÍJENÍ HODNOT

Školský vzdělávací systém prošel od sametové revoluce v roce 1989 velkými změnami. Došlo k poměrně znatelnému posílení interdisciplinárních přístupů. Všechny společenské vědy se ovlivňují navzájem mnohem víc než kdykoli předtím a stejně tak ovlivňují sociální pedagogiku a školský vzdělávací systém. Výsledkem je implementace nových forem evaluace a edukativních standardů. Co se týče organizace edukativních procesů, dochází k většímu sblížení všeobecného a odborného vzdělávání. Příčinou je neustále se zvyšující potřeba flexibility budoucích pracovníků.¹³⁵ Lidé pracující především v komerčním prostředí neustále zmiňují, jak se pracovní prostředí rychle proměňuje a jak jsou nuceni velmi rychle a především velmi flexibilně reagovat na tyto změny. Hovoří se o situačním charakteru práce.¹³⁶

Potřeba kontinuálního zvyšování úrovně vzdělávání byla včleněna již v roce 2000 do textů Lisabonské strategie, která zcela jasně zdůrazňuje přechod ke společnosti, která je vystavěna především na systematickém zvyšování úrovně vzdělávání v celé Evropě.¹³⁷ Sociální procesy, které jsou označovány pojmy *globalizace* a *učící se společnost* jsou nejen velmi složité a těžko uchopitelné, ale mnohdy dost rozporuplné. Dokument „Učící se společnost a globalizace“ pomáhá České republice ve směřování stejného cíle, k jakému se ubírají také mnohé země Evropské unie. Důležitá je především priorita investic do lidských zdrojů, do občanské, informační, ekonomické a komunikační gramotnosti a do udržitelnosti celkového rozvoje.¹³⁸

Střední školy a gymnázia mají z hlediska společenskovedního za cíl především žáky vzdělávat, vychovávat a připravovat na samostatný život ve společnosti. Mnozí ze střední generace si jistě pamatují předmět, který nesl název *Občanská nauka*, předmět, který měl za cíl připravit žáky do života a naučit ho základním společenským hodnotám jako

¹³⁵ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007, s. 67.

¹³⁶ GOFEE, Rob, JONES, Gareth. *Jak se stát autentickým lídrem*. Praha: Management Press, 2008, s. 17.

¹³⁷ NOVOTNÁ, Kamila. *Efektivita právního vzdělání na vybrané střední škole*. Brno. 2013. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková, s. 14.

¹³⁸ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007, s. 67.

spravedlnost, čestnost, láska, aj. Tento předmět byl však vyučován s výrazně politickým charakterem tehdejší doby. Dnes je situace velmi odlišná. Nejde o předkládání holých faktů, ustálených definic a pouček, ale především o vytvoření tvůrčího prostoru, ve kterém probíhá diskuse na aktuální společenské otázky. Předmět, ve kterém se toto děje se nazývá *Základy společenských věd*. Předmět v sobě zahrnuje různá průřezová témata jako výchova demokratického občana, osobnostní, sociální, mediální a multikulturní výchova. Základem tohoto předmětu je formování osobnosti žáka a posilování jeho morálního vývoje.

5.1 MOŽNOSTI PEDAGOGA V ROZVÍJENÍ HODNOT U ŽÁKŮ

Vývoj hodnotové orientace dítěte začíná již v předškolním věku a dítě přichází do školy již s jakýmsi vědomím žádoucího a nežádoucího chování. V průběhu času je toto vědomí upevňováno, jak v rodině, tak ve škole. Škola však poskytuje dítěti nové poznatky, tím jej nejen obohacuje, ale také ve vzájemné interakci s rodinou vede dítě k budování vlastní hodnotové orientace. Důležitost školy jako významného výchovného faktoru a samozřejmě také faktoru socializačního lze dokumentovat slovy Josefa Horáka:¹³⁹ „Škola je jedním z nejvýznamnějších činitelů společenského vývoje. Hodnotová orientace je organickou součástí výchovného systému školy, neboť je zařazena v samotném vzdělání.“ Škola však nikdy nemůže kompenzovat nedostatky rodinné výchovy. Škola je po rodině druhou nejvýznamnější společenskou institucí. Pro dítě je škola prostorem, ve kterém upevňuje nebo koriguje vlastní vnímání a přesvědčení. Škola však v žádném případě rodinu nenahrazuje. Zejména v poslední době je zcela evidentní, že otázka výchovy, konkrétně role školy ve výchovném procesu, je poměrně častým tématem mediálních diskusí. Nejvíce diskutovaným tématem je role učitele, jeho autorita a obecně vztah mezi učitelem a žákem. Spíše než o vztahu se dnes mluví o konfliktu. Tento konflikt je způsoben vysokou autonomií a identitou žáka, což je z velké části důsledek osobnostní vývojové krize. Ta má však svou příčinu v interakci dětského ega (self) s nekvalitním prostředím rodiny.

¹³⁹ HORÁK, Josef. *Kapitoly z teorie výchovy – Problematika hodnot a hodnotové orientace 2. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997, s. 77.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. POUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY

Společensko-vědní výzkum byl realizován prostřednictvím rozhovoru s pedagogy i žáky a následně byla u žáků použita metoda dotazníku. V případě rozhovoru jde o tzv. kvalitativní výzkum, v případě dotazníku jde o tzv. výzkum kvantitativní, který používá hypotézu, ze které vyplývá výběr otázek. Dotazník byl předložen přiměřenému počtu respondentů. Kvantitativní výzkum oproti výzkumu kvalitativnímu je definován většími soubory dat a respondentů, jeho výsledky jsou reprezentativnější, jsou daleko méně závislé na schopnostech a názorech respondentů a přivádějí tak výzkumníka k lepší ověřitelnosti a srovnatelnosti výsledků, ovšem náročnější bývá jejich interpretace. A v závěrečné části výzkumu jsem použila metodu, jejichž cílem bylo vyvolání diskuze s žáky.

- Předvýzkum

V rámci výzkumného šetření jsem nejprve zahájila tzv. předvýzkumné šetření, které obsahovalo prvky kvalitativního výzkumu. Jednalo se především o pozorování a sběr dat zaměřené na sledování studentů a učitelů na vybrané škole. Zaměřila jsem se na průběh vyučování v předmětu Základy společenských věd.

- Rozhovory

V rámci předvýzkumu jsem na gymnáziu provedla s pedagogy neformální rozhovory. Tyto rozhovory mi pomohly k sestavení dotazníku. Otázky, které jsem pedagogům kladla, se týkaly převážně jejich vlastních zkušeností. Sledovala jsem, jak přistupují k výuce, zajímala jsem se, jak vnímají studenty, zda jsou podle jejich názoru studenti v hodinách dostatečně aktivní, jestli jsou schopni přiměřeně reagovat, jaké jsou z pohledu pedagoga hodnotové preference. Jako součást mého průzkumu hodnot a hodnotové preference studentů jsem si kromě specificky sestaveného dotazníku připravila také 20-ti minutový program – metodickou část, jehož součástí byla ukázka filmu Fair play, který měl za úkol rozvinout diskuzi mezi studenty a víc tak přiblížit a poznat jejich způsob uvažování a zaměření na hodnoty.

- Vyvolání diskuze na téma morální dilemata (L. Kohlberg)

Metodickou část své prezentace jsem zaměřila na nácvik metody a postupů, jejichž cílem je uvědomění si a utváření charakterových vlastností studentů. Šlo o vedení skupinové diskuse s morálním obsahem (řešení morálního dilematu) při řešení modelové situace (nedokončeného příběhu), jehož výstup vedl k vyjasňování morálních hodnot.

Tato metoda vychází z koncepcí morálního vývoje *J. Piageta a L. Kohlberga* (psychologové, kteří se zabývali psychologií morálky a metodami mravní výchovy). Jejich metody obsahují metodicko-didaktický aspekt a vedou k výchově správných (morálních) hodnot a utváření hlubšího charakteru. Sama jsem se seznámila s metodicko-didaktickou metodou, prohlubující mravní výchovu a uchopení důležitých životních hodnot na semináři PhDr. Pavla Vacka, Ph.D., v Brně ve středisku Služby školám. Využila jsem k ukázce řešení životního dilematu příběh, který v současnosti promítají v kinech a je zaměřený na hodnotu FAIR PLAY, kterou dnes studenti poměrně často řeší.

- Obsah filmu:

Osmdesátá léta v Československu. Mladičká sprinterka Anna se stává členkou Střediska vrcholového sportu. Její matka a trenér doufají, že splní kvalifikační limit a postoupí na olympijské hry. Vybočením ze světa tvrdého sportovního drilu je pro Annu pouze milostný vztah s Tomášem. Anně začnou být bez jejího vědomí podávány anabolické steroidy. Její výkonnost stoupá, objevují se ale rovněž první zdravotní problémy. Anna se o přípravcích dozví pravdu, a přestože je v sázce její účast na olympiádě, hodlá dál trénovat bez nich. Její matka však doufá, že Anna účast na olympijských hrách využije k emigraci, a rozhodne se jí anabolika pod rouškou neškodných vitaminů aplikovat tajně. Ukázka filmu končí větou: „*Jsou hranice, za které se nejde*“ ...

Po celou dobu promítání filmu jsem velmi bedlivě sledovala verbální i neverbální projevy žáků. Poté jsem se zeptala, jak na ně film působil, tedy na bezprostřední pocity a myšlenky. Následně jsem prostřednictvím několika otázek rozvinula hlubší diskuzi:

1. *Co byste udělali na místě Anny? Brali byste anabolické steroidy, abyste se mohli kvalifikovat na olympiádu?*
2. *Brali byste anabolické steroidy, což je kromě šance na účast na olympiádě také cesta ke svobodě, tedy možnost emigrovat?*
3. *Jak byste reagovali po zjištění, že to byla matka, kdo Vám doping podával? Odsoudili byste ji?*
4. *Odsoudili byste matku poté, co by Vám vysvětlila, že pro Vás chtěla to nejlepší, tj. kvalifikovat se na vytouženou olympiádu?*
5. *Odsoudili byste matku i poté, co by Vám vysvětlila, že pro Vás chtěla svobodu, tedy emigraci do zahraničí?*

V odpovědích poměrně často zaznívalo odsouzení Anniny matky. Důvodem nebyla skutečnost, že se jedná o nezákonnou podporu, ale spíše to, že Anna utrpěla psychicky, totiž že žila celou dobu v přesvědčení, že se zlepšuje svým poctivým úsilím a následně se ukáže, že žila ve lži. V několika třídách jsem se setkala s názorem, že pokud by dotyčnému někdo nabídl velmi účinný doping, zaručující vysokou pravděpodobnost výhry, dotyčný by neváhal ho vzít. Žáci poměrně často přicházeli s názory, že neví, jak by se ve skutečnosti v danou chvíli zachovali, pokud by šlo např. o start na olympiádě. Tuto sebereflexi jsem vnímala pozitivně, zároveň jsem vnímala také určitou nevyzrálou, která je k jejich věku přirozená. V jednom případě se objevil názor, že dotyčná by svou matku za tajné obohacování stravy dopingem neodsoudila, protože je to přeci maminka a maminka může všechno.

Také jsem se ptala žáků na možnosti dalšího uplatnění v životě, pokud by se v budoucnu nevěnovali sportu jako profesi. Chtěla jsem zjistit, jednak zda si tuto možnost připouští a pokud ano, jaké jsou jejich představy o dalším pracovním uplatnění. Většina připustila možnost jiného profesního uplatnění než právě sport. A mnozí se také vyjádřili v tom smyslu, že už teď je to nesmírná dřina. Představa jiného profesního zaměření znamená pro většinu dráhu úspěšného podnikatele(ky). Na otázku „*proč právě svobodné podnikání*“ mnozí odpověděli, že podnikatel(ka) nemá žádnou zodpovědnost. To mě vede k závěru, že někteří žáci skutečně ještě nedosáhli zralosti a nemají tedy reálnou představu o tom, co život a skutečné podnikání obnáší. Na druhé straně to je do jisté míry také signál o tom, jaký je obraz podnikání v této zemi. Pokud potřebují nové sportovní vybavení, jednoduše

si o něj řeknou rodičům. Brigády vzhledem k náročnosti sportovního programu nejsou pro žáky opravdu dost dobře možné. Spokojenost s kapesným se pohybuje od 2000,- Kč měsíčně výš. Velmi příjemné pro mě bylo zjištění, že mnoho žáků si rodiny a manželství cení velmi vysoko. Stejně tak si mnozí uvědomují nezbytnost a zodpovědnost za své rodiče ve stáří.

- Dotazníkové šetření

Hlavní použitou výzkumnou metodou byl dotazník v rámci kvalitativního šetření, které proběhlo po uplynulé době pozorování a provedených rozhovorech v prostředí školy. Ve vstupní části dotazníku jsem oslovila respondenty, představila jsem se a vysvětlila účel dotazování. Zároveň jsem studenty ujistila o naprosté anonymitě. Dále jsem poděkovala za čas, který mi respondenti věnovali vyplněním dotazníku. V hlavní části dotazníku byly použity nejprve identifikační otázky, které slouží ke zjištění potřebných informací o respondentech (ročník studia, pohlaví).

Dotazník je složen ze dvou částí, které se liší ve dvou základních aspektech. První část mapuje preference jednotlivých hodnot u žáků samotných, naproti tomu druhá část mapuje tyto preference z pozice sociálních skupin, konkrétně rodiny a školy, tedy dvou nejvýznamnějších institucí, které ovlivňují a formují hodnotový systém jednotlivých žáků. V první části jde tedy o to, jak o hodnotách smýšlí jednotliví žáci, ve druhé části, jak moc se o těchto hodnotách mluví v rodině a ve škole.

Druhý rozdíl mezi první a druhou částí spočívá v tom, že v první části jsem zvolila metodu nikoli přímého dotazování na konkrétní hodnotu, ale formu jednoduchých vět, které o této hodnotě něco podstatného vypovídají. Žáci tedy nepřirazují preferenci konkrétně pojmenované hodnotě, např. hodnotě peníze, ale preferenci přiřazují specifickému a tedy konkrétnímu vyjádření této hodnoty, např. „*Raději bych byl bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem*“. Tuto formu jsem zvolila, protože mládež ve věku 14-20 let potřebuje pro přesné vyjádření preference dané hodnoty konkrétně představitelný příklad než jen abstraktní pojem. Hodnoty jako *láska*, *spravedlnost*, *pravda* jsou pro tuto věkovou kategorii natolik abstraktní, že jsem zvolila konkrétní popisné příklady. „*Je pro mne důležité, abych byla milována (abych cítila, že*

lidé mně přijímají, oceňují a podporují)“ mladému člověku řekne mnohem víc než abstraktní pojem láska.

Navíc, v první části jsem zvolila metodu mapování preferencí konkrétních hodnot prostřednictvím dvou jinak definovaných příkladů, které jsou v bloku otázek postaveny na různých místech. Např. význam hodnoty *pravda* je vyjádřen větou č.9 „*Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu)*“ a stejně tak větou č.17 „*Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním*“. Tuto metodu jsem v rámci mapování preference jednotlivých hodnot zvolila proto, aby bylo viditelné, zda žáci vykazují konzistentnost v úsudku preference jednotlivých hodnot nebo zda se výsledky rozcházejí a žák spíše odpovídá podle momentálního cítění. Velmi dobrým příkladem je hodnota manželství, která je mapována prostřednictvím dvou vyjádření, konkrétně větou č.8 „*Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný*“ a větou č.9 „*Dala bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím*“.

Ve druhé části již operuji s abstraktními pojmy, protože nemapuji hodnotovou preferenci jednotlivých žáků, ale preferenci obecných hodnot v prostředí rodiny a školy, tedy jak moc se mluví v rodině a škole o lásce, porozumění, penězích, atd.

Závěrem sumarizuji podstatné body mého průzkumu:

- zmapování preferencí jednotlivých hodnot prostřednictvím konkrétních příkladů;
- zmapování preferencí obecně definovaných hodnot v prostředí rodiny a škol;
- zmapování hodnotové konzistence v úsudku žáků;
- porovnání výsledků výše uvedených bodů napříč jednotlivými ročníky.

Párová vyjádření jednotlivých hodnot v 1. části

- důležitost cizího úsudku o mé osobě – věty 3, 19
- instituce manželství – věty 8, 18
- význam odpuštění – věty 5, 16
- důležitost pravdy – věty 9, 17
- potřeba spravedlnosti – věty 7, 15
- význam bohatství (peněz) – věty 6, 20
- důležitost užitečnosti pro druhé – věty 12, 13

Ostatní hodnoty jsou již mapovány na základě jednoho jediného vyjádření. Jsou jimi potřeba přijetí (věta 1), svoboda projevu (věta 2), potřeba cestovat a poznávat jiné kultury (věta 4), význam spokojené a šťastné rodiny (věta 10), důležitost vzdělání (11), víra v Boha (14). Tyto hodnoty jsem nekombinovala v páru, protože jsem zamýšlela vytvořit dotazník co nejkratší a co nejdůležitější, přičemž tyto hodnoty jsou vázány spíše na individuální potřeby. Naproti tomu hodnoty jako *pravda*, *spravedlnost*, *důležitost užitečnosti pro druhé*, *význam odpuštění nebo instituce manželství* podstatně ovlivňují a formují společnost.

6.1 CÍLE, ÚKOLY, HYPOTÉZY VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo zjistit:

- Jaké jsou preference jednotlivých hodnot u žáků;
- Jaké jsou preference hodnot z pozice sociálních skupin, rodiny a školy;
- Verifikace či naopak falzifikace zvolených hypotéz.

Praktická část práce se věnuje výzkumnému šetření, které jsem uskutečnila přímým vstupem do vybraného gymnázia. Základem výzkumu byl intenzivní kontakt s prostředím školy, založený na pozorování ve výuce, přímém rozhovoru s žáky a šetření provedeném za pomoci strukturovaného dotazníku, jehož výstupem bylo potvrzení či naopak vyvrácení zvolených hypotéz, které jsou podloženy tvrzeními:

Hypotézy:

H1: Jestliže je rodinná výchova založena na rozvíjení tradičních objektivistických hodnot, pramenících především z židovské či křesťanské tradice, pak se tyto hodnoty projeví v myšlení dětí a mládeže.

H2: Jestliže vzdělávání prostřednictvím etické výchovy ve škole přispívá k vytvoření opravdu hlubšího povědomí etického chování, pak děti a mládež víc směřují k následování tradičních objektivistických hodnot a méně tyto hodnoty relativizují.

6.2 CHARAKTERISTIKA SPORTOVNÍHO GYMNÁZIA

Gymnázium, jenž má ve svém názvu jméno bývalého československého reprezentanta v atletice (hod diskem) Ludvíka Daňka, bylo založeno v roce 1983 jako Sportovní škola. Původně škola zahrnovala 2.stupeň základní školy a čtyřleté gymnázium. V roce 1996 se Sportovní škola transformovala v šestileté sportovní gymnázium a poté prošla dalšími koncepčními změnami. Od 21. června 2001 je Sportovní gymnázium L. Daňka Brno zřízeno jako příspěvková organizace Jihomoravského kraje. V současné době je Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka školou s šestiletou a čtyřletou formou studia.

Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka je škola, kterou navštěvuje zhruba 420 žáků, z toho 20% žáků jsou reprezentanti České republiky. Studium na sportovní škole proto vyžaduje individuální přístup zejména ze strany učitelů. Na škole působí pedagogický sbor, který se žáky pracuje způsobem vzájemného respektu a úcty a zároveň vede žáky k samostatnosti a zodpovědnosti. Denní sportovní tempo je pro žáky ze začátku náročné, na druhou stranu se žáci velmi rychle naučí schopnosti maximálního hospodaření s časem. Jsou nuceni si čas rozdělit jak na sport, tak na studium i odpočinek. Dle slov jejich pedagogů: „...žáci jsou schopni si potřebné množství studia nastudovat v krátkém čase a mají potřebný „tah na branku“, tj. díky sportu jít za tím, čeho chtějí dosáhnout“.

Škola začala od 1.9.2009 pracovat podle RVP G a RVP GPS (rámcově vzdělávacího programu pro gymnázia a gymnázia se sportovní přípravou) zadaný MŠMT. Absolventi gymnázia mají potřebné znalosti a dovednosti z vyučovacích předmětů nutné ke studiu na vysoké škole různorodého zaměření. Díky svým studijním i sportovním výsledkům mají žáci možnost využít i nabídky studia na vysokých školách v zahraničí.

Škola je zaměřena na dva studijní cykly:

- Šestiletý studijní obor – jde o všeobecné gymnázium se sportovní přípravou. Žáci se věnují sportům jako je tenis, plavání a moderní gymnastika, triatlon, aerobik a dalším ať už individuálně nebo skupinově zaměřeným sportům.
- Čtyřletý studijní obor – jde o všeobecné gymnázium se sportovní přípravou. Žáci se věnují sportům jako např.: atletika, basketbal, volejbal, lední hokej, badminton atd.

Sportovní příprava

Sportovní přípravu zajišťují profesionální trenéři, kteří jsou zaměstnanci školy. Žáci obou studijních cyklů mají vlastní individuální tréninkové plány, které se pohybují v časové týdenní dotaci 12-18 hodin sportovní přípravy. Pro sportovní přípravu má škola k dispozici plně vybavená sportoviště (tělocvična, sportovní hřiště, posilovna). Dále škola spolupracuje se sportovními kluby, kde můžou žáci provozovat sportovní aktivity, na které jsou žáci zaměřeni, např. plavání, hokej. Studenti mají rozdělený týden na tzv. tréninkové dny a studijní dny. Tréninkovými dny jsou pondělí, středa, pátek, přičemž studenti trénují dvakrát denně v dopoledních a odpoledních hodinách a studijními dny jsou úterý a čtvrtek, kdy mají studenti trénink jen jednou denně a to odpoledne.

Uplatnění studentů na trhu práce

Školní vzdělávací plán studia odpovídá všeobecnému zaměření jako u jiných gymnázií, je však doplněn o více hodin tělesné výchovy či sportovní přípravy. Úspěšné vykonání maturitní zkoušky umožňuje absolventům školy ucházet se o přijetí ke studiu na kterémkoliv typu VŠ (tělovýchovné, pedagogické, přírodovědné, ekonomické, humanitní a další). Absolventi mohou také najít uplatnění jako kvalitní tělovýchovní odborníci - učitelé a trenéři. Výkonnost některých špičkových sportovců umožní pokračovat po maturitě v přípravě ve sportovních centrech nebo ve svých sportovních klubech. Někteří ze studentů pokračují ve studiu a sportovní činnosti v zahraničí.

Co mě zaujalo

Mě osobně nejvíce zaujaly výpovědi učitelek i výchovných poradců, ve kterých se učitelé zmiňovaly o minimálním výskytu patologických jevů u studentů jako je konzumace alkoholu, záškoláctví, braní drog. Naopak se učitelé velmi pozitivně vyjadřovaly ve smyslu, že se studenti díky velmi nabitému dennímu programu umí maximálně pracovat s časem a efektivně ho využít. Sami studenti během naší společné diskuze v hodině hovořili o tom, že mají tak náročný studijní a tréninkový plán, že na nějaké večerní „poflakování“ po hospodách nemají náladu ani čas. A pokud o víkendech nezávodí nebo je nečeká nějaký turnaj, tak svůj volný čas rádi tráví vyloženě odpočinkem spojenou s regenerací těla a nebo se svými rodiči a přáteli.

6.3 VÝZKUMNÝ VZOREK (ANALYTICKÁ JEDNOTKA)

Výzkumný vzorek (analytická jednotka) se skládá ze 119-ti žáků sportovního gymnázia. Jde o chlapce a dívky ve věku 14-20 let. Dotazník byl zpracován v Brně, v březnu 2014. Dospívající této věkové kategorie mne zajímají z toho důvodu, že se jedná o skupinu mladých lidí - generaci, která se již „narodila“ do demokratické, tedy svobodné země a chtěla jsem vědět, jak tato generace vnímá svobodu a svobodu projevit svůj názor. Jak vnímají tradiční hodnoty jako je rodina a zároveň jak moc jsou ovlivněni hodnotou úspěchu, peněz a bohatství, které jde ruku v ruce se současným sportem.

6.4 ANALÝZA A INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH ÚDAJŮ

První část analýzy obsahuje tabulky, ve kterých jsou zaznamenány získané parametry. Poté jsou všechny údaje převedeny do grafického zpracování. Důvodem je lepší přehlednost a tedy možnost adekvátního porovnání. První část grafů zobrazuje preference jednotlivých hodnot, které jsem definovala ve formě konkrétních příkladů – zobrazení výsledků prvního cíle výzkumu, tedy **zmapování preferencí jednotlivých hodnot prostřednictvím konkrétních příkladů**. Druhá část grafického zpracování zobrazuje porovnání toho, jak moc se o určitých hodnotách mluví doma a jak moc ve společnosti - zobrazení výsledků druhého cíle výzkumu, tedy **zmapování preferencí obecně definovaných hodnot v prostředí rodiny a školy**. Vzhledem k tomu, že jsem průzkum provedla v každém ze šesti ročníků a vzhledem k faktu, že jsem porovnávala výsledky preferencí konkrétních hodnot v rodině a ve škole v jednom grafu (jednoduchost, přehlednost a komfortnost tohoto srovnání), sečetla jsem hodnoty odpovědí „souhlasím a spíše souhlasím“ a hodnoty „nesouhlasím a spíše nesouhlasím“ a tak dostala pro grafické znázornění dvou-hodnotovou škálu, tedy ANO a NE. Kompletní čtyř-hodnotová škála je však k dispozici v tabulkách. Třetí a poslední část grafického zpracování zobrazuje konzistentnost v odpovědích žáků - **zmapování hodnotové konzistence v úsudku žáků**.

Zmapování preferencí jednotlivých hodnot prostřednictvím konkrétních příkladů

Nejvíce potvrzovanými hodnotami ze strany žáků jsou následující:

- **Je pro mne důležité, abych byl (a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).**
- **Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.**
- **Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.**
- **Je důležité odpouštět.**
- **Spravedlnost je velmi důležitá.**
- **Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).** U této hodnoty je výjimkou 4. ročník, kde třetina dotazovaných zastává názor, že spíše nesouhlasí.
- **Chci spokojenou a šťastnou rodinu.**
- **Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).**
- **Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.**
- **Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).**
- **Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.** Výjimkou je 1. ročník, kde je hodnocení spíše nerozhodné (z 27 dotazovaných 15 nesouhlasí či spíše nesouhlasí a 12 souhlasí či spíše souhlasí).

U všech těchto hodnot výrazně převyšuje „souhlasím“ a „spíše souhlasím“. Absolutně nejvýraznější hodnotou je **Chci spokojenou a šťastnou rodinu**. U této hodnoty výrazně převyšuje „souhlasím“ nad ostatními hodnoceními. Jedná se o jedinou hodnotu, kde je absolutní „souhlasím“ v naprostém kontrastu.

Hodnoty, které lze zařadit do střední kategorie, tedy kde není žádná výrazná preference jsou následující:

- **Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.** U této hodnoty je výjimkou 4. ročník, kde výrazná většina souhlasí a spíše souhlasí.
- **Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.** U této hodnoty je výjimkou 2. ročník, kde výrazná většina souhlasí a spíše souhlasí.
- **Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.** U této hodnoty jsou výjimkou 1. ročník a stejně tak 4. ročník, kde výrazná většina souhlasí a spíše souhlasí. U 5. ročníku se hodnocení také lehce ubírá k souhlasu a spíše souhlasu. **Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.** U této hodnoty je výjimkou 2. ročník, kde výrazná většina souhlasí či spíše souhlasí.
- **Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.**
- **Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.** U této hodnoty jsou výjimkou 2. ročník a 4. ročník. U 2. ročníku výrazná většina dotazovaných souhlasí či spíše souhlasí, u 4. ročníku je tomu naopak, tj. nesouhlasí či spíše nesouhlasí.
- **Je mi jedno, co o mně lidé povídají.** U této hodnoty je výjimkou 4. ročník, kde výrazná většina nesouhlasí či spíše nesouhlasí.

Poslední skupinou jsou hodnoty, kde byla výrazná preference nesouhlasu:

- **Víru v Boha pokládám za důležitou.**
- **Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.** U této hodnoty je mírnou výjimkou 2. ročník a stejně tak také 5. ročník, kde poměr souhlasu či spíše souhlasu je přece jen přívětivější k nesouhlasu či spíše nesouhlasu.

Co se týče prvního cíle praktické části, tedy **Zmapování preferencí jednotlivých hodnot prostřednictvím konkrétních příkladů**, lze závěrem říci, že absolutně nejvíc pozitivně hodnocenou hodnotou byla rodina, naproti tomu nejnižší hodnocení bylo přiřknuto víře v Boha. Ta je pro dotazované ze všech hodnot nejmíň důležitá. Velmi pozitivně byla hodnocena také důležitost vzdělání, potřeba být užitečným a v neposlední řadě také spravedlnost.

Zmapování preferencí obecně definovaných hodnot v prostředí rodiny a školy

Průzkum potvrdil, že některé hodnoty jsou v rodině i škole diskutovány mnohem víc než jiné. Mezi nejvíc diskutované hodnoty v rodině patří, zdraví, vzdělání a úspěch, stejně tak ve škole. Absolutně nejvíc diskutovaným tématem je úspěch a to v obou prostředích, tedy jak v rodině, tak ve škole. Je to v jistém ohledu pochopitelné, protože všichni. Co se týče zdraví, průzkum potvrdil vyšší preferenci této hodnoty v prostředí rodiny. U vzdělání je poměr spíše nerozhodný, snad by se dalo hovořit o velmi mírné preferenci v prostředí rodiny.

Co se týče hodnot jako láska, porozumění a odpuštění, nejvyšší preference těchto hodnot v obou prostředích, tedy v rodině i ve škole, vykazuje 1. ročník.

Co se týče nejvyšší negativní preference, tedy nejméně diskutovanými hodnotami jsou politika a víra v Boha. Druhá z hodnot by se dala nazvat téměř „tabu“. Druhá část průzkumu tak zcela koresponduje s tou první, kde víra v Boha byla hodnocena jako nejméně důležitá hodnota vůbec.

Poměrně vyrovnané preference mají hodnoty jako láska a odpuštění. Výraznou preferenci najdeme jen u žáků 1. ročníku. Mírně vyšší preferenci směrem k NE a spíše NE vykazují peníze a bohatství, s výjimkou 1. ročníku a 3. ročníku, navíc jen v prostředí školy. Čestnost a spravedlnost vykazují o něco vyšší preferenci a to v obou prostředích. Sex je diskutován mnohem víc v prostředí školy než v rodině.

Zmapování hodnotové konzistence v úsudku žáků

Nejvíce zajímavý bod realizovaného průzkumu. Očekávala jsem mnohem větší konzistenci v hodnocení jednotlivých hodnot, přinejmenším u vyšších ročníků. Průzkum však prokázal velkou nekonzistentnost. Krásně to lze vidět v grafech. Navíc, kromě grafického zobrazení čtyř-hodnotové škály jsem vypracovala také graf se škálou dvou-hodnotovou, tedy škálou, která spojuje „souhlasím a spíše souhlasím“ v ANO a „nesouhlasím a spíše nesouhlasím“ v NE. Zelená barva v grafech dvou-hodnotové škály reprezentuje ANO a červená reprezentuje NE. Z grafů je zřejmé, že barvy jsou u stejné hodnoty velmi často v naprosto opačném garde. Příkládám tabulku, kde jsou rozdíly zcela zřejmé. Žlutou barvou je zobrazena konzistence v odpovědích.

Tabulka 5: *Porovnání odpovědí na otázky ohledně jednotlivých hodnot dle ročníků*

<i>Párové otázky na jednotlivé hodnoty</i>	1	2	3	4	5	6
	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A
důležitost cizího úsudku o mé osobě						
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	8-19	8-8	4-13	2-21	10-11	5-10
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	18-9	7-9	10-7	17-6	13-8	5-10
instituce manželství						
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	2-25	6-10	5-12	1-22	4-17	5-10
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	18-9	3-13	10-7	20-3	13-8	11-4
význam odpuštění						
5. Je důležité odpouštět.	2-25	1-15	2-15	1-22	2-19	2-13
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	20-7	11-5	13-4	18-5	13-9	14-1
důležitost pravdy						
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	1-26	0-16	1-16	6-17	4-17	2-13
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	14-13	6-10	9-8	10-13	7-14	10-5

potřeba spravedlnosti						
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	1-26	0-16	0-17	1-22	0-21	1-14
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	14-13	4-12	6-11	12-11	10-11	10-5
význam bohatství (peněz)						
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	14-13	3-13	8-9	10-13	9-12	11-4
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	15-12	2-14	4-13	4-19	5-16	2-13
důležitost užitečnosti pro druhé						
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	2-25	0-16	2-15	0-23	2-19	0-15
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	0-27	1-15	0-17	1-22	1-20	0-15

Jediná plně konzistentní hodnota je důležitost užitečnosti pro druhé. Je ovšem pravdou, že otázky č.6 a č.20 netvoří zcela hodnotovou jednotu, stejně tak otázka č.5. a č.16, kde žáci v základu odpovídají, že odpouštět se má, ale ne všem (Adolfu Hitlerovi nikoli).

6.5 VÝSLEDKY OVĚŘENÍ PLATNOSTI STANOVENÝCH HYPOTÉZ

Při interpretaci zjištěných údajů jsem dospěla k následujícím závěrům:

Průzkum z velké části **potvrdil** stanovenou **hypotézu H1**, založenou na předpokladu: *Jestliže je rodinná výchova založena na rozvíjení tradičních objektivistických hodnot, pramenících především z židovské či křesťanské tradice, pak se tyto hodnoty projeví v myšlení dětí a mládeže.* Stejně tak **průzkum potvrdil** i **klesající tendenci důležitosti víry v Boha jako významné životní hodnoty.**

Co se týče hypotézy **H2**, založenou na předpokladu: *Jestliže vzdělávání prostřednictvím etické výchovy ve škole přispívá k vytvoření opravdu hlubšího povědomí etického chování, pak děti a mládež víc směřují k následování tradičních objektivistických hodnot a méně tyto hodnoty relativizují,* tak **průzkum** na jedné straně **potvrdil** tuto **hypotézu**, na straně druhé **průzkum** také **potvrdil**, že mnohé **tradiční hodnoty jsou relativizovány.** Nejvíce se to projevilo v té části, kde jsem mapovala konzistenci odpovědí tradičních hodnot, tam kde žáci souhlasili s tradičními hodnotami, jako jsou instituce *manželství, význam odpuštění, důležitost pravdy a potřeba spravedlnosti,* tam také tyto hodnoty relativizovali, pokud byly tyto hodnoty vztaženy k jejich osobnímu rozhodnutí.

ZÁVĚR

Během psaní diplomové práce a realizace průzkumu jsem si neustále pokládala jednu základní otázku, totiž zda se potvrdí v mém průzkumu to, co bylo v jiných průzkumech již odhaleno, konkrétně v sociologických průzkumech a studiích Blahoslava Krause, Libora Prudkého, Evy Klčovanské, Petra Ondřejkoviče a Jany Majerčíkové. Spokojená a šťastná rodina byla žáky hodnocena nejvýš a jako jediná hodnota získala absolutní preferenci v hodnocení „souhlasím“ na úkor všech ostatních, včetně hodnocení „spíše souhlasím“, které je stále hodnocením kladným. Rodina z hlediska preferencí byla jednoznačně nejvýš. Z hodnocení Evy Klčovanské je hodnota rodiny ve společnosti vnímána stále jako velmi vysoká, na Slovensku patří mezi tři nejpreferovanější hodnoty slovenské mládeže, před rodinou (76%) byla již jen láska (87%) a zdraví (86%).¹⁴⁰ Zdraví bylo žáky gymnázia hodnoceno jako jedna z nejvíc preferovaných hodnot, jak v rodině, tak v prostředí školy. Láska stejně tak (viz výsledky hodnot „Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují)“, „Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe“ a „Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory“). Průzkum mezi žáky ukázal, že politika není hodnota, o které se příliš hovoří, ať už v rodině nebo ve škole. Obecně lze sledovat pokles zájmu o věci veřejné. Lidé se stali vůči politice apatičtí až cyničtí. Prudký ve svém průzkumu z let 1990-2007 zaznamenal pokles zájmu o politiku z 20,1% na 46,2%.¹⁴¹ Žáci velmi vysoce hodnotili také hodnotu úspěch. Průzkum ukázal, že je to jedna z nejvíc diskutovaných hodnot v rodině i ve škole. Je však na místě do jisté míry korigovat tento výsledek faktem, že se jednalo o průzkum na sportovním gymnáziu.

¹⁴⁰ KLČOVANSKÁ, Eva. *Hodnotová orientácia súčasnej mládeže a jej význam v pedagogickom procese*. http://www.uski.sk/frames_files/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf, srovnej LACA, Slavomír. *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 153.

¹⁴¹ PRUDKÝ, Libor a kol. *Inventura hodnot – Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 237.

SEZNAM PŘÍLOH

1. zmapování preferencí jednotlivých hodnot prostřednictvím konkrétních příkladů*1. ročník – PRIMA, počet respondentů 27*

Otázky na hodnoty	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	2	10	15
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	-	9	18
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	-	8	9	10
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	-	-	7	20
5. Je důležité odpouštět.	-	2	15	10
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	3	11	5	8
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	-	1	10	16
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	2	-	14	11
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápe).	-	1	10	16
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	-	5	22
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	-	2	10	15
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	2	14	11
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	-	-	16	11
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	8	14	4	1
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	1	13	9	4
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	10	10	5	2
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	6	8	10	3
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	3	15	7	2
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	12	6	7	2
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	3	12	7	5

2. ročník – SEKUNDA, počet respondentů 16

Otázky na hodnoty	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	3	6	7
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	-	6	10
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	1	7	4	4
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	1	-	8	7
5. Je důležité odpouštět.	-	1	6	9
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	2	1	7	6
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	-	-	5	11
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	1	5	4	6
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	-	-	6	10
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	1	1	14
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	-	3	6	7
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	-	9	7
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	-	1	9	6
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	7	5	1	3
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	2	2	4	8
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	4	7	2	3
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	2	4	5	5
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	1	2	7	6
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	4	3	6	3
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	-	2	7	7

3. ročník – TERCIE, počet respondentů 17

Otázky na hodnoty	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	-	7	10
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	-	3	14
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	-	4	6	7
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	-	1	8	8
5. Je důležité odpouštět.	-	2	9	6
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	1	7	6	3
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	-	-	7	10
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	1	4	8	4
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	-	1	4	12
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	-	2	15
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	-	2	5	10
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	2	8	7
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	-	-	5	12
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	6	7	4	-
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	2	4	8	3
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	8	5	4	-
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	1	8	-	8
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	4	6	7	-
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	6	4	5	2
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	-	4	8	5

4. ročník – KVARTA, počet respondentů 23

<i>Otázky na hodnoty</i>	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	1	10	12
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	2	9	12
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	1	1	10	11
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	-	1	9	13
5. Je důležité odpouštět.	-	1	13	9
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	3	7	8	5
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	1	-	5	17
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	-	1	11	11
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	-	6	7	10
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	2	3	20
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	-	-	6	17
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	-	11	12
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	-	1	9	13
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	5	14	4	-
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	3	9	7	4
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	9	9	4	1
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	8	2	12	1
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	10	10	1	3
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	5	12	6	-
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	-	4	13	6

5. ročník – KVINTA, počet respondentů 21

<i>Otázky na hodnoty</i>	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	1	10	10
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	2	4	15
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	1	9	7	4
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	-	3	3	15
5. Je důležité odpouštět.	-	2	10	9
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	4	5	5	7
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	-	-	12	9
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	2	2	10	7
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	2	2	6	11
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	1	1	19
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	1	3	9	8
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	2	11	8
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	1	-	7	13
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	12	5	2	2
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	3	7	5	6
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	9	4	4	5
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	2	5	11	3
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	6	7	2	6
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	5	8	6	2
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	1	4	9	7

6. ročník – SEXTA, počet respondentů 15

<i>Otázky na hodnoty</i>	1	2	3	4
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	-	2	10	3
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	-	1	5	10
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	-	5	9	1
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	-	1	5	10
5. Je důležité odpouštět.	-	2	10	3
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	4	7	3	1
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	-	1	3	11
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	2	3	8	2
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	-	2	9	4
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	-	-	3	12
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	-	3	6	6
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	-	-	8	7
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	-	-	6	9
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	6	8	1	-
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	1	8	5	1
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	9	5	1	-
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	1	9	4	1
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	6	5	2	2
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	3	2	7	3
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	-	2	10	3

2. zmapování preferencí obecně definovaných hodnot v prostředí rodiny a školy1. ročník – PRIMA, počet respondentů 27

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	3	7	7	10		2	5	11	9	
porozumění	-	4	5	18		-	7	14	6	
peníze a bohatství	2	11	10	4		8	9	5	5	
vzdělání	-	1	5	21		1	3	5	18	
odpuštění	1	5	9	12		1	7	6	13	
zdraví	-	-	3	24		2	6	9	10	
politika	12	9	3	3		11	5	8	3	
víra v Boha	22	2	3	-		23	3	1	-	
čestnost spravedlnost	-	5	11	11		2	9	7	9	
úspěch	-	1	4	22		1	1	9	16	
sex	13	5	3	6		4	6	5	12	

2. ročník – SEKUNDA, počet respondentů 16

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	8	3	1	4		7	3	-	6	
porozumění	2	3	5	6		4	7	1	4	
peníze a bohatství	1	6	5	4		3	4	4	5	
vzdělání	2	1	3	10		2	3	1	10	
odpuštění	5	3	5	3		4	4	3	5	
zdraví	1	2	3	10		2	4	4	6	
politika	7	2	3	4		4	7	3	2	
víra v Boha	10	3	1	2		12	1	2	1	
čestnost spravedlnost	1	5	2	8		2	6	-	8	
úspěch	1	2	3	10		-	2	6	8	
sex	8	3	2	3		7	2	3	4	

3. ročník – TERCIE, počet respondentů 17

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	3	4	7	3		1	8	5	3	
porozumění	4	2	5	6		3	7	5	2	
peníze a bohatství	1	5	9	2		5	6	4	2	
vzdělání	-	2	4	11		1	3	3	10	
odpuštění	4	4	5	4		5	5	5	2	
zdraví	-	2	1	14		2	4	7	4	
politika	6	2	6	3		4	4	6	3	
víra v Boha	12	5	-	-		11	2	4	-	
čestnost spravedlnost	2	4	2	9		2	4	6	5	
úspěch	-	-	7	10		1	2	5	9	
sex	9	5	1	2		2	2	4	8	

4. ročník – KVARTA, počet respondentů 23

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	1	8	8	6		2	5	10	6	
porozumění	2	3	7	11		3	5	13	2	
peníze a bohatství	1	8	11	3		2	8	9	4	
vzdělání	-	2	6	15		-	4	5	14	
odpuštění	2	7	9	5		4	10	8	1	
zdraví	-	1	2	20		3	4	7	9	
politika	6	6	8	3		18	8	5	2	
víra v Boha	17	4	2	-		18	5	-	-	
čestnost spravedlnost	1	1	12	9		3	4	12	4	
úspěch	-	-	9	14		-	2	7	14	
sex	5	9	7	2		2	6	6	9	

5. ročník – KVINTA, počet respondentů 21

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	1	8	10	2		6	6	7	2	
porozumění	1	6	5	9		6	4	5	6	
peníze a bohatství	-	5	9	7		2	3	8	8	
vzdělání	1	1	3	16		1	3	5	12	
odpuštění	3	8	7	3		6	7	5	3	
zdraví	1	2	4	14		1	8	6	6	
politika	5	5	9	2		7	8	4	2	
víra v Boha	17	3	1	0		20	1	0	0	
čestnost spravedlnost	2	5	8	6		2	7	10	2	
úspěch	0	1	8	12		0	4	9	8	
sex	6	8	5	2		5	4	3	9	

6. ročník – SEXTA, počet respondentů 15

					Domov					Škola
Hodnoty	1	2	3	4		1	2	3	4	
láska	0	4	10	1		3	3	6	3	
porozumění	0	5	6	4		2	7	5	1	
peníze a bohatství	0	7	7	1		3	4	5	3	
vzdělání	1	0	6	8		0	2	2	11	
odpuštění	1	4	6	4		4	6	5	0	
zdraví	0	0	3	12		0	6	8	1	
politika	4	4	4	3		2	5	8	0	
víra v Boha	12	2	0	1		13	2	0	0	
čestnost spravedlnost	0	1	9	5		1	3	8	3	
úspěch	0	1	9	5		0	1	6	8	
sex	4	6	4	1		3	1	5	6	

3. zmapování hodnotové konzistence v úsudku žáků

důležitost cizího úsudku o mé osobě – věty 3, 19

instituce manželství – věty 8, 18

význam odpuštění – věty 5, 16

důležitost pravdy – věty 9, 17

potřeba spravedlnosti – věty 7, 15

význam bohatství (peněz) – věty 6, 20

důležitost užitečnosti pro druhé – věty 12, 13

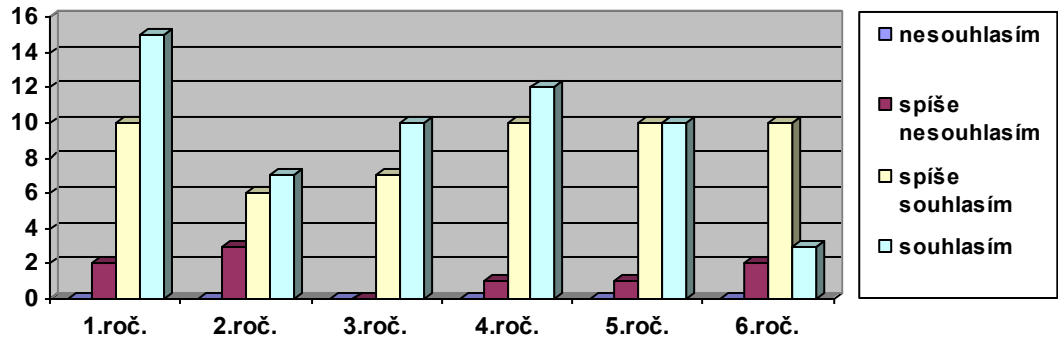
<i>Párové otázky na jednotlivé hodnoty</i>	1	2	3	4	5	6
	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A
<i>důležitost cizího úsudku o mé osobě</i>						
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	8-19	8-8	4-13	2-21	10-11	5-10
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	18-9	7-9	10-7	17-6	13-8	5-10
<i>instituce manželství</i>						
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	2-25	6-10	5-12	1-22	4-17	5-10
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	18-9	3-13	10-7	20-3	13-8	11-4
<i>význam odpuštění</i>						
5. Je důležité odpouštět.	2-25	1-15	2-15	1-22	2-19	2-13
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	20-7	11-5	13-4	18-5	13-9	14-1
<i>důležitost pravdy</i>						
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	1-26	0-16	1-16	6-17	4-17	2-13
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	14-13	6-10	9-8	10-13	7-14	10-5
<i>potřeba spravedlnosti</i>						
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	1-26	0-16	0-17	1-22	0-21	1-14
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	14-13	4-12	6-11	12-11	10-11	10-5
<i>význam bohatství (peněz)</i>						
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	14-13	3-13	8-9	10-13	9-12	11-4
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	15-12	2-14	4-13	4-19	5-16	2-13
<i>důležitost užitečnosti pro druhé</i>						
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	2-25	0-16	2-15	0-23	2-19	0-15
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	0-27	1-15	0-17	1-22	1-20	0-15

4. zmapování preferencí obecně definovaných hodnot v prostředí rodiny a školy

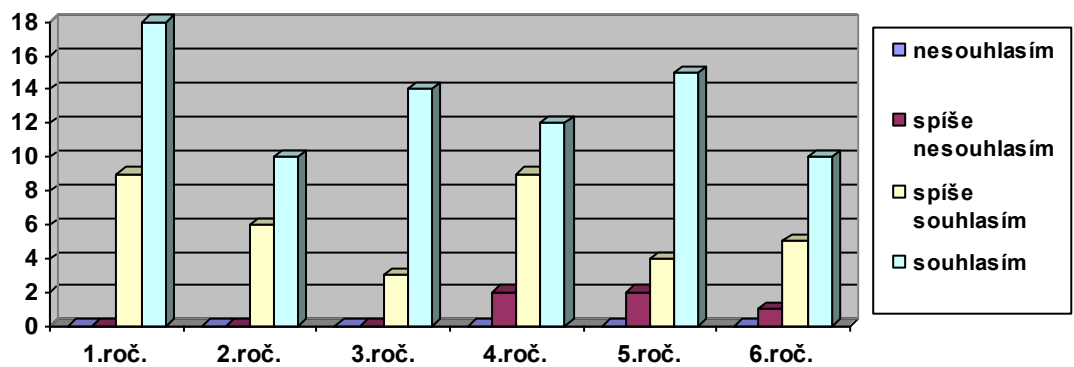
<i>Hodnoty</i>	<i>1. ročník</i>	<i>2. ročník</i>	<i>3. ročník</i>	<i>4. ročník</i>	<i>5. ročník</i>	<i>6. ročník</i>
	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A
láska	10-17	11-5	7-10	9-14	9-12	4-11
porozumění	4-23	5-11	6-11	5-18	7-14	5-10
peníze a bohatství	13-14	7-9	6-11	9-14	5-16	7-8
vzdělání	1-26	3-13	2-15	2-21	2-16	1-14
odpuštění	6-21	8-8	8-9	9-14	11-10	5-10
zdraví	0-27	3-13	2-15	1-22	3-18	0-15
politika	21-6	9-7	8-9	12-11	10-11	8-7
víra v Boha	24-3	13-3	17-0	21-2	20-1	14-1
čestnost spravedlnost	5-22	6-10	6-11	2-21	7-14	1-14
úspěch	1-26	3-13	0-17	0-23	1-20	1-14
sex	18-9	11-5	14-3	14-9	14-7	10-5

<i>Hodnoty</i>	<i>1. ročník</i>	<i>2. ročník</i>	<i>3. ročník</i>	<i>4. ročník</i>	<i>5. ročník</i>	<i>6. ročník</i>
	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A	N-A
láska	7-20	10-6	9-8	7-16	12-9	6-9
porozumění	7-20	11-5	10-7	8-15	10-11	9-6
peníze a bohatství	17-10	7-9	11-6	10-13	5-16	7-8
vzdělání	4-23	5-11	4-13	4-19	4-17	2-13
odpuštění	8-19	8-8	10-7	14-9	13-8	10-5
zdraví	8-19	6-10	6-11	7-16	9-12	6-9
politika	16-11	11-5	8-9	26-7	15-6	7-8
víra v Boha	26-1	13-3	13-4	23-0	21-0	15-0
čestnost spravedlnost	11-16	8-8	6-11	7-16	9-12	4-11
úspěch	2-25	2-14	3-14	2-21	4-17	1-14
sex	10-17	9-7	4-12	8-15	9-12	4-11

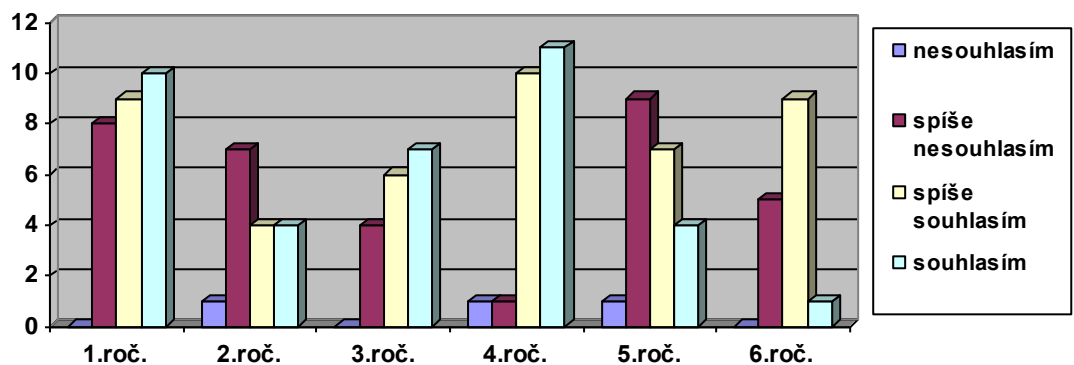
1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).



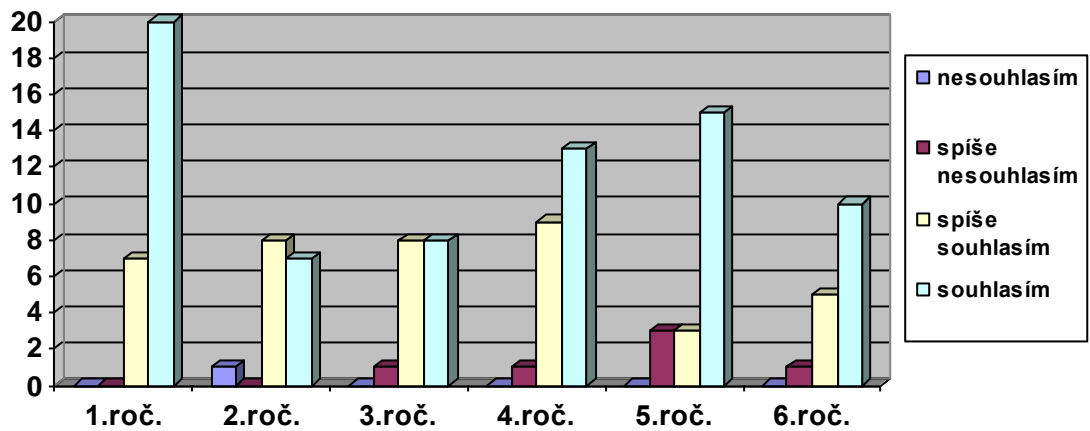
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.



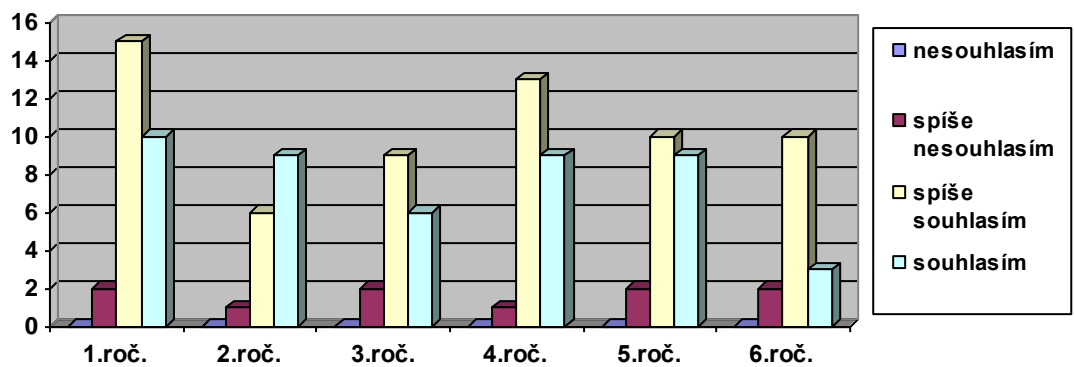
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.



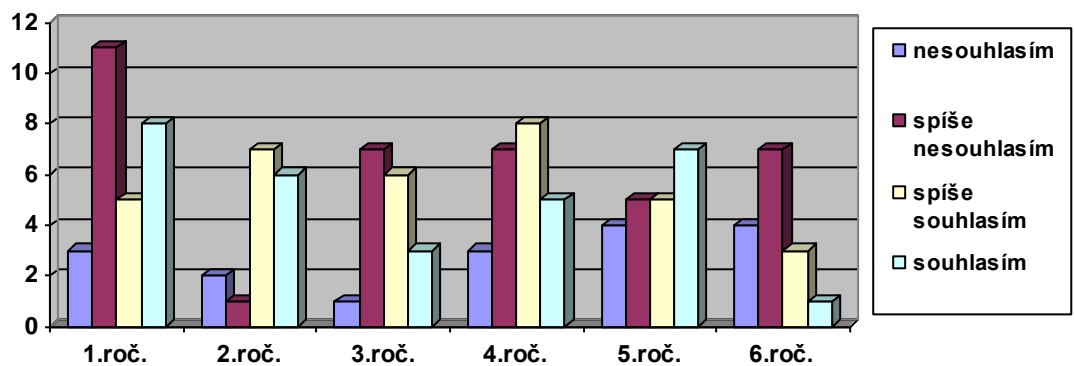
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.



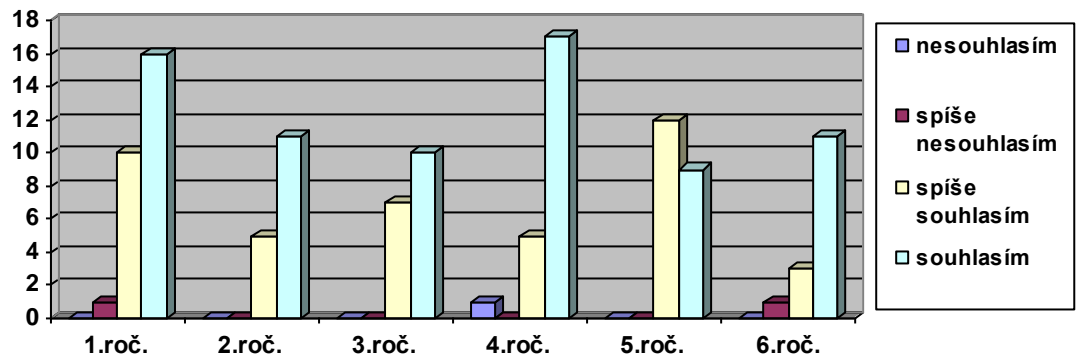
5. Je důležité odpouštět.



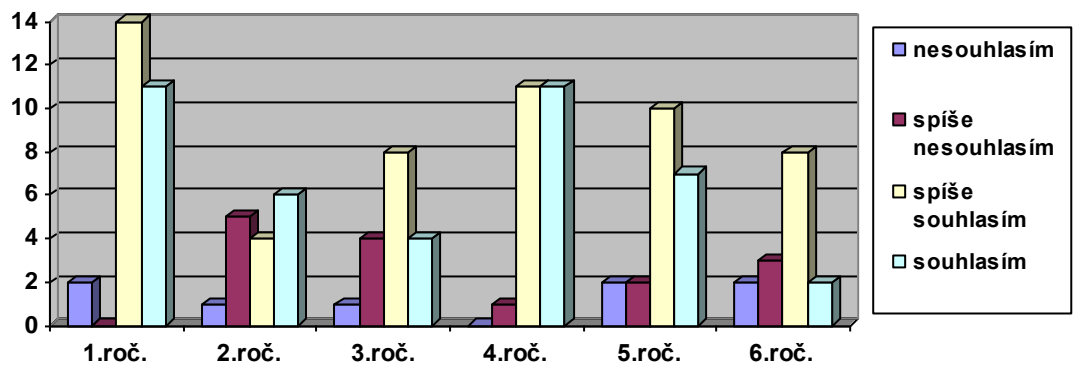
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.



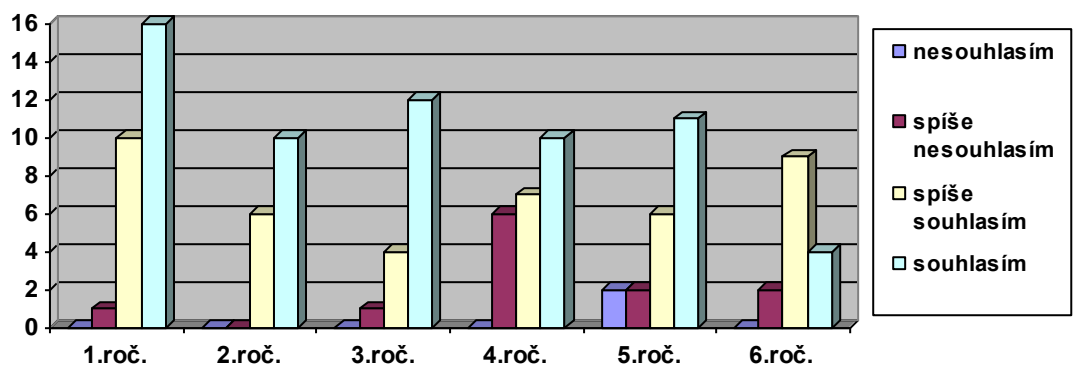
7. Spravedlnost je velmi důležitá.



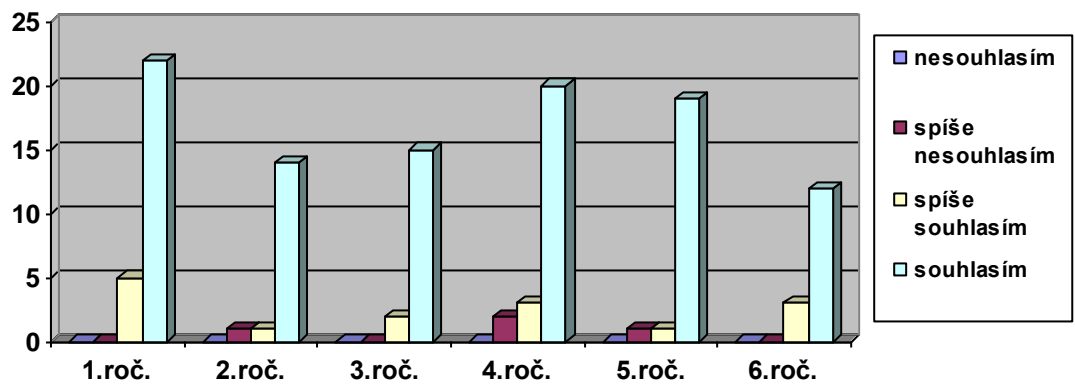
8. Úředně potvrzený manželský svazek považují za smysluplný.



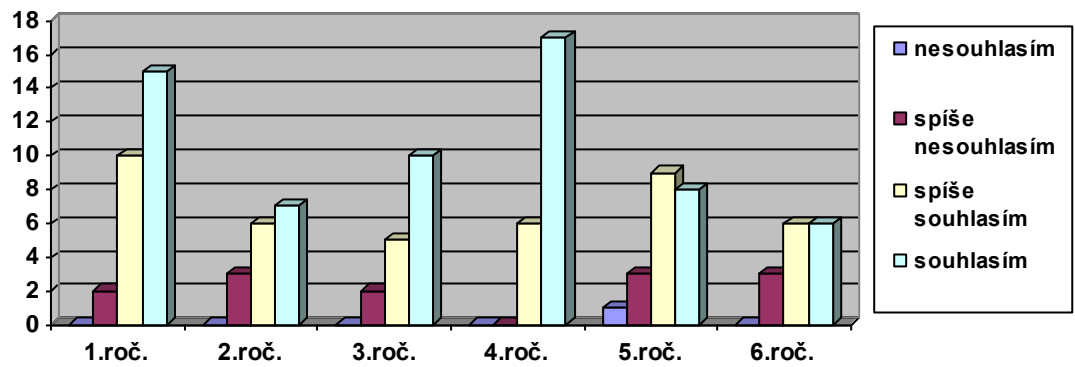
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).



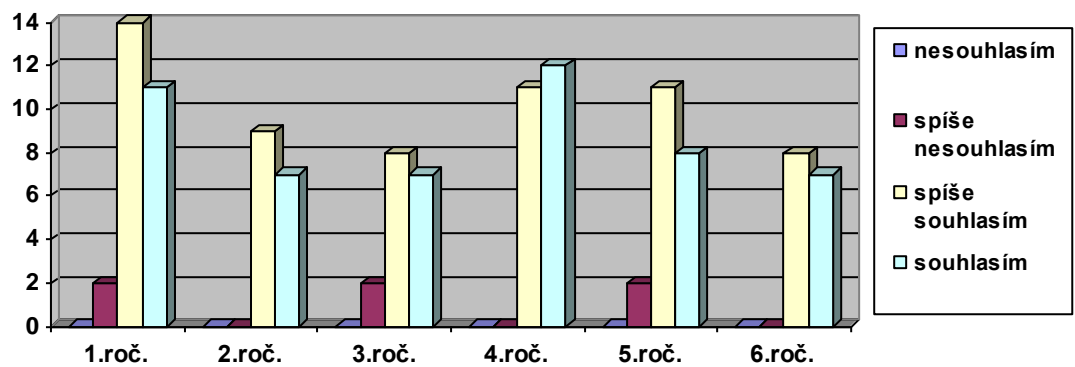
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.



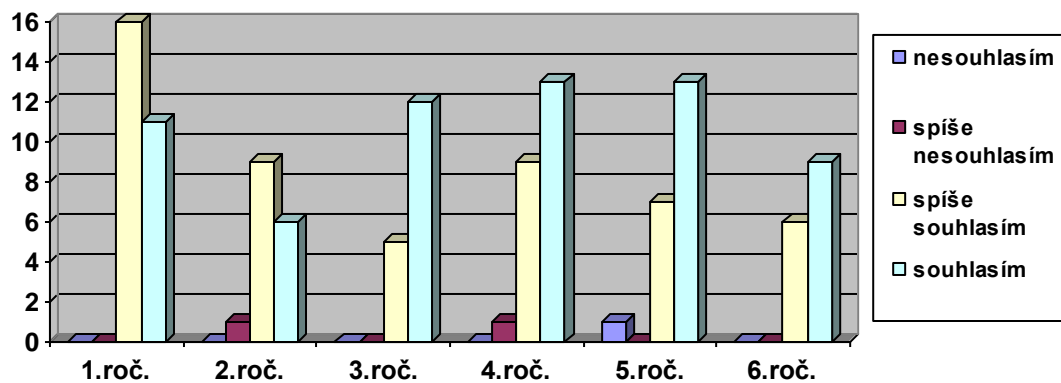
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).



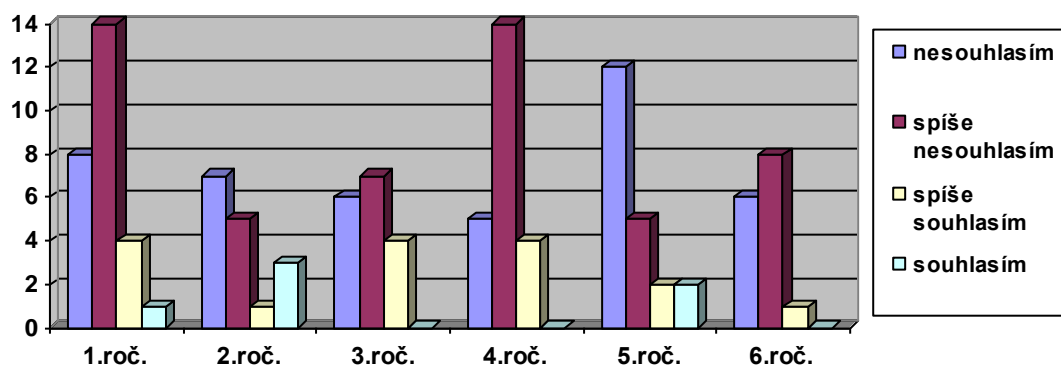
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.



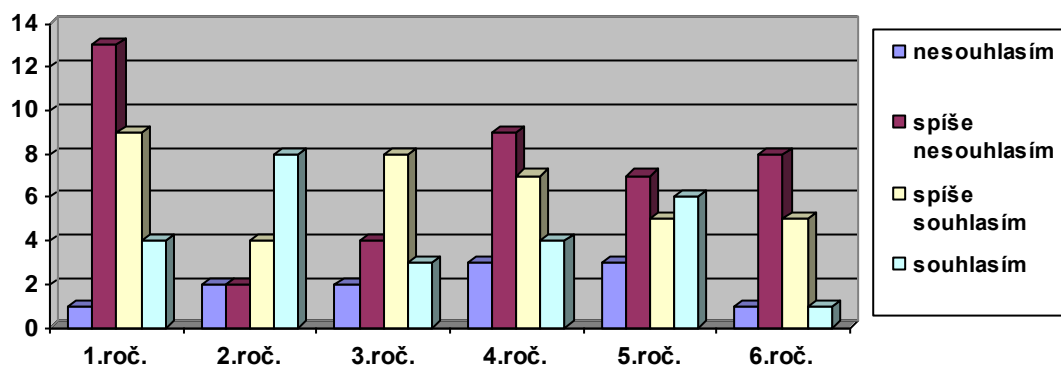
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).



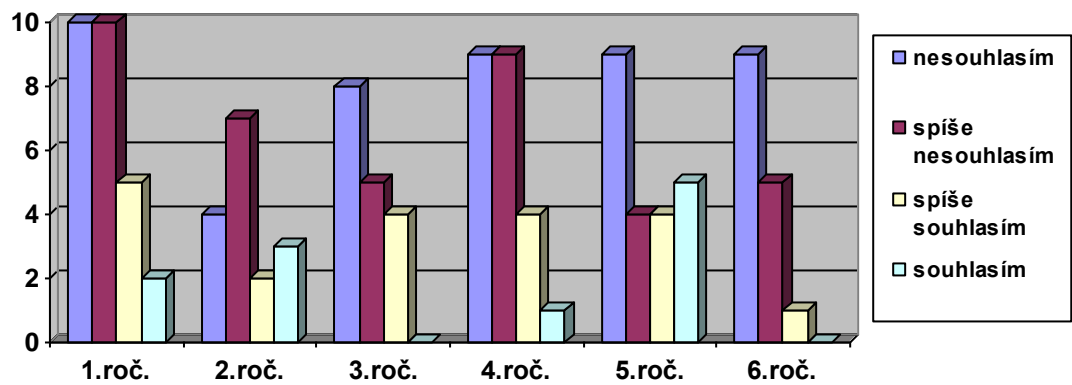
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.



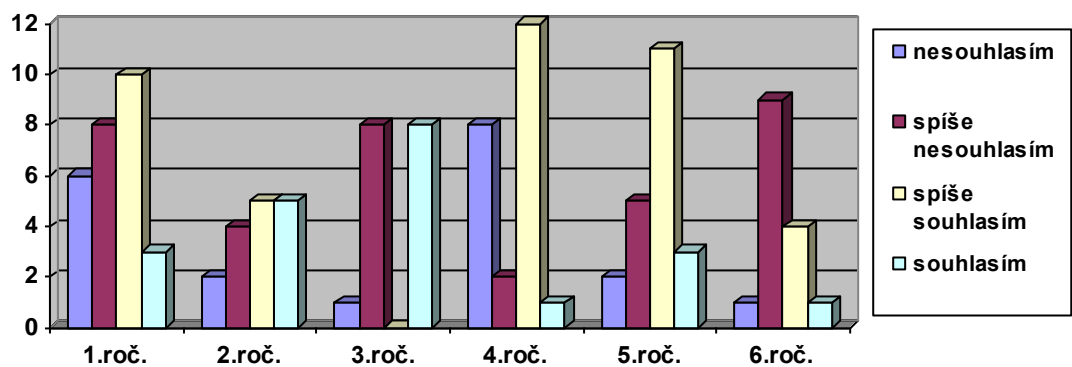
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.



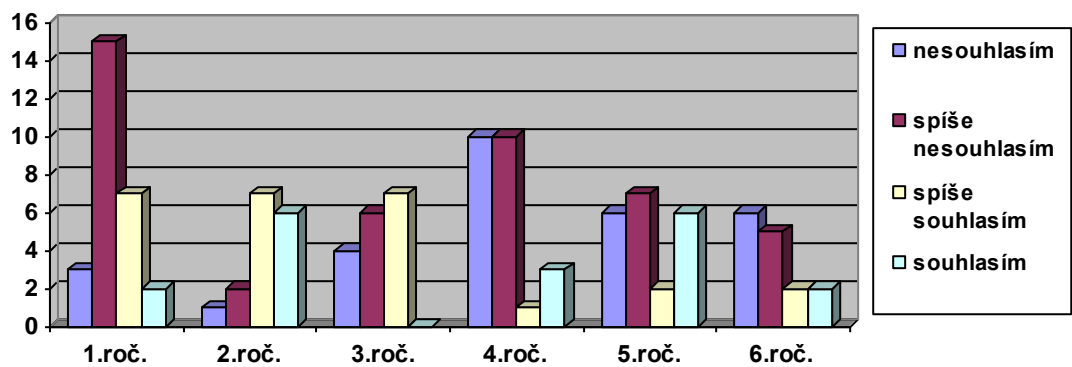
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.



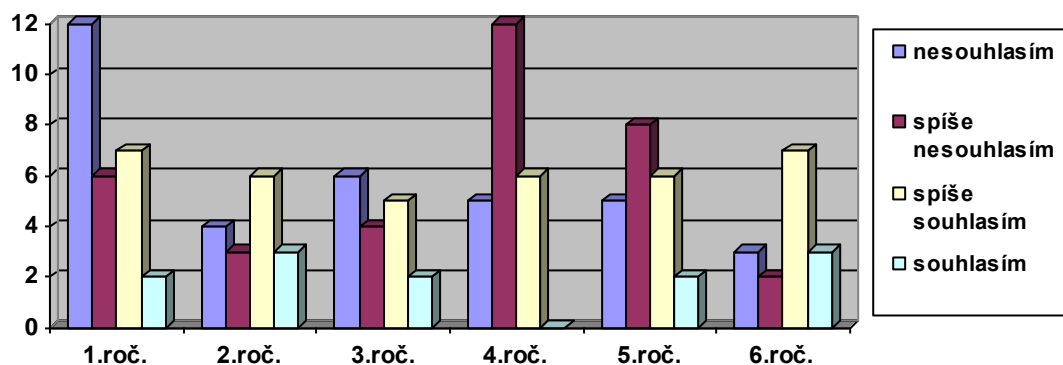
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.



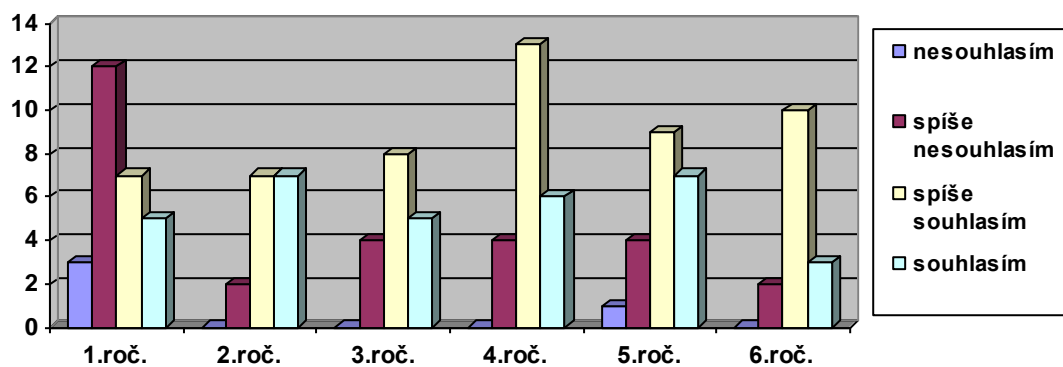
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.



19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.

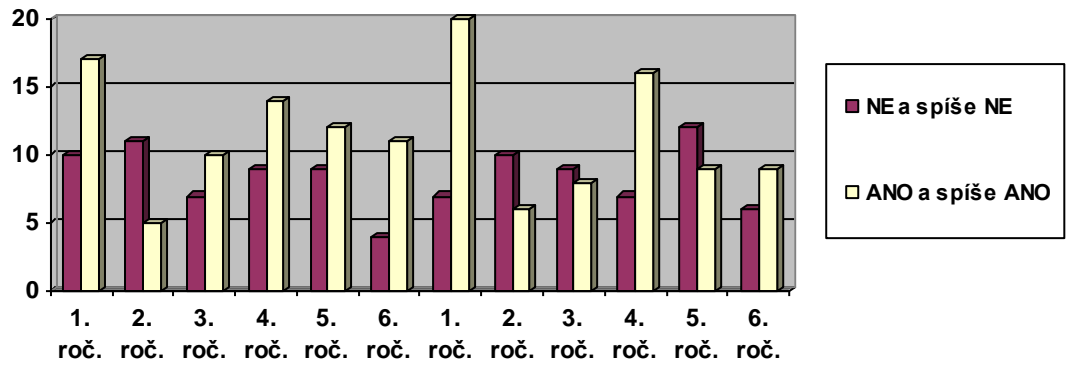


20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.

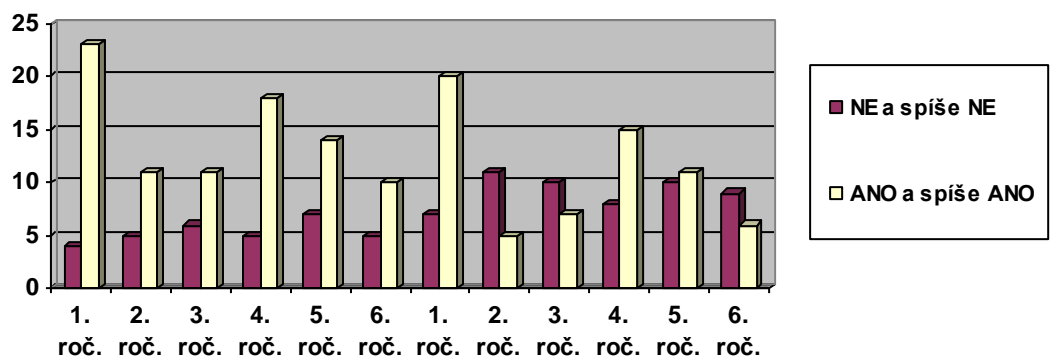


Pozn.: levá polovina (1. roč. – 6. roč.) – prostředí rodiny, pravá polovina (1. roč. – 6. roč.) – prostředí školy

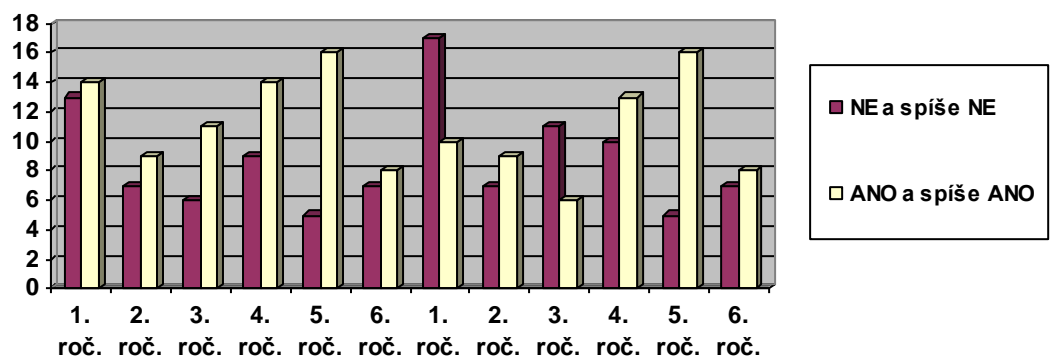
Láska



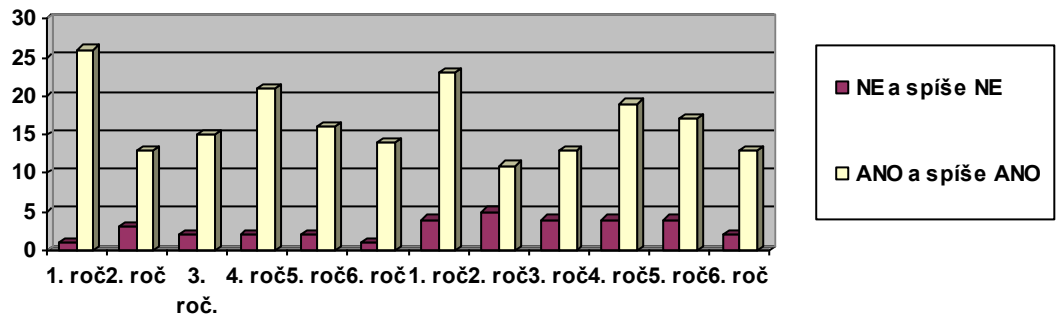
Porozumění



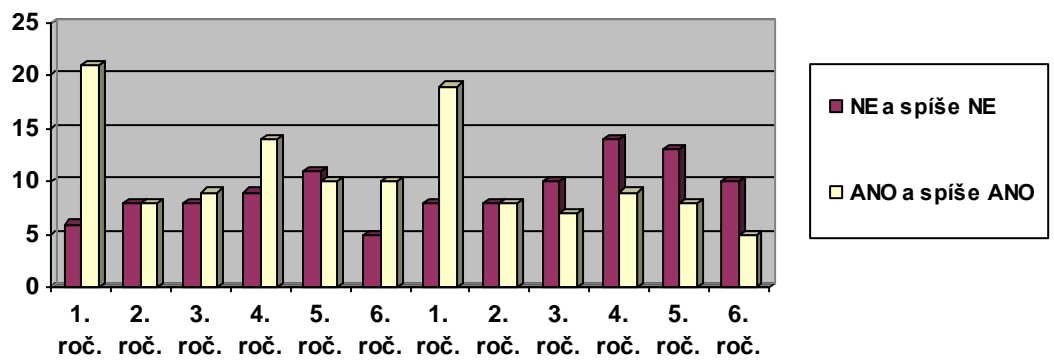
Peníze a bohatství



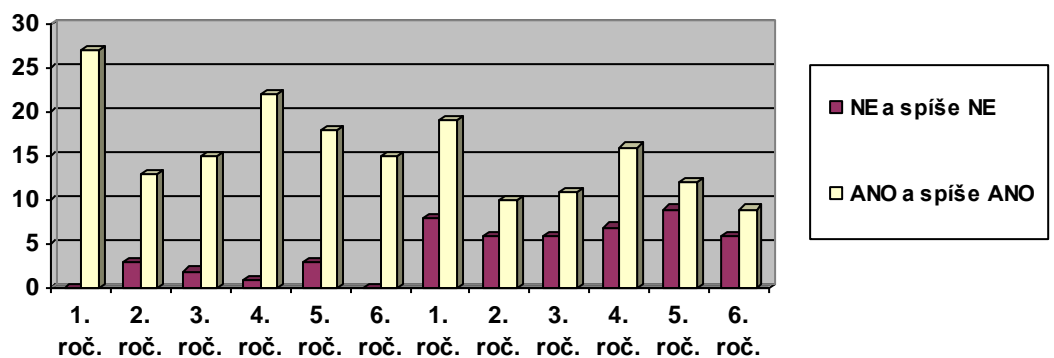
Vzdělání



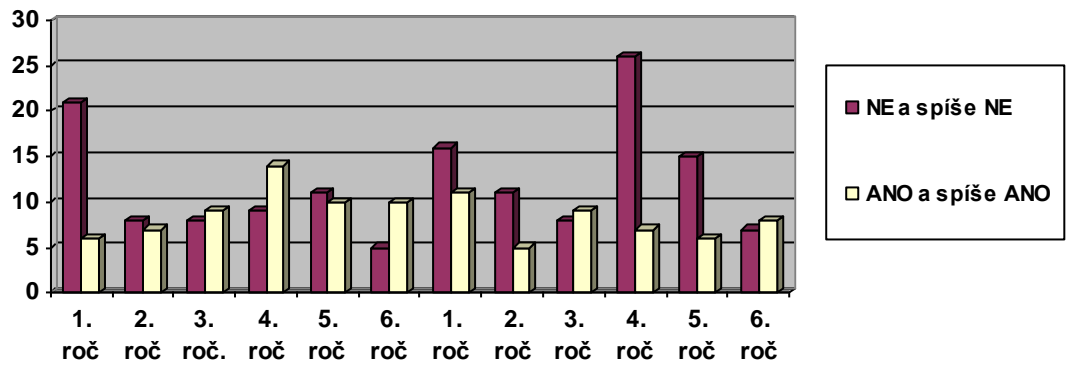
Odpuštění



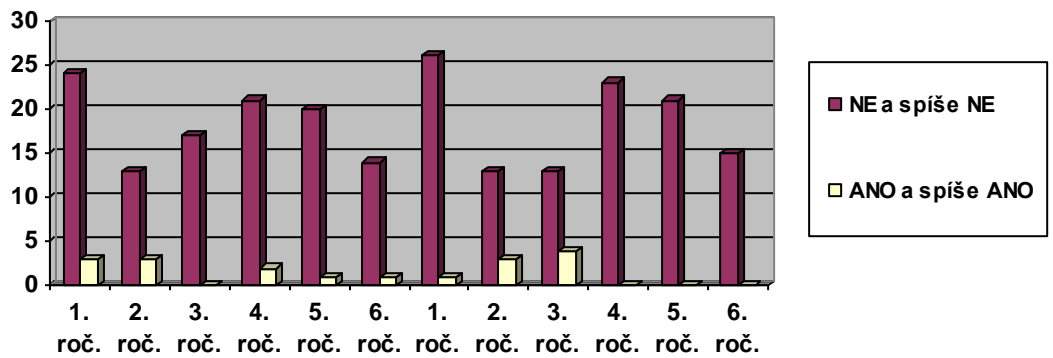
Zdraví



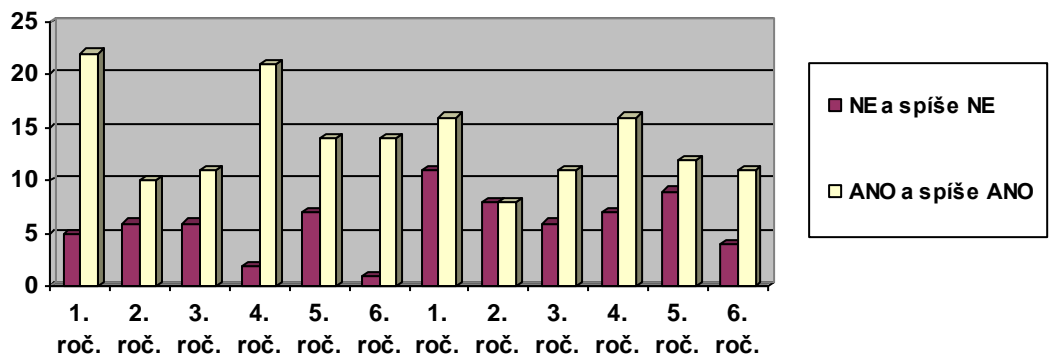
Politika



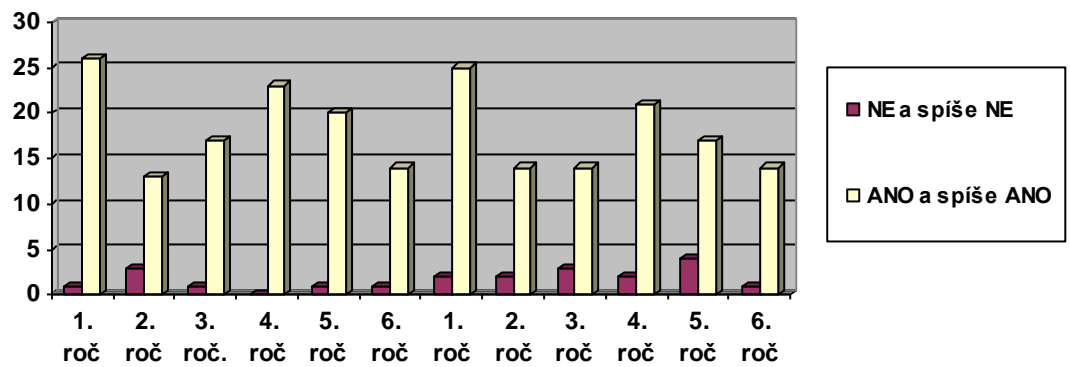
Víra v Boha



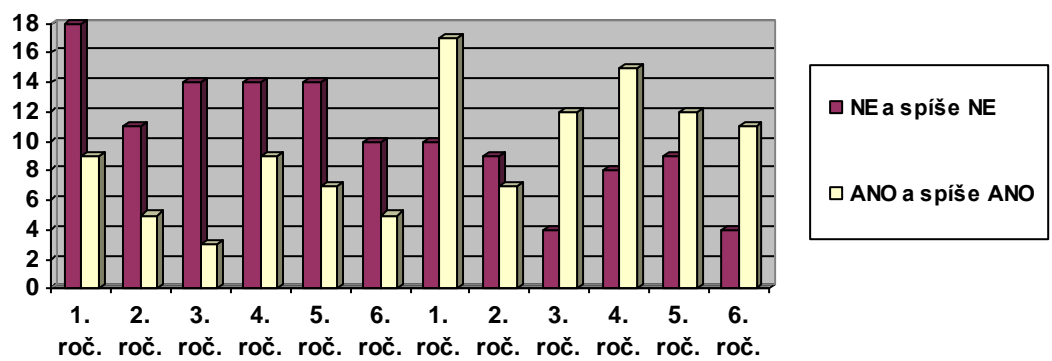
Čestnost a spravedlnost



Úspěch



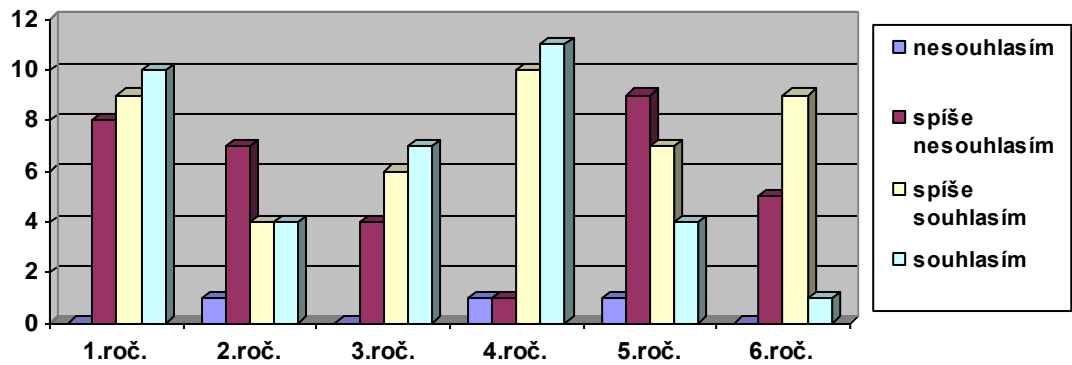
Sex



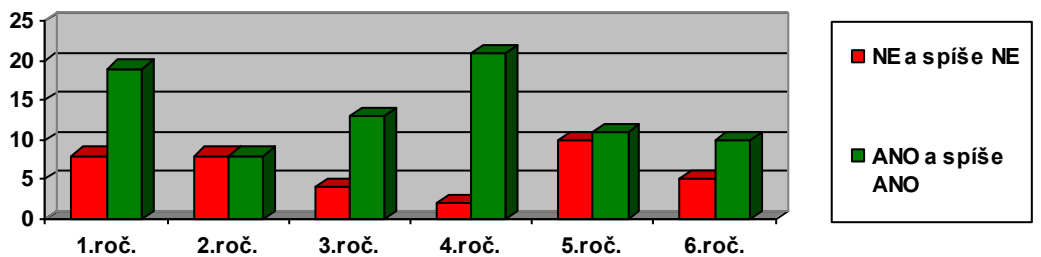
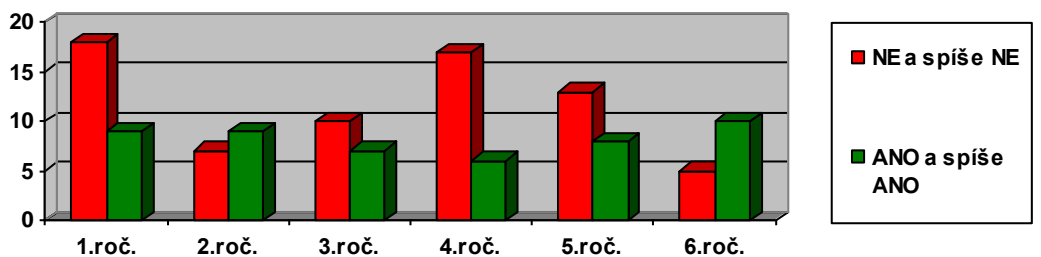
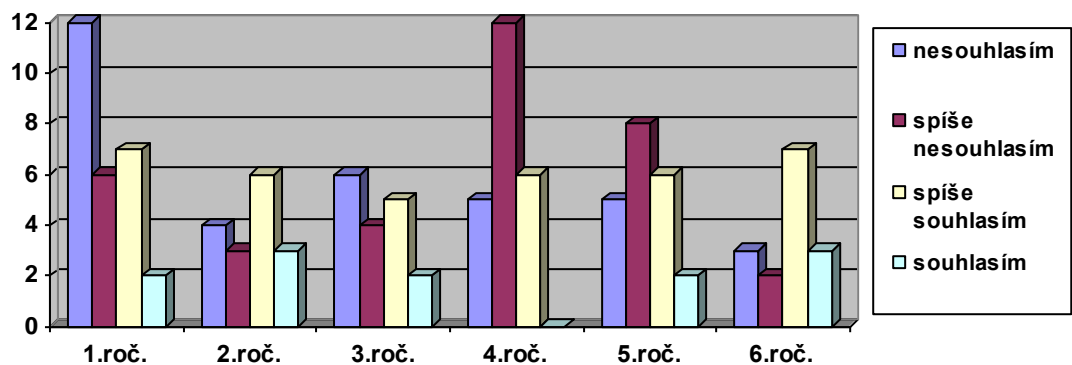
Pozn.: spodní grafy zobrazují ANO - „souhlasím a spíše souhlasím“, NE - „nesouhlasím a spíše nesouhlasím“

důležitost cizího úsudku o mé osobě

3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.

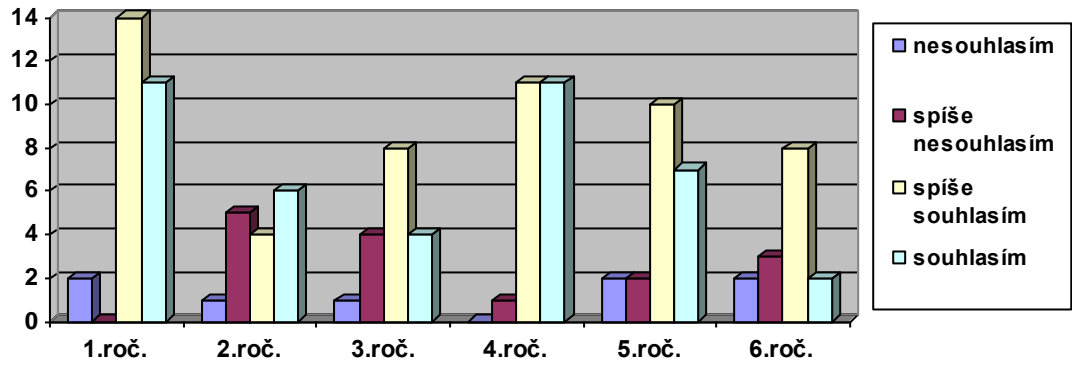


19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.

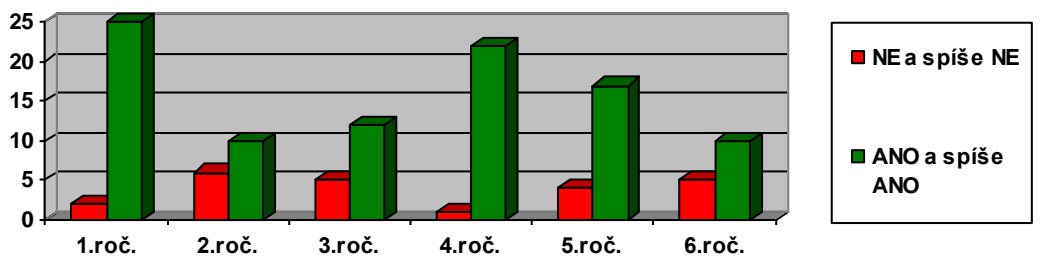
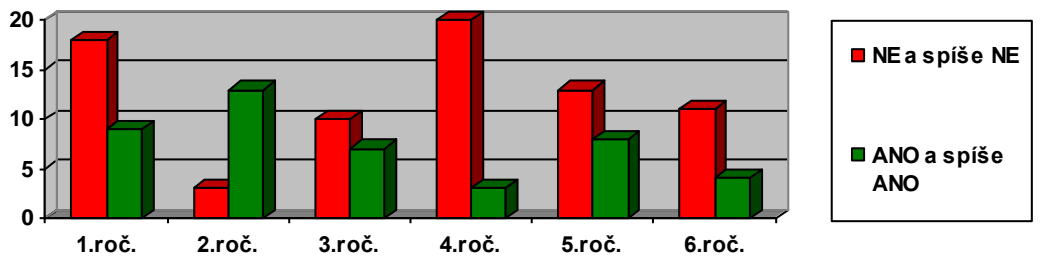
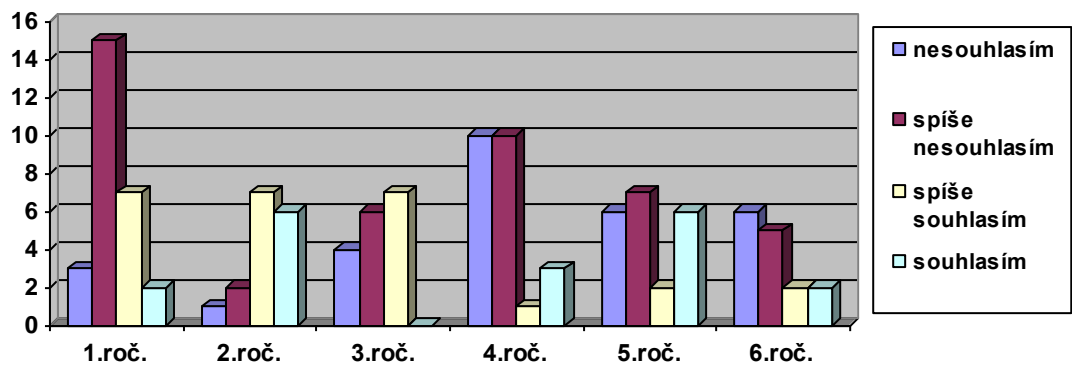


institute manželství

8. Úředně potvrzený manželský svazek považují za smysluplný.

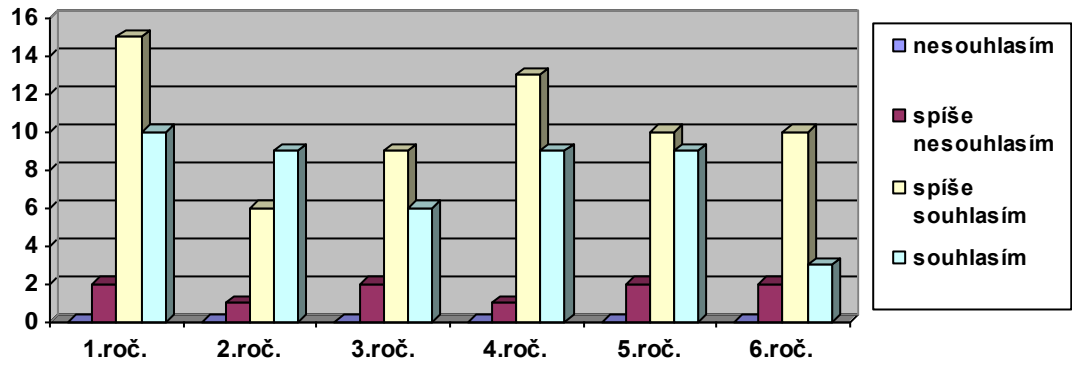


18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.

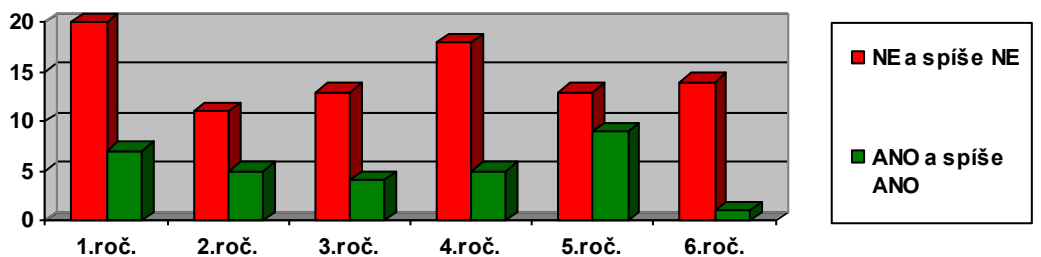
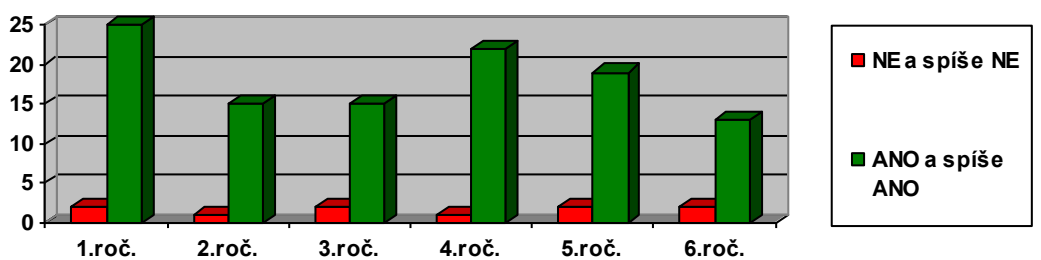
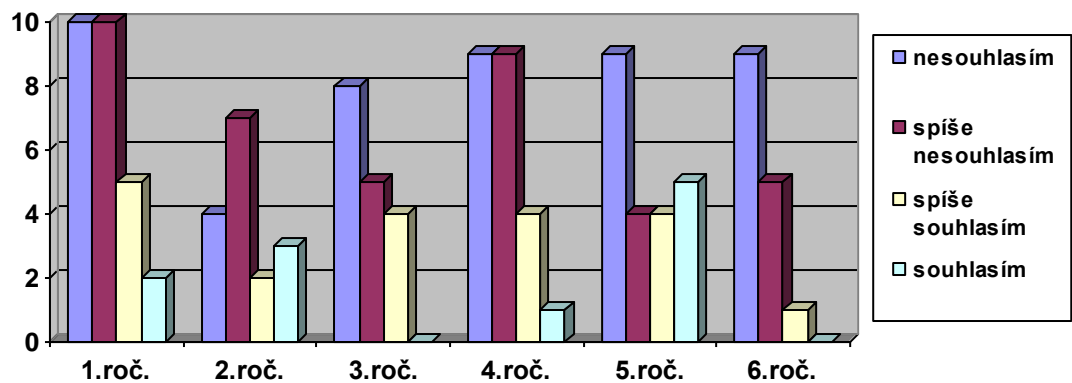


význam odpuštění

5. Je důležité odpuštět.

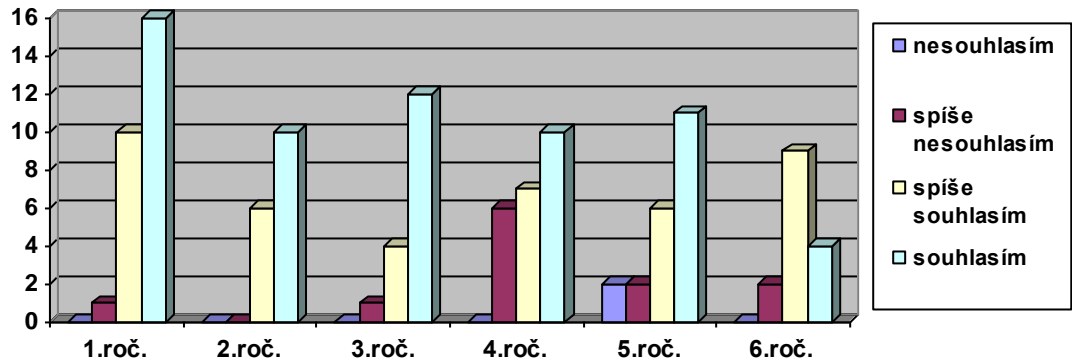


16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.

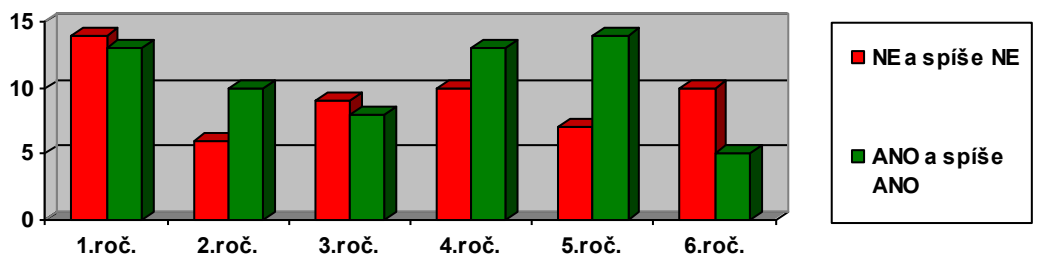
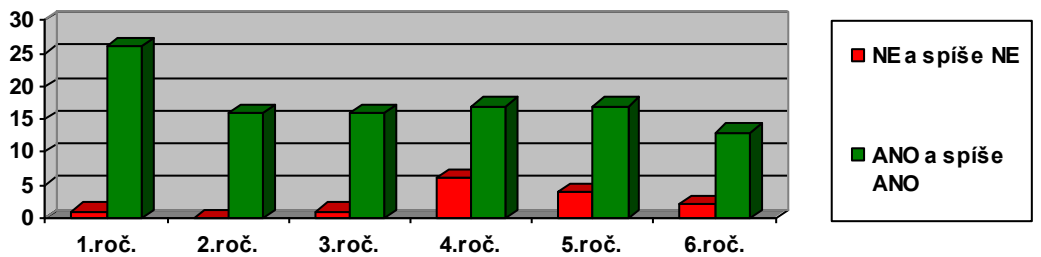
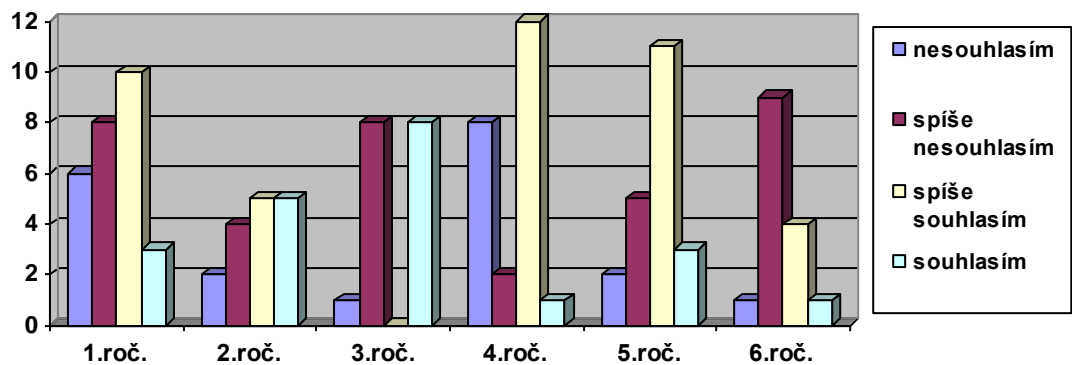


důležitost pravdy

9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).

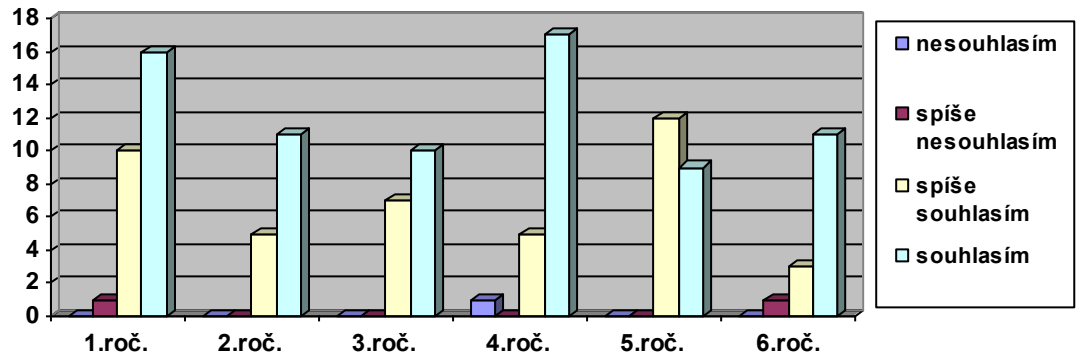


17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.

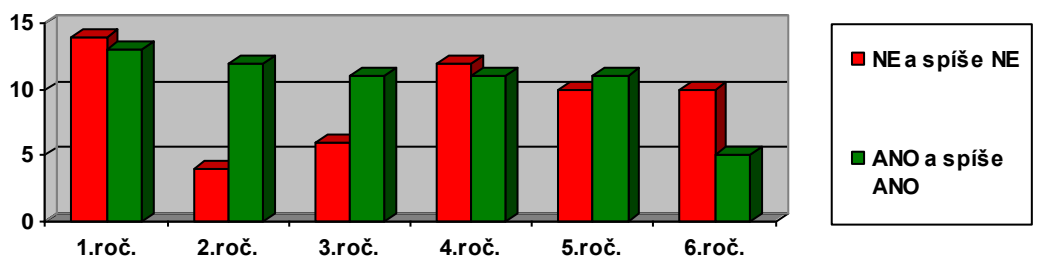
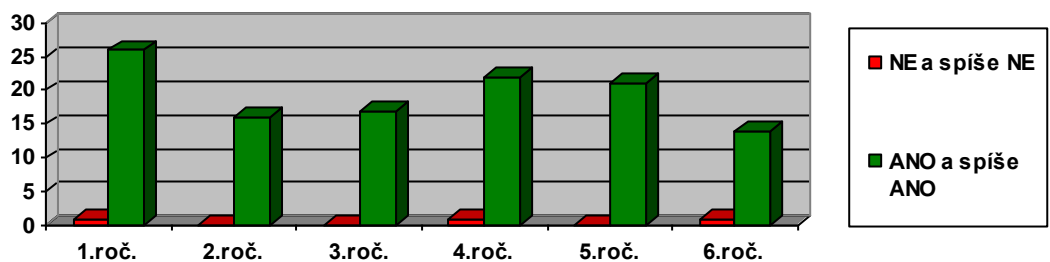
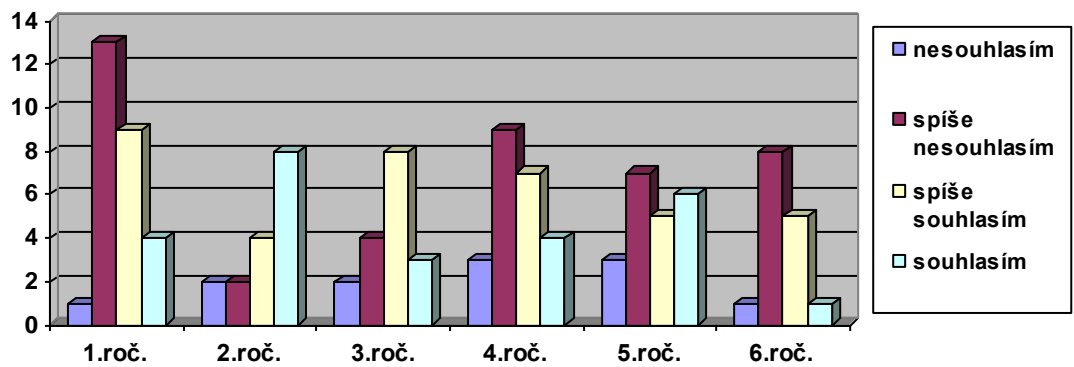


potřeba spravedlnosti

7. Spravedlnost je velmi důležitá.

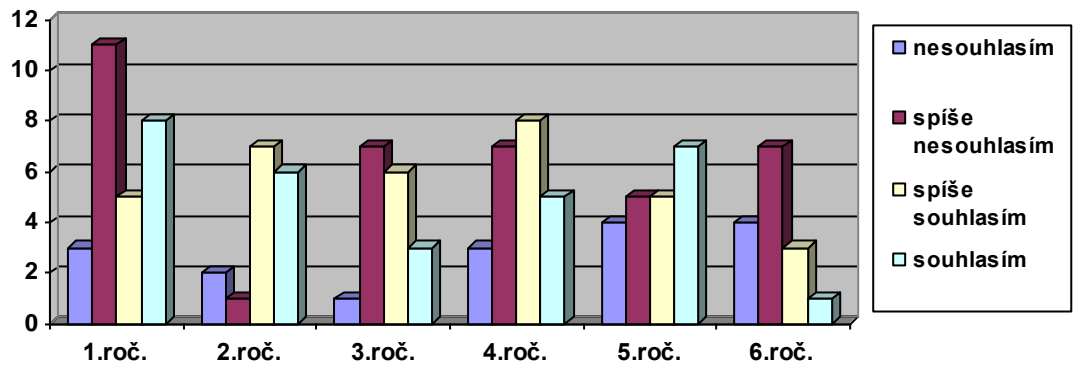


15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.

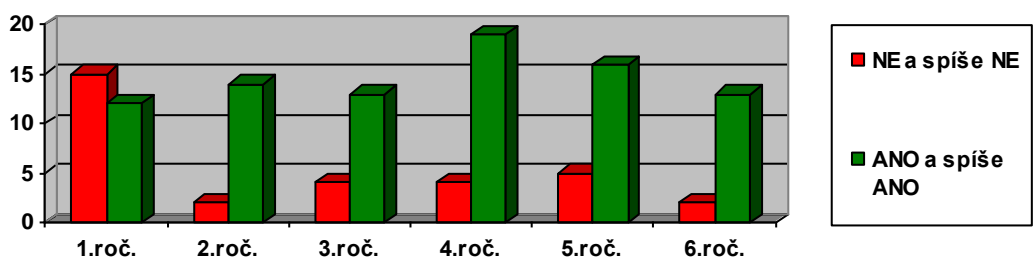
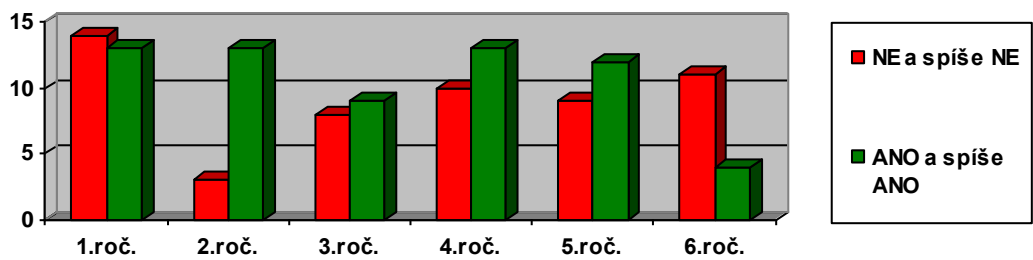
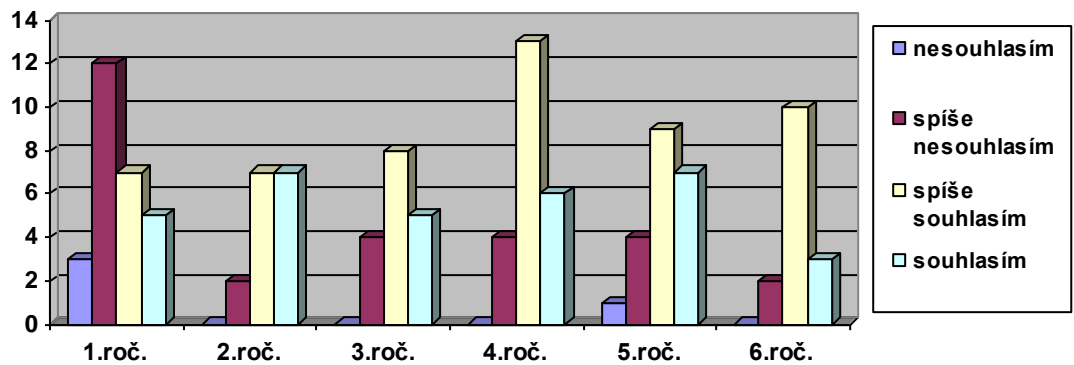


význam bohatství (peněz)

6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.

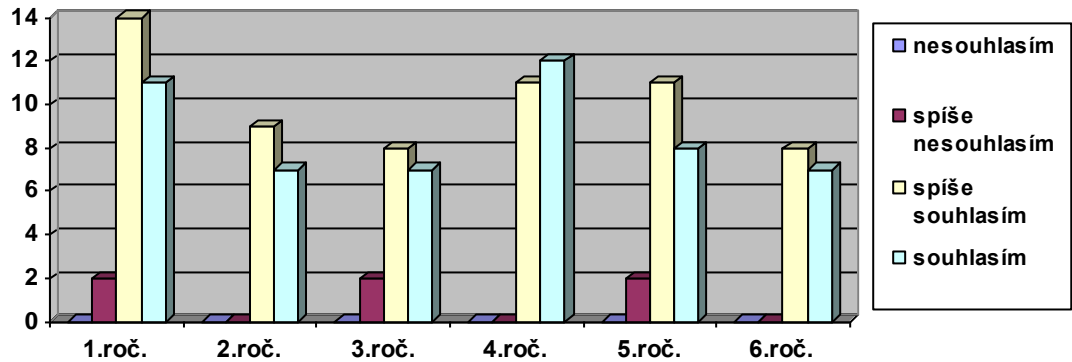


20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.

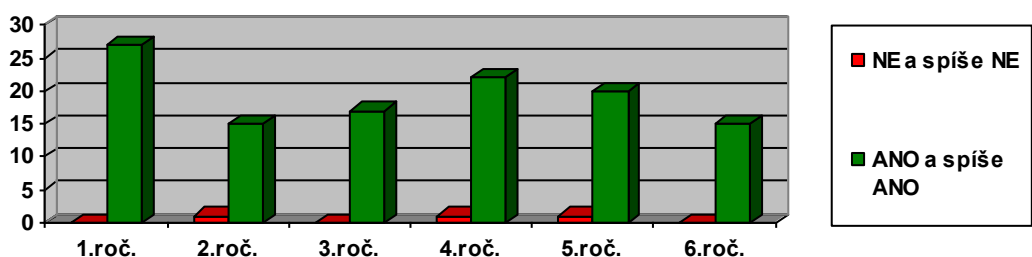
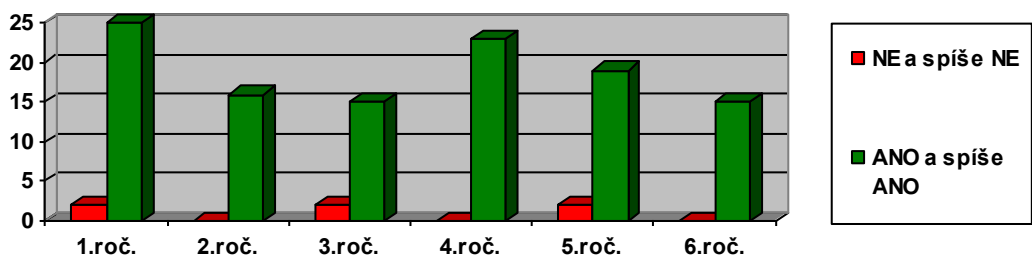
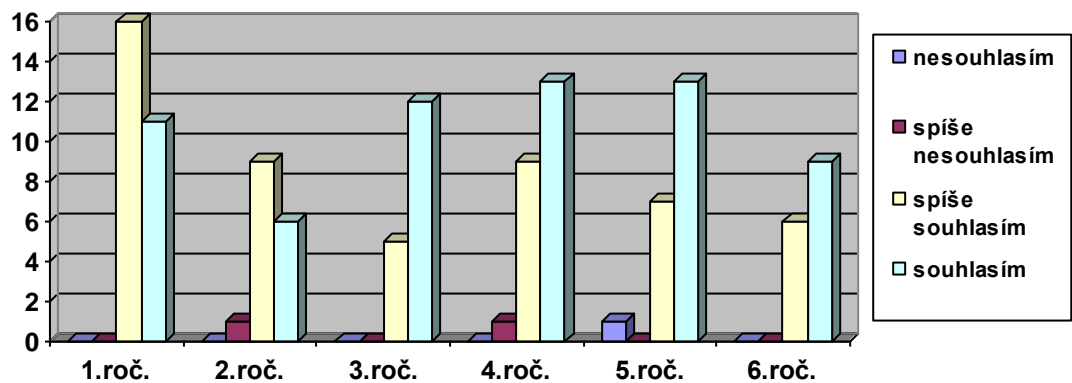


důležitost užitečnosti pro druhé

12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.



13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).



SEZNAM LITERATURY:

- [1] ANDERSON, H.: *Konverzace, jazyk a jejich možnosti*. Brno: NC Publishing, 2009. 245 s. ISBN: 978-80-90858-6-3.
- [2] BEDNÁŘ, D.: *Svědomy a vina*. Olomouc. 1999. Absolventská práce. Vyšší odborná škola sociální a teologická. Vedoucí absolventské práce ThDr. Jindřich Slabý, s. 54.
- [2] BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Podle ekumenického vydání z r.1985. Praha: Biblická společnost, 1990. s. 287.UBS-EPF 1990-CET 053-60M.
- [3] BONISCH, P. *Hodnoty a hodnotová orientace*. Zlín. 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí diplomová práce Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc., s. 12.
- [4] FREEDMAN, J., COMBS, G. *Narativní psychoterapie*. Praha: Portál, 2009. 320 s. ISBN: 978-80-7367-549-3.
- [5] GOFFEE,R., GARETH, J.: *Jak se stát autentickým lídrem*. Praha: Management Press, 2008. 180 s. ISBN: 987-80-7261-180-5.
- [6] HOPPE, R.:*Malý Stuttgartský Komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 109 s. ISBN: 80-7192-498-9.
- [7] HORÁK, J.: *Kapitoly z teorie výchovy – Problematika hodnot a hodnotové orientace 1. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996. 70 s. ISBN: 80-7083-196-0.
- [8] HORÁK, J.: *Kapitoly z teorie výchovy – Problematika hodnot a hodnotové orientace 2. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997. 109 s. ISBN: 80-7083-224-x.
- [9] JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN: 80-7178-535-0.
- [10] JUVA, V., a kol.: *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. 118 s. ISBN: 80-85931-95-8.
- [11] KEIRSEY, D., BATES. M.: *Jaký jste typ osobnosti*. Praha: Grada, 2006. 176 s. ISBN: 80-247-1425-6.
- [12] KLČOVANSKÁ, E.: *Hodnotová orientácia súčasnej mládeže a jej význam v pedagogickem procese*. http://www.uski.sk/frames_files/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf
- [13] KOLEKTIV AUTORŮ. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat Domů, 1996. 1243 s. ISBN: 80-85495-65-1.
- [14] KOLEKTIV AUTORŮ. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno: Didaktis, 2004, s. 256. ISBN: 80-80-7358-122-0
- [15] KUČEROVÁ, S.: *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filozofie výchovy*. Prešov: vlastním nákladem, 1996. 232 s. ISBN 80-85668-34-3.

- [16] KUHN, S.T.: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikumenh, 1997, s. 206. ISBN 80-86005-54-2.
- [17] KRAUS, B.: *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2007, s. 155. ISBN 80-73151251.
- [18] KŘIVOHLAVÝ, J.: *Sdílení naděje*. Praha: Návrat domů, 1997. s.184. ISBN 80-85495-64-3.
- [19] LACA, S.: *Výchova – Rodina - Hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013. s. 222. ISBN 80-968932-1-1-
- [20] LEWIS, C.S.: *Čtyři lásky*. Praha: Návrat domů, 2013. s.107. ISBN 80-7017-828-0.
- [21] LEWIS, C.S.: *Bůh na lavici obžalovaných*. Praha: Návrat domů, 2012. s. 114. ISBN 978-80-7255-256-6.
- [22] LEWIS, C.S.: *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů, 2011. s.242. ISBN 978-80-7255-254-2.
- [23] LOCHMAN, M.: *Desatero, směrovky ke svobodě*. Praha: Kalich. 1994. S.153. ISBN 80-7017-828-0.
- [24] NEFF, V.: *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorgias*. Praha: Mladá Fronta. 1993, s. 439. ISBN 80-204-0383-3.
- [25] NOVOTNÁ, K.: *Efektivita právního vzdělání na vybrané střední škole*. Brno. 2013. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková, s. 14.
- [26] NOVOTNÁ, K.: *K pojetí kategorie self v dílech amerických vybraných filozofů*. Brno. 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Psychologický ústav. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Tomáš Urbánek, Ph.D., s. 53.
- [27] OEMING, Manfred.: *Úvod do biblické hermeneutiky*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 261. ISBN 80-7021-518-6.
- [24] ONDREJKOVIČ, P., MAJERČÍKOVÁ, J.: *Vysvetlenie, porozumenie a interpretácia v spoločenskovednom výskume*. Bratislava: Veda, 2012. s. 138. ISBN 978-80-2241-262-9
- [25] ORTKEMPER, F.: *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 7*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 170. ISBN 80-7192-385-0.
- [26] PETRUSEK, M.: *Velký sociologický slovník I A-O*. Praha: Karolinum, 1996, s. 376.
- [28] PRUDKÝ, L.: *Hodnoty a normy v české společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004, s. 8.
- [29] PRUDKÝ, L, a kol.: *Inventura hodnot – Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009, s. 341. ISBN 978-80-200-1751-2.
- [30] RADL, W.: *Malý Stuttgartský Komentář: Nový Zákon 9*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. S. 86. ISBN 80-7192-414-8.

[31] RENDTORFF, R.: *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 375 ISBN 80-7021-190-3.

[32] SEDLÁČEK, T.: *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

[33] SKALKOVÁ, J.: *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2007. 322. ISBN 978-80-247-1821-7.

[34] TRÉZOVÁ, L.: *Vývoj televiznej reklamy z hľadiska jej vplyvu na formovanie gender roly - komparatívna analýza.. Rigorózní práce*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Psychologie, 2006. Vedoucí rigorózne práce Doc. PhDr. Milan Rymeš, CSc., s. 6-7.

[35] VOROVKA, K.: *Americká filosofie*. Praha: Sfinx, 1929. s. 442. ČNB 000542829.

DOTAZNÍK HODNOTOVÉ ORIENTACE

Ročník: **Pohlaví:** muž – žena

1. Je pro mne důležité, abych byl(a) milován(a) (abych cítil(a), že lidé mně přijímají, oceňují a podporují).	1 – 2 – 3 – 4
2. Za velmi důležité považuji možnost svobodně projevit svůj názor.	1 – 2 – 3 – 4
3. Záleží mi na tom, co si o mně lidé myslí.	1 – 2 – 3 – 4
4. Chtěl(a) bych hodně cestovat a poznávat jiné země a kultury.	1 – 2 – 3 – 4
5. Je důležité odpouštět.	1 – 2 – 3 – 4
6. Raději bych byl(a) bohatým podnikatelem než uznávaným a průměrně vydělávajícím lékařem.	1 – 2 – 3 – 4
7. Spravedlnost je velmi důležitá.	1 – 2 – 3 – 4
8. Úředně potvrzený manželský svazek považuji za smysluplný.	1 – 2 – 3 – 4
9. Vadí mi, když vím, že mám pravdu a ostatní to nevidí (nechápu).	1 – 2 – 3 – 4
10. Chci spokojenou a šťastnou rodinu.	1 – 2 – 3 – 4
11. Vzdělání je důležité pro to, abych v životě obstál(a).	1 – 2 – 3 – 4
12. Chci být užitečný(á) lidem kolem sebe.	1 – 2 – 3 – 4
13. Je pro mne důležité, abych někoho miloval(a) (abych v druhém probouzel(a) pocity přijetí, ocenění a podpory).	1 – 2 – 3 – 4
14. Víru v Boha pokládám za důležitou.	1 – 2 – 3 – 4
15. Pokud bych měl(a) možnost získat dobrou známku, která podstatně změní můj celkový průměr a to za cenu podvodu a bez rizika, že budu odhalen(a), udělal(a) bych to.	1 – 2 – 3 – 4
16. Každý si zaslouží odpuštění, včetně Adolfa Hitlera.	1 – 2 – 3 – 4
17. Diskuze o tom, co je pravda jsou zbytečným filozofováním.	1 – 2 – 3 – 4
18. Dal(a) bych přednost životu ve volném vztahu než se vázat manželstvím.	1 – 2 – 3 – 4
19. Je mi jedno, co o mně lidé povídají.	1 – 2 – 3 – 4
20. Peníze jsou důležité pro spokojený a šťastný život.	1 – 2 – 3 – 4

- **Ke každé otázce zakroužkováním přiřaď podle svého nejlepšího přesvědčení stupeň souhlasu**

Hodnocení: 1 – nesouhlasím, 2 – spíše nesouhlasím, 3 – spíše souhlasím, 4 – souhlasím

- *Jak moc se o níže uvedených hodnotách mluví ve vaší rodině a ve škole?*

1 – nejnižší stupeň souhlasu 4 – nejvyšší stupeň souhlasu	Domov	Škola
1. láska	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
2. porozumění	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
3. peníze a bohatství	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
4. vzdělání	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
5. odpuštění	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
6. zdraví	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
7. politika	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
8. víra v Boha	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
9. čestnost a spravedlnost	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
10. úspěch	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4
11. sex	1 – 2 – 3 – 4	1 – 2 – 3 – 4